

VIGILIA

2018 / 11

A papképzésről

TAKÁCS GÁBOR: Reformklérus

NAGY MIHÁLY ZOLTÁN: Márton Áron a papi ideálról

TÖRŐ ANDRÁS: Gondolatok az új *Ratio Fundamentalis*ről

Czigány György, Fecske Csaba, Lackfi János és Vasadi Péter versei

In memoriam Rónay László

Horváth Réka, Kenyeres Zoltán, Pomogáts Béla,

Sipos Lajos és Szörényi László írása

Beszélgetés Blanckenstein Miklóssal

83. évfolyam	VIGILIA	November
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Rónay László 1937–2018	801
A PAPKÉPZÉSRŐL		
TAKÁCS GÁBOR:	Reformklérus. A klerikus személyéről és hivataláról alkotott kép változása a 18. század második felében	802
NAGY MIHÁLY ZOLTÁN:	Márton Áron a papi ideálról az 1940-es években	811
TÖRŐ ANDRÁS:	A papi hivatás ajándéka. Gondolatok az új <i>Ratio Fundamentalis</i> ről	817
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	Szót kérek; Lelet (<i>versek</i>)	825
LACKFI JÁNOS:	Óceánom egy szerelmem (<i>vers</i>)	827
HALMAI TAMÁS:	Versvilágok (<i>esszék</i>)	828
MÉNES ATTILA:	Harmsziádák (<i>rövidprózák</i>)	833
FALCSIK MARI:	Így lett; A bolond merítő; Minden szelídet; Költőlétmód (<i>versek</i>)	836
FECSE CSABA:	Hol miért; Csalódás (<i>versek</i>)	839
CZIGÁNY GYÖRGY:	Futam a pápa zongoráján; Visszaszámlálás (<i>versek</i>)	840
MAKAI PÉTER:	A láz metaphorái (<i>versek</i>)	841
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Blanckenstein Miklóssal	843
MAI MEDITÁCIÓK		
THORDAY ATTILA:	Elmélkedés a hivatás mibenlétéről	853
EGYHÁZ A VILÁGBAN		
BAÁN ISTVÁN:	Papi eszmény és papképzés az ortodox egyházban	857
IN MEMORIAM RÓNAY LÁSZLÓ		
HORVÁTH RÉKA:	Rónay László öröksége	860
POMOGÁTS BÉLA:	Irodalomtörténet-írás és kereszténység. Búcsú Rónay Lászlótól	863
KENYERES ZOLTÁN:	Ceruzasorok Rónay Lászlóról	864
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	A platonikus Lacika	866
SIPOS LAJOS:	Szomorú könyvbemutató	868
KRITIKA		
KOMÁLOVICS ZOLTÁN:	A költő kitart. Vasadi Péter: <i>A kórus kitart</i>	870
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	873

Rónay László

1937–2018

LUKÁCS LÁSZLÓ

Ha a Vigilia neve szóba kerül, Sík Sándor mellett mindenkinek Rónay György jut az eszébe. Pedig még náluk is szervesebben, bár talán kevésbé látványosan összenőtt a folyóirattal fia, Rónay László. Életének nyolcvanegy esztendejéből hatvanhárom évig jelentek meg itt az írásai, és évtizedeken át a lap „belső titkos tanácsosa”, legtermékenyebb szerzője és leghűségesebb munkatársa lett. Nincs más, aki ennyi cikket közölt volna a lap egész fennállása alatt. Eleinte — akkor még nem volt húsz éves — a Napló rovatban közölt „zenei jegyzeteket”, hangversenyekről, később lemezekről. Később már nagyobb lélegzetű írásokkal, tanulmányokkal, kisesszékkel gazdagította a lapot. Már ekkor kirajzolódott érdeklődési köre, amely aztán könyveinek, „kis” és nagyobb monográfiáinak, esszéinek témáját alkotja. Amint maga vallja: „Nem is tudott másról írni, csak amit átélt vagy olvasmányaiban asszimilált”.

Így jellemzi önmagát: „1955 óta jelennek meg írásaim. Az irodalom ‘fertőzését’ azonban jóval korábban kaptam meg, a szülői házban, ahol rendszeresen összejöttek írók és művészek, és mindig lázasan terveztek valami újat, jobbat, mint addig volt. Az élet aztán úgy hozta, hogy ami a gyermek számára izgalmas valóság volt, lassacskán emlékké vált. Ezeket az emlékeket azonban érdemes megőrizni és továbbadni, hiszen némi közülük lehet az irodalomhoz is.” Kevesen kapnak ilyen gazdag örökséget, mint ő, ami aztán meg is határozta érdeklődését, irodalomtörténeti és kritikusi pályáját. Édesapja révén kisgyermek korától találkozhatott azokkal az írókkal, költőkkel, akik a századközép irodalmának (Ezüstkor, Újhold) legjavát alkották, s akiknek publikálási lehetőséget akkortájt egyedül a Vigilia tudott biztosítani. Így vált ennek a nemzedéknek, rajtuk keresztül pedig a Nyugat íróinak, a két világháború közti katolikus irodalomnak, majd az emigráns magyar íróknak elkötelezett és tudományos körökben is elismert kutatójává. Egy olyan hagyomány őrzőjévé, amely valamiképpen hozzátartozik a Vigilia forrásvidékéhez, a változó irodalmi ízlések, szellemi áramlatok, társadalmi körülmények között is. A folyóirat szerkesztői irányvonalába nem szólt bele, a háttérből azonban tanácsaival, személyes kapcsolataival, írásaival mindvégig jelen volt a lap életében.

Az egyetemről kikerülve nyolc évig egy vidéki általános iskolában tanított, élete utolsó szakaszában pedig az egyetemi katedrán folytatta a tanítást. Diákjai ott is, itt is rajongtak érte. Becsülték széleskörű tudását, kiapadhatatlan humorát, ahogy az irodalmat személyes élményein keresztül szólaltatta meg: szavaiban valóban életté vált az irodalom, a fiatalok számára „az élet tanítómesterévé”. Utolsó hónapjait „a szeretet körülzárt szigetén” töltötte, innen lépett át a Szeretet öröklétébe.

A PAPKÉPZÉSRŐL

TAKÁCS GÁBOR

*Reformklérus**A klerikus személyéről és hivataláról alkotott kép változása a 18. század második felében*

1965-ben született Komlón. Katolikus pap, bolyi plébános. — Előadásként elhangzott 2018 májusában az Egyháztörténelem 5. Országos Találkozóján.

A 18. század második felének klérusreformerei és a lelkipásztori tevékenység megújítói közül a dél-német területen az egyik legmeghatározóbb alak Johann Michael Sailer (1751–1832) volt. A jezsuita kezdet után augsburgi egyházmegyés papként 1777-től az ingolstadt-i egyetemen kezdte meg tanári és nevelői tevékenységét, amit Dillingenben, majd pedig 1800-tól egészen 1821-ig Landshutban folytatott. Sikeres karizmatikus tanári és lelkipásztori tevékenysége és töretlen egyházhűsége miatt sok irigye és ellensége támadt, befolyásával két ízben is elérték Sailer felfüggesztését a papi tevékenység alól. A Sailer-kör hatása hozta meg a dillingeni egyetemnek a „dillingeni tavaszt”, amelynek híre, messze átlépve a bajor határokat, újabb növendékeket és hallgatókat toborzott Svájcból, Ausztriából, Sziléziából, a közép, a nyugati és az északi német területekről. Számos tanítvány hazatérve a papnevelésben kapott funkciót, így a Sailer-hatás széles földrajzi keretekben érvényesülhetett. Tudományos publikációi közül a *Vorlesungen aus der Pastoraltheologie* című művét Franciaországban, Itáliában és Lengyelországban még a 19. század hatvanas éveiben is a papnevelés vezérfonalának tekintették.

Sailer nevelő munkásságáról és annak jelentőségéről csak úgy alkothatunk hiteles képet, ha figyelembe vesszük a maga egészében a szerteágazó és sokrétű munkásságát. Természetesen az adott keretek ebből csak a lényegesebb mozaikok felvillantását engedik meg, de azok mégis elégségesek lehetnek a kijelölt korszakban a klérust érintő reformszellemiség bemutatására.

A. A nevelésről alkotott felfogást meghatározó elemek

1. Üdvösségtörténeti keret

Sailer egész felfogását jellemzi az üdvösségtörténeti sík. Így az emberről és a nevelésről alkotott felfogását is ez a keret határozza meg. Az egész emberiséget az Isten szeretetben teremtette, közösségben volt vele, de az ember elfordult tőle, elhagyta, és így viszályos és nyomorúságos boldogtalan állapotba került. Ebből az állapotból az Isten pásztorként akarja kivezetni az egész emberiséget a kinyilatkoztatás, a Jézus Krisztusban adott megváltás, a Szentlélek vezetése és az egyház által. Az üdvösségtörténetben az emberiség kétféle utat jár: az eltávozás az isteni, atyai házból (*katabaszisz*), és az Istenhez, az atya házba visszavezető utat, a hazatérés útját (*anabaszisz*). Ez utóbbi Isten pásztori vezetése alatt történik, az egyházon keresztül,

melyben a klérusnak centrális szerepe van. A bűn következtében a teremtésben, főleg az emberben, sok minden eltorzult, rá kell kérdezni azok eredeti identitására. Ezt a német idealizmusban főleg majd Schelling élezi ki, de maga felvilágosodás is erre kérdez rá. A kutatott időszakban már létezik egy kritikai vizsgálati modell a dolgok rendjének vizsgálatához, amely már a történelmi síkon is reflektál a változásra: valami nem az, aminek lennie kellene, hanem időközben eltorzult, elfajult, és azzá vált, amivé nem lett volna szabad válnia. A kritikai módszer magában foglalja az originalista nézetet, minden a keletkezésekor van tökéletes állapotban, de egyben a finalista nézetet is, mindennek egy ősminta szerint kell fejlődnie, hogy tökéletes formájára eljusson. A felvilágosodás maga jelentkezik itt vezetőnek, mindent az értelem kezébe ad, hogy aztán az értelem visszahelyezze eredeti identitásába, és ezzel jobbá tegye a földi világot, és a fejlődés útján javítson az emberek életkörülményein.

2. A ember: *homo quadruplex*

¹Johann Michael Sailer:
*Winkelhofer, der Mensch
und der Prediger.
Ein Andenken für seine
Freunde.* München,
1808, 99skk.
(=WW 21,239skk.);
(=Schiel: Sailer I., 255.)

Sailer az emberi élet kibontakozását négy oldalról szemléli. Az emberi én az is, aki a világ szemében (*öffentliche*), ami a barátok szemében, a titkos (*geheime*), az egyéni öntudatban élő valóság, a belső én (*innere*), és az, aki Isten előtt, ez az egészen valós (*ganz wahre*) ember.¹ Az ember arra hivatott, hogy énjének minden vonatkozásában az egészen valóshoz közelítsen, megvalósuljon benne az, akinek az Isten szeretetből teremtette, és így földi élete után az üdvösségre jusson. Sailer hangsúlyozza az ember istenképi mivoltát, amely a bűnbeesés után eltorzult, megújulása, az eredeti kép és méltóság visszaállítása csak Jézus Krisztus kegyelméből lehetséges. Az ember igazi mivoltának kialakításához az ember teózisára, átistenülésére van szükség. Sailer antropológiai felfogásában az ember Isten és religio nélkül elképzelhetetlen. Isten a kinyilatkoztatás útján neveli az embert, és szeretetből el akarja vezetni az üdvösségre. A teózis forrásait a klerikusoknak kell eminens módon ismerni, hogy ők maguk és a tevékenységük a közösségük számára a teózis forrásai lehessenek.

3. Logikus vagy logikátlan logika

Sailer első publikációi között az egyik jelentősebb műve a *Vernunftlehre für Menschen, wie sie sind, das ist Anleitung zur Erkenntnis und Liebe der Wahrheit* című három kötetes munkája. Ebben Sailer az oktatási és nevelési állapotokra is figyel és kritikusan reflektál. Nézete szerint a felvilágosodás mozgalmi túlnyomó többségben csak a fejben kívánnak rendet tenni. Ezzel szemben Sailer az embert egy emeletes épülethez hasonlítja, melynek az emelete az ész, az alsó szintje a szív. Felesleges a felső szinten rendet tartani, ha a földszinten mindent szétrombolunk. A szív rendezetlensége itt az emberiség nyomorúságos állapotának egyik megbízható jele. A ház akkor válik lakhatóvá, ha egyszerre rendezzük mindkét szintet. Az innét kiinduló felvilágosodás-kritika abban áll, hogy Sailer a kinyilatkoztatás oldaláról rákérdez az értelem határára. Számára inkább az a kérdés, hogy a

szív megengedi az észnek, hogy megismerjen és eljusson a meggyőződésre. Az értelem felismerné a teremtést, és eljutna meggyőződésre az Ős-egység létéről, de sok esetben a szív rendezetlensége köti meg az ész szárnyait. Akik eljutottak a meggyőződésre, azoknak arról tanúságot kell tudni tenniük, mert mindenki mindenkinek lelkipásztora az emberi közösségben. Ezért úgy alakítja előadásait, hogy az utolsó részben egy növendék a katedrálról az előre kijelölt témáról beszédet tart, amit először a hallgatók, majd Sailer kritizál. Az élő áthagyományozáshoz az egyházban meg kell tanulni közvetíteni az igazságot. Sailer ezt nevezi logikus logikának: a megismerés a közlésben válik teljessé. Korának oktatását logikátlan logikának nevezi, mert nem tanítja meg a fiatalságnak a közvetítés és átadás művészetét. Sailer ezen a ponton Francis Bacon *Novum organon* című művének ama passzusát követi, melyben Bacon a lét metafizikai klasszikusan értelmezett (*verum, bonum, pulchrum*) tulajdonságait kiegészíti, és az *utile/hasznos* elemmel kiegészíti. Csak az az igaz tudás, mely hasznos, azaz, az emberi közösségnek átadható, közvetíthető.

4. A Szentírás és a misztika felfedezése

Sailer a baráti körével a dillingeni években a vacsora után közös szentírásolvasást tartott, és együtt elmélkedtek a szövegek tartalmán. Az sem volt ritka, hogy ezekre az összejövetelekre egy-egy hallgatót is meghívtak. Sailer így ír erről: „Mivel mi [Sailer és Winkelhofer] Ingolstadtban az Albertinum Kollégiumban egy fedél alatt laktunk, akadálytalanul élvezhettem társaságát. A sok gyakorlat közül most csak egy jut eszembe, amit nem hallgathatok el. Ő, és még két másik barátunk, akik akkoriban még szeminaristák voltak, mostanra már kiváló plébánosok, Pieringer és Rink, minden este a vacsora után összejöttünk és a zsolttárolat tanulmányoztuk. Az egyik héberül, a másik görögül, a fennmaradók pedig két különböző német fordítást olvastak föl; mindegyik szöveg visszaadta az igazságról szerzett benyomását, és mi többet tanultunk, mint a szent költők, Izrael elragadtatott látnokai megértettek; mi megtanultuk ezt átérezni.”²

²Hubert Schiel:
Johann Michael Sailer.
*In Selbstzeugnissen,
Gesprächen und Erinnerungen der Zeitgenossen.*
Gregorius-Verlag vorm.
Friedrich Pustet,
Regensburg, 1948,
I. Band, 48–49.

Az intuíció és átélés a kor egyik tiltakozó reakciója a „racionalizmus aszálya” ellen, a modernnek számító vallásosság nem az objektív egyházi igehirdetést követi, hanem a szubjektum élményvilágára helyezi a hangsúlyt. Amikor Sailer felfedezi a misztikát a maga számára, akkor annyiban tér el korának felfogásától, hogy a belső világ nem forrás, hanem csak befogadó helye a Szentírásnak és az apostoli hagyománynak. A kinyilatkoztatott szó meghallása, megértése és befogadása az élő hit élő áthagyományozásának folyamatában áll. Az apostolok befogadták Jézus szavát, és az egyház ezt a tanítást adja tovább a történelemben.

5. A szókratika elve

A 18. században a német nyelvterületen napvilágot látott számos Szókratész-recepció közül Sailerre leginkább a Johann Georg Hamann (1730–1788) tollából származó hatott.³ Ugyanakkor Sailer számára

³A *Sokratische Denkwürdigkeiten* című mű 1759-ben Amszterdamban jelent meg.

nem voltak ismeretlenek a keresztény Szókratész-értelmezések sem, melyeknek sorát Szent Jusztinusz mártír Szókratész-Krisztus analógiája nyitja meg. Hamann esztétikai írásaiban átértelmezi a klasszicizmus által felállított normákat és ezzel a művész szerepét is. Ahogy Szókratészt Apolló lelke vezérelte, és ezáltal az igazság munkatársa, „bábája” lett, úgy az igazi művészt is teremtői lélek tölti el, egy magasabb értelem vezeti. Nem a formák tökéletes megtartása, kitöltése és a szabályok pontos, szolgálalkú követése a fontos, hanem a művész és az istenség közeli kapcsolata, melyből egyszerre születik meg a külső forma, az alkotás szabálya és a kivitelezésre szánt tartalom. Ahogy Szókratész közel állt Apollóhoz, úgy a keresztény ember közel áll Jézus Krisztushoz. A nevelés maga művészet! Szókratész azért lehetett nagyhatású pedagógus, mert apja szobrász, anyja pedig bába volt. A nevelés ehhez hasonlóan két elemből áll: a tanítványról le kell fejteni a felesleget, ahogy azt a szobrász lefejt a nyersanyagról, másrészt pedig segíteni kell, hogy benne az igazság megszülessen. Sailernél a tanítás és a képzés kifejezések a lelkipásztorkodás szó szinonimái. A lelkipásztorkodást Sailer inkább csak a nevelés egy speciális eseteként fogja fel.

6. A egyház: a legművészibb alkotás

Sailer az egyház értelmezésében is újat hozott, és ezzel a lelkipásztori tevékenységet is átminősítette. Az értelmezésben a kép analógiát használja, ebben a biblikus hagyományt követi, mivel abban az ember az Isten képe. Az egyház nem más, mint emberek szabadon létrehozott közössége, amelyet Isten kegyelme vezet az atyai házhoz visszavezető úton. Az emberi közösség, a sok kép közössége egyetlen testté, Krisztus testévé a Szentlélek kegyelme folytán épül egybe egyetlen képpé, Krisztus látható képévé. Mivel ebben helyreáll az ember eredeti méltósága és az ember átistenül, mert Krisztus tagjává lesz, ezért ez a legtökéletesebb művészi alkotás, minden felesleges lefoszlik a tagokról és megszületik bennük az igazság. Az egyház egyben a tökéletes szókratika megvalósulása a kegyelem által, melyben a klérusnak pótolhatatlan és elidegeníthetetlen szerepe van. A klérus szerepe abban áll, hogy kizárólag a tökéletes kép megfestéséhez nyújtson asszisztenciát.

⁴Fragment von der Reformationsgeschichte der christlichen Theologie; ein philosophisches Gespräch von einem Weltpriester. Wohler, Ulm, 1779.

B. A reform értelmezése — mit lehetséges reformálni az egyházban?

Sailert éveken át foglalkoztatják a reformok gondolatai, könyvet ír a breviárium reformjáról, és ír a liturgikus reformról is. Egyre többször szorgalmazza a liturgiában és a teológia oktatásában az anyanyelv bevezetésének szükségességét. Alaposan keresi és vizsgálja a reformok alapját és mintáját, amiről egyik korai publikációjában be is számol.⁴ Itt tisztázza azt, hogy a teológiát, a liturgiát meg lehet változtatni, de a religio az Újszövetségben megváltoztathatatlan.⁵ Sailer nézetében Jézus nem egy tanítást hozott, hanem egy vallást:

⁵„...a teológia reformációja semmi-

képpen sem a vallásé,
mert ez a bölcsesség
mesterműveként az
emberek Megváltójának
kezeiből származik,
míg amaz az emberi
elképzelésekből." Uo. 3.

Ő, Fiúként az Atya igaz vallását hozta el és adta át az apostoloknak, hogy általa az emberiség újra egyesüljön Istennel és boldog legyen. A Jézus személyében elérkezett igazi religio egyúttal a felvilágosodás vagy felvilágosítás eminens esete is.

Sailer számára a vallás és az igazi felvilágosodás egymáshoz tartozó valóságok, ezeket a maguk mesteri formájában, ahogy Jézusban megjelentek, kell fenntartani az egyházban. Minden egyházi reformnak arra kell tehát irányulnia, hogy ezek az idők folyamán a maguk eredeti identitásukban fennmaradjanak, és minden ember részesedhessen belőlük. Ez olyan személyeken keresztül történik, akikbe a vallás hamisítatlanul és torzításmentesen szintén „átment”, és a korszellem logikus logikájával azt a kortársak számára meg is tudják jeleníteni. Sailer ebben találta meg az igazi reform alapját és mintáját. Itt pusztán a megjelenítés formáját lehet reformálni, azaz olyan klerikusokra van szükség, akik lelkükbe fogadják Jézus világosságát, tudományosan jól képzettek, és a modern társadalom apostolaiként az egyházat hűen kívánják szolgálni.

C. Az egyház és az egyházi élet átértelmezése — társadalmi szerepvállalás

A felvilágosodás hatására megváltozott az egyén, a közösségi csoportok és az állami intézmények gondolkodás- és cselekvésmódja. Többek között ez is magával hozta az egyháznak és az egyházi cselekvés újraértelmezésének kényszerét és igényét. Sailer és körét éveken át foglalkoztatja az egyház újszerű teológiai megalapozása, és működésének teológiai értelmezése. A saileri egyházkép két — egymástól igen csak eltérő — forrásból eredeztethető. Lelkipásztori teológiájának és így egyházképének is egyik forrása a Trentói zsinat reform munkássága. A másik forrásnak pedig a német idealizmus egyik gondolkodási modellje, az organizmus-eszme nevezhető meg.⁶

Sailer a Tridentinum egyik nagy eredményének tartja, hogy az egyház testében intézményszerűen rendeződtek a plébániák, és a plébániai élet legfontosabb eleme, a liturgia is egységes rendet kapott. A plébániát úgy értelmezi, hogy abban egymáshoz rendelődnek a klerikusok és a laikusok. A klérus számára a plébánia az apostoli és lelkipásztori munkavégzés helyét jelenti, a laikusok számára — mivel territoriális elven mindenki egy plébánia tagja — hozzáférhetővé vált a liturgia, az igehirdetés, a katekézis és a szentségek. Ez a régi ordo jelenti a stabil és a gyakorlatban bevált keretet. A plébánia és minden hívő betagozódik az egyetlen testbe, amely Krisztus teste, az egyház. Mivel Jézus a maga egyházát a földön alapította, ezért az egyház, melyben az újraegyesülés fennáll, *societas spiritualis visibilis*, melynek éppen ezért kettős centruma van. Az egyik centrum láthatatlan: ez a megdicsőült Jézus mint a láthatatlan Legfőbb Pásztor, akinek Lelke folyamatosan életben tartja a Misztikus Testet. A másik centrum a látható test tagja, Róma püspöke, aki a láthatatlan Legfőbb

⁶Ehhez lásd például,
Philipp Schäfer:
*Wissenschaft und
Glaube, Das Theologie-
verständnis Ignaz Thanners
(1770–1856)*. Münchener
Theologische Zeitschrift,
Nr. 4. (1970), 313–326.

⁷Sailer a *Handbuch der christlichen Moral*ban már nem egyszerűen erkölcs-
teológiáról beszél, hanem a „Kirchen-Moral” kifeje-
zést használja. Ezzel
minden más erkölcstől
leválasztja a hívők
erkölcsét, ez főleg nem
azonosítható az etikával.
HbM III. (=SW18), 43, 47.

⁸Uo. 48.

⁹Az elvet sokáig Szent
Ágostonnak tulajdonítot-
ták, valójában azonban
Marco Antonio de
Doministől származik.
Uő: *De Republica
Ecclesiastica*. Billius,
1617, 676. Sailer is
ágostoni kijelentésként
hivatkozik rá, de ahogy
„egy svájci újság is
mottóként használta”
megjegyzés szerint egy
újságból vette, a forrást
azonban nem nevezte meg.

¹⁰Uo. 10.

Pásztor helyetteseként a látható Legfőbb Pásztor, aki az apostoli ha-
gyomány szerint a *Primatus Jurisdictionis* letéteményese, hogy a lát-
ható test tevékenységét irányíthassa.⁷ Az egyes tagokat a szeretet
kapcsa olvasztja egyetlen testbe, ugyanis ebben a közösségben *omnia
et in omnibus Christus*.⁸ A hierarchia lényegileg és alapításának célja
szerint lelki természetű, mely a religio fogalmának megfelelően a lát-
hatatlanból kiindulva a látható felé halad. A hierarchiának a közép-
ponttal való egységéből adódik az a szent hatalom — amit éppen ez
az összefüggés eredményez és tart fenn —, amivel hathatós módon
szolgálhatja a religio kibontakozásának folyamatát. A látható közös-
ség életét három princípiumból kiindulva lehet irányítani és szabá-
lyozni: 1. *in necessariis unitas*, 2. *in dubiis libertas*, 3. *in omnibus caritas*.⁹

Az egység, a szabadság és a szeretet az egyház életének szükségsz-
zerű princípiumai, mert az idők végezetén csak ezeknek megfele-
lően lehet Isten minden mindenben.

Az egyetlen test mint *societas spiritualis visibilis* élő, önmagában
fennálló egész, ezért egyetlen organizmusnak tekinthető. Ennek az
organizmusnak a felfogható életjele elsősorban a liturgia, mely Sailer
számára nem klérus-liturgia, hanem valóban közös mű, melyet a
klerikus és hívők együtt hoznak létre.

Mivel az organizmus életjele a belső és külső vallásosság kinyil-
vánulása az ember Istennel való egyesítése céljából, így a klérus sze-
repvállalása pusztán ennek szolgálatában állhat. A tridentinum után
a plébániai gyakorlat és a lelkipásztorok képzése is inkább szentségi
koncentrációra épült, Sailer viszont már — és ez lesz az új ordo —
inkább az igehirdetésre talajára épít. A vallás megjelenítésének és
továbbadásának funkcióira kell a klérust kiképezni.

A Vorlesungen aus der Pastoraltheologie első kötete (*A gyakorlati szent-
íráskutatás*) ezért kizárólag a Szentírás lelkipásztori feldolgozásával
foglalkozik, ebből fakad a *klerikus lelki élete és igehirdetésének anyaga*.
A második kötetben dolgozza ki a lelkipásztori hivatal funkcióit,
melyeknek ellátására kell a papnevelést irányítani. Sailer a lelki-
pásztori hivatal hét alapvető funkcióját sorolja fel: „A lelkipásztor
hivatalának funkcióiban, 1.) prédikátor; 2.) katekéta; 3.) iskolák fel-
ügyelője és támogatója; 4.) magántanár; 5.) a lelkiismeret barátai-
nak és a 6.) és betegeknek a barátja, akiknek individuális lelkiveze-
tése rá van bízva; 7. a liturgia végzője.”¹⁰

A felsorolt funkciók aligha engedik meg azt, hogy az egyház pusztán
egy állami „tánc- és illemtanár” szerepébe jelenjen meg nép előtt.
Az egyház, élő organizmusként a religio életjelet mutatja, és abban is
merül ki tevékenysége. Ezt az is alátámasztja, hogy Sailer nem fogadja
el az egyház protestáns megalapozását a Szentírásból, mert az egyház
előbb volt a Szentírásnál. Elutasítja a felvilágosult idealizmusnak az
értelemről vett megalapozását is azért, mert az egyház tanítása nem
az értelem tényein nyugszik. Így számára csak az apostoli hagyomány
és a szukcesszió jöhet szóba adekvát megalapozásként, ez viszont szá-
mára egyértelműen kijelöli az egyházi élet egyetlen lehetséges célját.

D. A papság kétféle formája

A kanti filozófián felnőtt kortárs papnevelők felfogása szerint a klerikusi feladatkör kizárólag „a jó erkölcsök előmozdítására a nép tanítása által” irányul. Ezzel a nézettel szemben lépett fel határozottan Sailer könyvének harmadik kiadásában (1812), valamint a két kötetben megjelent *Neue Beyträge zur Bildung der Geistlichen* (1809–1811) című munkájában.

Sailer a papságot a Nagy Szent Baszileiosz 90. leveléből vett szó-játékkal osztja két csoportba. Baszileiosz arról panaszkodik, hogy eltűntek az igazi igehirdetők, akik Isten igéjét prédálják a népnek, azaz teológiát művelnek, és elszaporodtak az olyanok, akik művésziességgel beszédrel hirdetik az igét, csak beszéd-technológiát alkalmaznak. „Nem illik Isten szavát művésziességgel beszéddé formálni, a teológiát technológiává változtatni.”¹¹

1. Der geistliche Geistliche — a lelkükben papok

Sailer kritikai alapon korának papságát két osztályba sorolja. Az egyik osztályba tartoznak azok, akik befogadják Isten üzenetét, életüket szerinte alakítják, azaz élő hitű keresztények. Sailernél a klerikusok spirituális nevelése áll az első helyen, ők személyes életük centrumába az isteni kinyilatkoztatás tartalmát helyezik. Ez a nézet mindenekelőtt krisztocentrikus és egyházcentrikus. Spiritualitásuk a Szentírásból és az apostoli hagyomány tiszta forrásaiból táplálkozik, élnek a szentségekkel, és kitűnnek egyházhoz szolgálni akarásukkal. Sailer az ilyen klerikusokat egy szó-játékkal jelöli: der *geistliche Geistliche* (lelkükben papok). Sailer törekvése a nevelésben és oktatásban erre a formára irányult. Ők olyan férfiak, akik a vallást szolgálják, mert „érzületük olyan vonalat vett fel, melynek kiindulópontja Isten, és egyúttal célja is Isten, ezért van vallásuk, az, amit érdemes vallásnak nevezni”.¹² Sailer szerint az igazi klerikust „az ember képzettségének legjobb gyümölcsei”, vagyis „az egy isteni és örök vallás gyümölcsei” jellemzik, azaz „az érett értelem, a belső érzület szépsége és boldogsága, az élet erénye és bölcsessége”. Mindez „pedig Krisztus által a fény új teljességben került napvilágra”.¹³ Sailer szerint az egyházi életben a klérusnak kulcsszerepe van, erről kiemelt hangsúllyal írt már a Clemens Wenzeslausnak szerkesztett körlevelében,¹⁴ és élete utolsó írásában, a halála előtt egy héttel kiadott püspöki körlevelében¹⁵ is. A lelki és szellemi klerikus életét jellemzik a kereszténység centrális tanításai, amelyeket Sailer az 1817-ben megjelent *Grundlehren der Religion* című művében,¹⁶ három csoportra bontva dolgozott ki. Itt ugyan általános értelemben a *cultus Dei*-ről van szó, de éppen ezt a Jézusi tanítást kívánja Sailer nevelőként a klérusban megtestesíteni. A klerikusok a Jn 4,24 alapján, lélekben és igazságban imádják az Atyát; a Fil 3,3 szerint ők az igazi körülmetéltek, vagyis a Krisztusban hívők; külön kiemeli a Jak 1,21–22-t a papság életében, ahol a tanítás befogadásáról és annak tettekre váltásáról esik szó. Jellemzi őket az igazi *cultus Dei*,

¹¹*Vermischte Schriften: mit einer Zusammenstellung der Inhalts-Verzeichnisse sämtlicher Werke*, 519. (=WW 40).

¹²SW 19,186.

¹³SW 19,185.

¹⁴*Hirtenbrief seiner Churfürstlichen Durchlaucht des Hochwürdigsten, Durchlauchtigsten Fürsten und Herrn, Herr Clemens Wenzeslaus Erzbischof zu Trier und Bischof zu Augsburg, an die Seelsorger des Ausburgischen Kirchensprengels. Eine Übersetzung*. Augsburg, gedruckt und zu finden bey Joseph Simon Hueber Hochfürstl. Bischöfl. und Stadtbuchdrucker, auf unser lieben Frau Thore, 1784.

¹⁵*Hirtenbrief des Bischofs von Regensburg*, JOHANN MICHAEL SAILER, an seinem Diözesan-Klerus über die gegenwärtige Zeit und das Wirken des Priesters

in ihr. Mit einer Nach-
schrift, Gedruckt bei
Friedrich Pustet,
Regensburg, 1832.

¹⁶Grundlehren der
Religion. Ein Leitfadens zu
seinen Religionsvor-
lesungen an die akade-
mischen Jünglinge und
allen Facultäten. Joseph
Lentner, München, 1805.

¹⁷l. m. 227.

**2. Der Zeitgeistliche,
Effektivitätsapostel —
korszellempapok, az
effektivitás apostolai**

¹⁸Vö. uo.

¹⁹Vö. uo.

²⁰Vö. Einleitung zur
gemeinnützigern
Moralphilosophie
28., 29., 32., 33., 36.

²¹SW 16, XI–XIII.

²²Uo.

²³SW 16, XIII.

²⁴Neue Beiträge zur
Bildung des Geistlichen.
Von J. M. Sailer, Lehrer
der Pastoraltheologie.
Erster [Zweyter] Band.
Lentner, München,
1809–1811. Az első kötet
ajánlása: „Szeretteidnek
a kedves Svájcban.”
A második kötet ajánlása:
„A német uralkodók

az Isten tisztelete, a kiengesztelődés a felebaráttal, mely a legérté-
kesebb áldozati adomány Isten oltárán (vö. Mt 25,27).¹⁷ Majd pedig a
cultus Dei kapcsán a Mt 6,1–19 elemeit sorolja fel: a titokban tett jót,
alamizsnát, rejtett imádságot és a ragaszkodást Isten ígéreteihez.¹⁸
Sailer még az igazi *cultus Dei*hez hét alaptörvényt mutat ki Jézus
tanításának második csoportjában: „az ember igaz mivolta, alázat,
igazi önértékelés és tisztelet, a békességes lelkület, a nemiség meg-
szentelése, a teremtett dolgok helyes használata”.¹⁹ Az igazi kleri-
kust természetesen mindennek jellemeznie kell azért, mert a „vallást
(...) az emberiség életében nem lehetséges másként elterjeszteni, át-
hagyományozni, és állandóvá, örökké tenni a vallásos emberek
egy csoportja nélkül”. Sailer nézetében a „vallásos emberek cso-
portja” a klérust jelenti, nekik csakis a vallást illetően jut centrális
szerep. Ők megismerték Isten útjait a történelemben, és ezért a né-
pet is oda és azon tudják vezetni.

A másik osztályba tartoznak azok a klerikusok, akik annak a felvilá-
gosodásnak a szolgálatában állnak, amely a „kozmoszt megfosztotta
Istentől, az egyházat Krisztustól, az emberi közösséget a szeretettől”,
és azt is nyugodt lélekkel el tudják fogadni, hogy a morált is meg lehet
fosztani Istentől azért, hogy az ateisták számára is használható le-
gyen.²⁰ Nem a kereszténység szelleme szerint élnek, hanem a korszel-
lem szerint, és az államrendi effektivitás apostolai. A *Vorlesungen aus
der Pastoraltheologie* című műve harmadik kiadásának (1812) előszá-
vában Sailer a következőket írja az átdolgozás szándékáról: „...kü-
lönös szorgalommal dolgoztam át azért, hogy az isteni és apostoli
kereszténységet ért minden torzulást, melyet a hamis felvilágosodás-
tól és a valódi elsötétüléstől elszenvedett, tehetségem szerint a maga
csupasz valóságában bemutassam, és a jövő klerikusait a hamisítatlan
igazság világos szemléletére elvezessem...”²¹

A kereszténység torzulásai címén Sailer első helyen a felvilágosult
klérus leírását hozza: „...az erényfabrikálók összes találmánya, akik
annak titkát kitalálták, hogy miként produkáljanak erényt önmaguk-
tól és önmaguk által (Isten, örökkévalóság és vallás nélkül), és ezért a
papokat pusztán a közerkölcs manufaktúristáivá akarják tenni...”²²

Az előszót aztán éles szavakkal zárja, hogy benne még: „mennyei
tűz ég...”, hogy ezt a bálványt az igazság minden hatalmával, és
csakis az igazság hatalmával leküzdje, és a jövő klerikusait, akiknek
képzése rá van bízva, az egyetlen Istenért, és minden bálvány ellen
harcoló nemes harcosokká nevelje. — A nemes lelkű olvasótól nem
kell bocsánatot kérnem, amikor a könyv néhány lapjáról ennek a
tűznek a szikrája a lelkébe pattan. A nem nemes lelkűhöz pedig, aki-
nek Isten, Krisztus, örökkévalóság — semmit sem jelentenek, sem
ennek az írásnak, sem szerzőjének nincs köze.”²³

A felvilágosult klérusi irányzatról alkotott saileri felfogásról részle-
tesebb benyomást szerezhetünk még a *Neue Beiträge zur Bildung der
Geistlichen* (1809–1811) című kétkötetes munkájából,²⁴ amivel a *Vorle-*

tanácsosainak
és a püspököknek.”

²⁵SW 19, 225.

²⁶Uo.

²⁷Uo. 226.

²⁸Uo. 225.

²⁹Uo. 226.

sungen aus der Pastoraltheologie című művét egészítette ki. Ebben Sailer a publikum elé tárja az ideális szemináriumról alkotott felfogását, bemutatja a megalapozott követelményeket, kezdve az épületen egészen az előjárók kvalifikációjáig. Egyúttal éles kritika alá vonja a felvilágosult szellemiségű szemináriumokat. Az ilyen szemináriumokban a pusztá, „minden értelem nélküli, aszályos kell” uralkodik, ahol az előjáró „nem atya és barát, hanem a törvény hatalmának birtokosa”.²⁵ Ezért ezek az intézmények csupán a „nyers erőszak fegyháza”.²⁶ Akik ilyen szemináriumokban nyertek képzést, azok „lélek és szív nélkül” legfeljebb „keresztes lovagok, napszámosok” lehetnek.²⁷ Az ilyen intézmények „csupán gyárak”, „élő üzemei a lélektelen mechanizmusoknak”, „a szívtelen felvilágosodás csörtetéstől hangos vívóiskolák”.²⁸ A fejezet végén Sailer így foglalja össze kritikáját a felvilágosult szemináriumról: „A szemináriumokban tehát, melyek olyanok, amilyenek nem volna szabad lenniük, vagy a betű uralkodik, lélek nélkül, vagy pedig eszeség, minden értelem nélkül, vagy csupasz hatalom, lélek és szív nélkül.”²⁹

✱

Az igazi klérus életének vezérfonala tehát Krisztusnak és Isten Országának az alapelve, amit Sailer röviden így mutat be: „Ez a legjobban egyesítő alapelv, mert ez önmagában egyesíti: a.) az emberi természet két, mindent magával ragadó, a jóság és a jólét után törekvő ösztönét; b.) minden antropológia két legfontosabb részét, a kötelességet és a boldogságot, vagyis azt, hogy mit kell tennünk és hogy mit remélhetünk; c.) vallást és erkölcsöt; d.) a két szélső értéket, az időt és az örökkévalóságot, a földet és az eget, a harcot és a győzelmet.”³⁰

Sailer papnevelési felfogását a jezsuita noviciátusban szerzett tapasztalata határozta meg, az ott eltöltött időt élete egyik legboldogabb szakaszának tartotta. Ezt az időt a „gottselige Innigkeit” [jám-bor bensőségesség] szavakkal jellemezte. A Szentírás olvasására, az elmélkedésre, a szentségek vételére épülő következetes önnevelés, és a lelkipásztori gyakorlatok, a falvakban a felügyelet mellett tartott prédikációk és katekézisek, Sailer számára örök mintát jelentett. Egyetemi pályafutása folyamán viszont olyan folyamatot látott kiszélesedni és erősödni, amely az alapos és emberarcú papképzést a korszemlekre hivatkozva eltörölni szándékozott.

Az akkori modern szeminárium által képzett papok és az apostoli élő, éltető hitet továbbadó papság közötti áthidalhatatlan szakadékot a fingerlosi szeminárium kritikájának summázatában találhatjuk meg, ugyanis a szeminárium: „pusztá műhellyé vált, melyben élő, lelki (tulajdonképpen lelketlen) nyomda-mechanizmus működik. A szemináriumokban a növendékek fekete reverendában, tonzúrával sétálgatnak, megtanulják a közreműködést az egyházi rítusokban és azok vezetését (ezt persze nem szabad elmulasztani), de, ami a fő dolog lenne, azaz a vallás mint belső élet, a vallás mint tudomány, a vallás mint művészet, teljesen idegen marad a növendékek számára.”³¹

³⁰Handbuch der
christlichen Moral I., 51.

³¹Neue Beiträge zur
Bildung des Geistlichen
(=SW 19), 224–225.

Márton Áron a papi ideálról az 1940-es években

NAGY MIHÁLY ZOLTÁN

1974-ben született, a Román Nemzeti Levéltár Bihar Megyei Igazgatóságának főlevéltárosa, kutatási területe a kisebbség- és egyháztörténet. — Eladásként elhangzott 2018 májusában az Egyháztörténészek 5. Országos Találkozóján.

¹A legfontosabb bibliográfiai adatokat megtalálhatók a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség honlapján: <https://ersekseg.ro/hu/martonaron>

²Nagy Mihály Zoltán: *Márton Áron püspök szabadon bocsátása 1955-ben. Kísérlet a romániai katolikus egyházrész helyzetének rendezésére?* In: *Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között. Intézmények és módszerek.* (Szerk. Nagy Mihály Zoltán – Zombori István.) METEM, Budapest, 2014, 139–144.

³Ovidiu Bozgan: *Cronica unui eșec*

Az elmúlt két évtizedben számtalan könyv, tanulmány látott napvilágot, valamint több szakmai konferenciát szerveztek annak érdekében, hogy minél hitelesebben kerüljön bemutatásra Márton Áron, a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye egykori püspökének életpályája.¹ A napi sajtóban sokszor — megítélésem szerint helytelenül — „legendás” jelzővel aposztrofált Márton Áron alakja körül kialakult értelmezések jól visszatükröződnek a témaválasztásban és a fogalomhasználatban: a „kisebbségpolitikus”, az „ellenálló”, a „közösségépítő” fogalmak használatával a szerzők a püspök politikai-közéleti szerepvállalását, az erdélyi magyar közösség jogainak védelme érdekében kifejtett, a felekezeti és nemzetiségi törésvonalakat meghaladó határozott és bátor kiállását akarták kiemelni. A második kategóriába sorolható publikációkban a lapszerkesztő, a korszak neveléstudományi módszereit újraértelmező, a hatékonyabb oktatási módszereket támogató, a népnevelést szorgalmazó, a falu kulturális színvonalának felemeléséért küzdő, az ifjúságnevelő, az eszmék harcában a katolicizmust mint világnézetet védelmező „hítségnok” képe tárulkozik fel előttünk. A harmadik tárgykörbe tartoznak azok a tanulmányok, amelyek a püspök egyházkormányzati szerepére és egyházpolitikai nézeteire fókuszálnak. Ehhez a témakörhöz kapcsolódnak azok az írások is, amelyek az államszocialista rendszerrel vitázó, az állammal való kollaborálást, ahogyan azt Márton Áron nevezte: az „egyköttetűséget” elutasító püspököt mutatják be.²

Az életpályája egészét átfogó, monografikus szándékkal íródott, korábban megjelent három kötet az elmúlt időszakban hozzáférhetővé vált levéltári iratok függvényében kiegészítésre szorul. A térség országaira annyira jellemző párhuzamos történetírást jól illusztrálja Márton Áron személye is. A román kommunista államhatalom és a romániai katolikus egyházrész kapcsolatát feldolgozó román nyelvű munkákban szerencsés esetben utalásszerűen találkozunk a püspök nevével, vagy a szerzők, a tényeket figyelmen kívül hagyva, nem kellő tárgyilagossággal mutatják be a püspök egyházkormányzati és egyházpolitikai szerepvállalását, felfogását.³ Ezek után nem kell meglepődnünk azon, hogy a szovjet egyházpolitikai modell közép-kelet-európai adaptációját feldolgozó nemzetközi szakmunkák kevés teret szenteltek Márton Áron püspök személyének.⁴ Az államvédelmi szervek iratainak minél szélesebb körű hozzáfér-

previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963–1978).
Curtea Veche.
București, 2004.

⁴A Vatikán keleti politikáját feldolgozó két alapmunka egyike sem foglalkozik Márton Áron egyházpolitikájának elemzésével, a püspök személyére csak utalásokat találunk.

Jonathan Luxmoore –
Jolanta Babiuch:
The Vatican and the Red Flag. The Truggle for the Soul of Eastern Europe.

Geoffrey Chapman,
New York, 2000, 166, 240,
valamint Hansjakob Stehle:
Eastern Politics of the Vatican, 1917–1979.

Ohio University Press,
1981, 267. – Nem találunk hivatkozásokat a Szentszék kelet-európai politikáját kidolgozó, Agostino Casaroli bíboros olaszul 2000-ben megjelent könyvében sem, mert a szerző teljesen mellőzte a román–vatikáni kapcsolatokat bemutatását.

Agostino Casaroli:
A türelem vértanúsága. A Szentszék és kommunista államok (1963–1989). Szent István Társulat, Budapest, 2001.

⁵Denisa Bodeanu:
A Maros és Uránia dossziék. Márton Áron püspök megfigyelési

hetősége újabb lendületet adott a kutatásoknak. A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Tanács Levéltárának (ACNSAS) ügynevezett Megfigyelési Iratok állományában két, Márton Áronra vonatkozó személyi megfigyelési dosszié található. A 236 kötetből álló, két személyi megfigyelési dosszié közel 80 ezer oldalt tartalmaz.⁵ Márton Áron személyes hagyatékának feldolgozását célozza meg az a sorozat, amelyben a püspök teológiai jellegű írásait (körleveleket, jegyzeteket stb.) és egyéb, elsősorban az egyházkormányzati tisztségével és feladataival összefüggő iratokat adtak közre.⁶

A hosszúnak tűnő fenti bevezető azért indokolt, mert ezen keresztül egy sokoldalú, az adott korszak tudományos eredményeit és teológiai irányzatait követő, a politikai és társadalmi változásokat értelmező és azokat tevékenyen alakító klerikus (pap és püspök) személye bontakozik ki előttünk. Éppen ezért Márton Áron esetében nem lehet szétválasztani az egyház- és kisebbségpolitikust, a lapszerkesztőt és a népművelőt, a teológiai tanárt és a püspököt. 1939. február 12-én Andreea Cassulo romániai apostoli nuncius szentelte püspökké a kolozsvári Szent Mihály-templomban. Szentelése napján elhangzott szavai felejthetetlenek: „Vallom és hirdetem, hogy vannak olyan igazságok, amelyeknek alapján minden igaz embernek találkozniuk kell. Ahogy Erdély földjén a hegyek völgyekkel, a mezők erdőkkel, hófedte bércek a síksággal váltakoznak, éppen úgy váltakoznak a népek Erdély földjén, ahol három nyelven beszélnek és hat-hét féle szertartás szerint imádják Istent, de van a krisztusi evangéliumnak ereje, amely hozzásegít ahhoz, hogy különféle ellentétek összhangba olvadjanak fel és a testvéri együttműködés útját egyengessék.”

A címben jelzett tematika, a papi ideál meghatározása és annak továbbbítése szorosan összefüggött Márton Áronnak a püspöki tisztségéből fakadó kánonjogi kötelezettségeivel, de esetében ez túlmutatott az egyházi előírások merev közvetítésén vagy számonkérésén. Ha szemügyre vesszük a papi ideálról szóló írásait, beszédvázlatait, akkor a püspök magatartását a reflexió és a reflektív gondolkodás fogalmával lehet a legjobban leírni.⁷ Esetében a reflexió a papság élet-helyzetének és magatartásának, illetve az egyházi közösséggel szemben támasztott társadalmi igényeknek és elvárásoknak az objektív értelmezését és számbavételét jelentette. De nem hagyta figyelmen kívül a politikai, társadalmi viszonyok és a különböző szellemi áramlatok elemzését sem. Ennek a gondolkodásnak a másik eleme az adott korban leginkább ajánlott papi magatartásnak, életvitelnek és lelkiületnek a kiművelését jelentette, ami a püspök szerint elengedhetetlen volt ahhoz, hogy a klérus tagjai eleget tegyenek a krisztusi küldetés legfőbb parancsának — a hit átadásának.

A papi ideálról 1945 előtt

Ha összegezni szeretnénk Márton Áron gondolkodásának eszmei alapját, akkor annak központi elemét a keresztényszociális gondo-

iratai. In: *Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között*, i. m. 44–49.

⁶A Márton Áron hagyatéka sorozat keretében 2005 és 2018 között 16 kötet jelent meg.

⁷Szivák Judit: *A reflektív gondolkodás fejlesztése. Magyar Tehetségsegítő Szervezet Szövetsége*, Budapest, 2010, 9–13.

⁸A kommunizmusról/bolsevizizmusról, liberalizmusról, a nemzetiszocializmusról és a katolicizmusról vallott nézeteire vonatkozólag lásd a *Márton Áron. Esmék harca*. Márton Áron hagyatéka. 15. kötet. (Sorozat-szerkesztő Marton József.) Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2017.

⁹Bővebben lásd: *Népszolgálat. A közösségi elkötelezettség alakváltozatai a magyar kisebbségek történetében*. (Szerk. Bárdi Nándor, Filep Tamás Gusztáv, Lőrincz D. József.) Kalligram, Pozsony, 2015.

¹⁰*Márton Áron. Esmék harca*, i. m. 15, 188.

¹¹*Ad catholici sacerdotii*. XI. Piusz pápa apostoli körlevele a katolikus papságról. 1935. december 20;

latra és a népszolgálatra épülő katolicizmusban kell keresnünk. A katolicizmuson nem vallást, hanem konkrétan körülhatárolt világnézetet értett. Az ember jogainak tiszteletét, az embertárs iránt vállalt testvéri kötelezettséget, a „nemzeti életet és értékeket”, a nemzetközi egyensúly védelmét hirdető katolicizmust szembeállította az egyéni szabadságot sértő, az „eltömegesedést”, a „csordalények”-et kitermelő, a „vért” legfőbb értéknek kikiáltó nemzetiszocializmussal és az „anyagot” mint elsődleges rendezési elvet hirdető bolsevizmussal. A katolicizmust nem tudta összeegyeztetni a liberalizmussal sem, mivel ez utóbbi az egyén szabadságát abszolutizálta, az „egyén és egyéniség minél szabadabb” kibontakozását, de következményeiben a „legvastagabb önzés”-t teremtette meg.⁸ Márton Áronnak sikerült szintetizálnia a XI. Piusz pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájából táplálkozó keresztényszocialista elveket az erdélyi magyarság körében a két világháború között széles körben elterjedt népszolgálat mint kisebbségi ethosz eszméjével.⁹ Mindkét felfogásban a közösségi érdekek elsőbbséget élveztek az egyéni haszonszerzéssel szemben, célként a szociálisan hátrányos helyzetben lévő társadalmi rétegek felemelését, egy igazságosabb és keresztény értékekre épülő gazdasági és társadalmi rend megvalósítását fogalmazták meg. Azonban a népszolgálat eszméje elsősorban nem a városi munkásosztály gondjainak orvoslására és vagyoni helyzetének javítására tett kísérletet, hanem az erdélyi viszonyok figyelembevételével a népként definiált falut állította az érdeklődés középpontjába. A püspöki széket pár hónapja elfoglaló Márton Áron szerint csak a népért végzett önzetlen munkának van eredménye: „Az érdekszövetségekhez szokott gondolkozásunkkal egyházi, társadalmi és népi szervezkedéseinkben is csak annyiban vettünk részt, amennyiben hasznot, erkölcsi vagy anyagi előnyt húzhatunk belőle, a jövőben meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy a népért, amelyre a mi életünk is támaszkodik, kötelességünk áldozatot hozni, s mindenkit olyan megbecsülés illet meg, amilyet a népért kifejtett teljesítmény érdemel.”¹⁰

A magyarországi viszonyokkal ellentétben Márton Áron katolicizmusa mentes volt az állam és egyház együttműködéséből fakadó káros hatásoktól; az államvallásnak kikiáltott Román Ortodox Egyházzal szemben az erdélyi római katolikus egyházmegyék püspökeinek figyelme mindinkább az egyház belső életére és feladataira irányulhatott. A beszédvázlatokban utalásokat nem találtunk, de nagy valószínűséggel Márton Áron is olvashatta XI. Piusznak a katolikus papságról 1935-ben kiadott apostoli körlevelét.¹¹ Különbséget abban fedezhetünk fel, hogy az apostoli körlevél első pontjaiban kiemelt „papi méltóság”, a „papi hivatás magasztossága”, valamint a szentségeket kiszolgáló, az Isten és ember között „közbenjáró” pap személye mellett a gyulafehérvári egyházmegye püspöke a papi életszentségre, példamutatásra, a tudományos eredményeket követő és a teológiában jártas papi magatartásra fektetett nagyobb hangsúlyt.

<http://www.katolikus-honlap.hu/regi2/habpapidok/adcatholici.htm>

¹²Márton Áron: *Papság*. Márton Áron hagyatéka. 5 kötet. (Sorozatszerkesztő Marton József.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009, 62.

¹³Uo. 80–81.

¹⁴Uo. 83.

¹⁵Uo. 88.

¹⁶Uo. 90.

Márton Áronnak a papság magatartásáról kifejtett nézeteinek egyik legfőbb eleme az egyházi személyeket jellemző *hivatalnoktudat* bírálata és annak mielőbbi levetkőzése volt: „A hivatás közönséges foglalkozássá, elhelyezkedéssé degradálódott, a hivatástudatot és buzgóságot pedig megfizetettséggel helyettesítik.” A papság körében elterjedt hivatalnoktudat veszélyt hordozott, mert szerinte „léttjogosultságát, s ezzel együtt tekintélyét veszíti az a testület, amely egészében vagy egyes tagjainak magatartása következtében hivatástudatában meggyengül vagy arra alkalmatlannak bizonyul, s igazi feladatát szem elől téveszti”.¹² Ehhez szorosan kapcsolódott annak tisztázása, hogy kihez szól a *pap küldetése*. Annak ellenére, hogy 1932-től Kolozsváron élt, és 1936-tól megbízatást kapott az akkor magas rangú egyházi tisztségnek számító kolozsvári Szent Mihály-plébánia vezetésére, mégis jól látta, hogy a *pap küldetése* mindenkihez, de elsősorban a *kitaszított, hátrányos helyzetű társadalmi rétegekhez* szól: „A város és a szalonok finom népe kedves környezet, a csiszolt formák, úri tónus, sima modor és színlelt műveltség csábítja a papot is. Küldetésünk szól ezekhez is, de elsősorban azokhoz a rongyos, embertelen nélkülözések között élő testvéreinkhez, akiket a robotos, szűkös durva élet állandóan bűnökkel, lelki eldurvulással és az elállatiasodás veszélyével fenyeget.”¹³

A hivatástudatnak párosulnia kellett az *offere* szóban kifejezett „önmaga felajánlásával”, amely arra kötelezte a papot, hogy „önmagának és a világnak meghaljon”.¹⁴ A papság egyetemes küldetése és önmaguk felajánlása az észak-erdélyi zsidóság 1944. májusi deportálása idején még nagyobb aktualitást kapott. A kolozsvári Szent Mihály-templomban 1944. május 18-án tartott papszentelés alkalmával elhangzott prédikációjában külön kiemelte a papok aktuális kötelezettségeit és magatartását. Beszédében a katolikus egyház által hirdetett *igazság melletti kiállás* és *felebaráti szeretet gyakorlása* már nemcsak filozófiai eszmefejtegetést, hanem konkrét cselekvési tervet jelentett: „Krisztus papjának elutasíthatatlan kötelessége, hogy az igazság mellett kiálljon és az emberben — bármilyen hitet valljon és nyelvet beszéljen is — a testvérét nézze.” Ugyanakkor „aki a felebaráti viszonyt az emberek egyik csoportjától, bármilyen meggondolások alapján elvitatja, az magára vonja az ítéletet, hogy adott esetben őt úgy tekintsék, mint »pogányt és vámost«, ami az evangélium nyelvén törvényenkívüliséget jelent”.¹⁵ Márton Áron világosan látta, hogy a kiállásért üldözés járhat és a keletről közeledő front háta mögött megjelenő „bolsevik” világnézet veszélyt hordoz az egyházra nézve. Eppen ezért papjait fel akarta készíteni a *vértanúságra* is: „Kedves Fiaim! Két hónappal ezelőtt, amikor a szerpapságot adtam föl nektek, azt mondtam: lehet, hogy vértanúságra avatlak fel titeket. (...) De a szent hivatalunkkal járó kötelességek teljesítésétől nem riaszt vissza sem börtön, sem emberi tekintet. Az igazság védelmében és a szeretet szolgálatában az üldözés és börtön nem szégyen, hanem dicsőség.”¹⁶ A második világháborút

követő időszakban az igazság mellett való kiállás és a vértanúság vállalása komoly dilemma elé állította nemcsak az erdélyi katolikus papságot, hanem a szovjet megszállási övezetbe került államok katolikus klérusának egészét.

A papi ideálról a második világháború után

A második bécsi döntés után Márton Áron nem hagyta el püspöki székhelyét, és sorsközösséget vállalt a közel 450.000 főt kitevő dél-erdélyi magyarsággal. A négy év tapasztalatai és az 1945 után berendezkedő új államhatalom politikai céljai és ideológiája arról győzte meg őt, hogy körlevélben adjon iránymutatást papjainak. Az 1945. március 4-én kiadott püspöki körlevélben három irányelvet szabott meg a klérus számára: legfőbb célként a „salus animarum”-ot, vagyis a *lelkek megmentését* jelölte meg, ezt követte a „feddhetetlen” és „szerepny” papi életmód eszménye, és utolsóként annak kihangsúlyozása, hogy az egyházi személyek *tartsák távol magukat a politikától*.¹⁷

A mérhetetlen emberi és anyagi emberáldozatot követelő második világháború okait keresve Márton Áron önvizsgálatot tartott, és az „írastudók árulása” kapcsán az 1947-ben kiadott újévi körlevelében kíméletlenül rámutatott az egyházak és a papság mulasztásaira is: „És — végül, de nem utolsó sorban — felelősek azok a vallások és azok az egyháziak, akik a mindenkori hatalom előtt szolgálalkúen meghajoltak, ma ennek, holnap az ellentétes irányzatnak az uszályába kapaszkodtak, az igazság és a nagy erkölcsi törvények védelméről gyáván lemondtak, a hatalom törvénytelen ségeinél asszisztáltak; akik a korszellemmel mindig kiegyeztek ötven százalékra, a maguk hűtlen és elvtelen megatartásának az igazolására pedig olyan mentségeket találtak ki, hogy az igazságba és az erkölcsbe vetett hitet, és az erkölcsi tekintély hitelét a hűséges és jószándékú hívek lelkében is megölték.”¹⁸

Márton Áron felvállalta az ateista és egyházellenes államhatalommal szembeni összeütközést, ellenben az olykor militáns hangnemű bírálatai ellenére óvakodott a katolikus hívek és papság politikai mozgósításától. A katolikus egyház működését gátló intézkedések (a Szentszékkal kötött konkordátum egyoldalú felmondása, a felekezeti iskolák államosítása, az egyházak feletti állami felügyeletet legalizáló új felekezeti törvény megjelenése) után a román államhatalom konkrét lépéseket tett a romániai görögkatolikus egyház felszámolására. Márton Áron nemcsak szembeszegült a hatalom ezen irányú intézkedéseivel és vállalt szolidaritást a görögkatolikusokkal, hanem az 1948. október 11-én kiadott körlevelében újra a *vértanúság* vállalására biztatta papjait: „Azok a megdöbbentő események, amelyek a görögkatolikus testvéreinkkel történtek, semmi kétséget sem hagynak fenn afelől, hogy számunkra is elkövetkeztek a hitvallói helytállásnak és a vértanúságot is vállaló kitartásnak a napjai.”¹⁹ Püspök-ké szentelésének tizedik évfordulóján, 1949. február 19-én megjelent

¹⁷P. Szöke János: *Márton Áron. Görög Katolikus Püspöki Hivatal, Nyíregyháza, 1990, 397–398.*

¹⁸Uo. 302.

¹⁹Uo. 152.

²⁰Márton Áron:
Papság, i. m. 92.

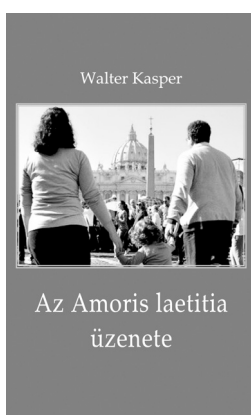
körlevelében jól látta, hogy az elkövetkező időszakban nem elég csak elviselni a szenvedéseket, hanem elengedhetetlen az egység, a papságon belüli, illetve a hívek és klérus közötti *egység* megteremtése, annak fenntartása. Szent Pál szavait idézve mutatott rá az egység fontosságára: „»tegyétek teljessé az örömet azáltal, hogy egyetértők vagytok, egyazon szeretetetek van, és egyakaratók és egyérzésűek vagytok«.”²⁰

A kléruson belüli szolidaritás, a hívek és a papság közötti egység a közép-kelet-európai országokban megszervezett békepapi mozgalom(ak) időszakában felértékelődött. Éppen a szolidaritás hiánya választotta ketté a térség egyes katolikus egyházait a vértanúságot és katakomba egyházat támogatók csoportjára és a kollaborációt mint az egyház fennmaradásának zálogát elfogadó tábora. Az állammal való kollaborációt elutasító Márton Áront három hónappal később letartóztatták, és egy koncepció per keretében életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték. Távollétében egyházmegyéjében egy olyan ellenbékepapi mozgalom szerveződött, amely példanélküli volt a térség katolikus egyházrészeiben, és mindez szoros összefüggésben állt Márton Áronnak a papi magatartásról és lelkületről korábban meghirdetett irányelveivel.

Mint láttuk, Márton Áron papi magatartásról vallott nézetei követék ugyan az Egyházi Tanítóhivatal nyilatkozatait, de azokat mindig az adott helyi, esetünkben az erdélyi viszonyokhoz alkalmazta; nemcsak utasításokat, követelményeket fogalmazott, hanem követőket keresett. Tette mindezt egy olyan évtizedben, amelyben az egymásnak ellentmondó szélsőséges ideológiák támogatói mögé számos esetben a katolikus klérus is felsorakozott.

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

WALTER KASPER

Az Amoris laetitia üzenete

Megfontolások Ferenc pápa dokumentumáról

Az utóbbi évtizedekben az egyház lelkipásztori figyelme egyre inkább a családok felé fordult. 2014–15-ben két püspöki szinódus is foglalkozott a család életével. A vélemények összegzése nyomán írta meg Ferenc pápa *Amoris laetitia* kezdetű apostoli buzdítását. A dokumentum gyönyörű eszményképet rajzol a családi élet szépségéről, de nem hallgatja el a nehézségeket sem. Az apostoli buzdítás nyomán széleskörű vita bontakozott ki néhány kérdésről. Walter Kasper mérleget von a dokumentum fogadtatásáról. Megrajzolja a boldog családi élet útját, és hasznos tanácsokat ad a lelkipásztoroknak is a családok kíséréséről. Megmutatja, hogy a buzdítás hűen követi az Evangéliumot, és a II. Vatikáni zsinat szellemében, elődei példáját követve hogyan folytatja tovább az egyházi hagyományt.

Ára: 1600 Ft

A papi hivatás ajándéka

TÖRÖ ANDRÁS

Gondolatok az új Ratio Fundamentalisról

1988-ban született Debrecenben. 2013-ban szentelték pappá, jelenleg püspöki titkár Debrecenben.

¹Ferenc pápa: *Beszéd a Klérus Kongregációjának plenáris közgyűlésén.* (2014. október 3.) *L'Osservatore Romano*, 226 (2014. október 4.), 8.

2016. december 8-án jelent meg az új *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* című dokumentum, a papképzés általános szabályzata.

A dokumentum kezdő sora adja a címet is: *A papi hivatás ajándéka*. Utal arra a szemléletre, melyet tükrözni kíván, jelezve, hogy milyen irányból szükséges napjainkban a papi hivatás felé közeledni, azt vizsgálni. Ferenc pápa szavai iránymutatók a megértéshez, melyeket a Klérus Kongregáció plenáris ülésén mondott: „Az a feladatunk, hogy őrizzük és növeljük a hivatásokat, hogy érett gyümölcsöket teremjenek. Ezek ugyanis ‘csiszolatlan gyémántok’, amelyeket gondosan meg kell munkálni, az egyes személyek lelkiismeretét tiszteletben tartva és türelemmel, hogy csilloghassanak Isten népe körében.”¹

Az új *Ratio* megjelenésének előestéjén *Miserando atque eligendo* címmel rendezett Nemzetközi Hivatáspasztoráció Konferenciát a Klérus Kongregáció 2016. október 19. és 21. között Rómában. A konferencián Stella bíboros, a Klérus Kongregáció prefektusa kiemelte a meghívottság-tudat fontosságát, amely kivétel nélkül minden embernek szól.²

A bíboros azt is megállapította, hogy társadalmunkra jellemző a hivatáskultúra kivészése. A fiatalok nemcsak a papi hivatást nem ismerik fel, de más hivatást sem. A családot mint hivatást is egyre kevesebben választják, és a házasságok nagy százalékban válással végződnek. Ma annak kultúráját éljük, hogy csak bizonyos életrészekben élnek együtt az emberek. Egyértelmű, hogy ez magában hordozza az időlegességet, a kapcsolatok törékenységének a lehetőségét.

Stella bíboros szerint a vallásgyakorló fiatalok körében megjelenik a papi hivatás gondolata. Valószínűleg azért, mert az ember lelke mélyén van egy elköteleződés iránti vágy, valahová akar tartani. Inkább a megpróbáltatások, a hétköznapi kereszthordozások azok, amik eltántorítják az embert. Gondolatai összegzik, hogy milyen valóság-tudat áll a *Ratio* elkészítése mögött. A hivatásra úgy kíván tekinteni, hogy az elsősorban Isten különleges ajándéka a meghívottnak, ami a személy igazi kiteljesedésének az útjává képes válni.

1. A hivatások alakulása a számok tükrében

³Vö. <https://vocazioni.chiesacattolica.it/wp-content/uploads/sites/>

A papi hivatásokról gondolkodva talán sokakban az első felmerülő kérdés, hogy hogyan alakul a seminaristák száma a világban. A Vatikáni Statisztikai Évkönyv alapján a következő számadatokról tájékozódhatunk, melyek egyfajta képet adhatnak a mai papnevelés kihívásairól is.³ A seminaristák száma az utóbbi években: 2015: 116.843, 2014: 116.939, 2013: 118.251, 2012: 120.051, 2011: 120.616, 2010: 118.990.

10/2017/06/15/
Statistische-.pdf

Afrikában a vizsgált öt éves időszakban a szeminaristák létszáma folyamatosan gyarapodott, elérve a 7,7 százalékos növekedést. Amerikát vizsgálva megállapítható, hogy folyamatos a csökkenés, mely összességben eléri a 8,1 százalékos süllyedést. A Közel-Keleten a csökkenés 2013-ig tartott, majd a hivatások számának gyarapodása lett megfigyelhető. Ezzel szemben Délkelet-Ázsiában a kezdeti növekedés 2012-ben véget ért (+ 4,5 százalék 2010-hez képest), amelyet csökkenés követett. Ez azt jelenti, hogy 2015-ben a szeminaristák száma közel 2 százalékkal csökkent a 2010-es adathoz képest.

Arányaiban Európában a legjelentősebb a csökkenés. A vizsgált periódus alatt 9,7 százalékkal esett vissza a szemináriumban papságra készülők létszáma. Magyar nyelvterületen 2017-ben a szeminaristák összlétszáma 265, 2016-ban 267, 2015-ben 282 fő volt.⁴

2. A dokumentum születésének lépései⁵

⁴Dr. Frankó Tamás és Koós Ede közlése. Az adatok a magyarországi és a gyulafehérvári szemináriumban képződő egyházmegyes magyar papnövendékek összlétszámára vonatkoznak, kiegészülve az egr-i Redemptoris Mater intézmény néhány nem magyar növendékével. A szerzeteseket nem tartalmazza a statisztika.

⁵Az adatokat a 2014/15-ös akadémiai évben a Klérus Kongregáció által szervezett *Corso di prassi formativa* előadások tartalmából, illetve a *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis* szövegéből merítettem.

A Szentszék 1971-ben adta ki először ezt a dokumentumot, majd az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv alapján 1985-ben revideálta a szövegét, komolyabb tartalmi változás nélkül. Az idő múlása is aktuálisá tette, hogy egy ilyen súlyú dokumentumot négy évtized után újra kell gondolni, alkalmazva a jelen kor kihívásaihoz. A '71-ben kiadott dokumentum a II. Vatikáni zsinat szellemi termékének tekinthető. A zsinat újításai, újragondolásai jelennek meg a soraiban, illetve az akkor aktuális történelmi, szociológiai, társadalmi, egyházi helyzet lecsapódásait érhetjük tetten benne. Az eltelt időszak a fenti területeken nyilvánvalóan számos változást hozott magával, amit a dokumentum alkotói igyekeztek figyelembe venni az elmúlt időszak tapasztalataival együtt. A kor változásai a papság, illetve a papságra készülők életében is számos újdonságot hoztak, melyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. A papságról alkotott kép megjelenik a hívek spirituális igényeiben, az újevangelizáció kihívásában, a kommunikáció különböző nyelvezeteiben, fejlődésében. Világossá vált, hogy a papságra készülők formálásában szükséges a megújulás. Ferenc pápa tanításában visszatérő kép, hogy a pap nem funkcionárius, nem egyfajta szerepet betöltő hivatalnok, amibe sok esetben belekényszerül a társadalmi kihívások miatt, hanem Isten népének vezetésére felkent pásztor.

Az új *Ratio Fundamentalis* első vázlatát — ahogyan a dokumentum bevezetésében is olvashatjuk — a Klérus Kongregáció már 2014 tavaszán elkészítette, és elküldte bizonyos szakértőknek, a dikasztériumok tagjainak, a 2014. október 1. és 3. között rendezett plenáris közgyűlés előkészítéseképpen. Az összejöveteleken a szöveget kommentálták és megvitatták a Kongregáció tagjai és a meghívott szakértők, akik javaslatokat fogalmaztak meg a munka folytatására. Ez az anyag arra szolgált, hogy megszülessen egy kibővített szövegváltozat, amelyet a Kúria más, a témában érdekelt dikasztériumainak javaslataival is gazdagítottak. 2015-ben a szöveget megküldték számos püspöki konferenciának és apostoli nunciaturának. A Klérus Kongregáció, megfelelőképpen beépítve az anyaghoz érkezett észrevételeket, el-

⁶*Ratio Fundamentalis
Institutionis Sacerdotalis,*
n. 1.

készítette a végleges vázlatot, amelyet elsőként néhány konzulens vizsgálta meg, majd benyújtották a római Kúria egyes dikasztériumainak. E konzultációs folyamat lezárultával és a kapott javaslatok fényében kidolgozták a végleges szöveget, amelyet benyújtottak jóváhagyásra Ferenc pápának.⁶

3. Újítások a *Ratio Fundamentalis*ban

Általánosságban megjegyzendő, hogy az újítás az egyházban soha nem szakítás a hagyománnyal. Sokkal inkább integrálja és elmélyíti azt, amikor a jelen kor kihívásai közepette igyekszik meghallani a Szentlélek iránymutatását. Így a *Ratio Fundamentalis* új kiadása átvette a korábbi tartalmakat, a képzésben korábban bevált módszereket és irányokat, melyeket a kor szükségleteinek megfelelően frissített.

a) A képzés jellemzői

A szöveg újraprofilozza és átdolgozza mindazt, amit II. János Pál pápa *Pastores dabo vobis* kezdetű apostoli buzdítása megfogalmaz, miszerint a nevelésnek *egységesnek, az egész személyt érintő* fejlődési folyamatnak kell lennie, melyben megjelenik a *közösségi* és a *missziós* jelleg egyaránt.

Egységes, mert egyetlen, egyedi és állandó az út, melyet meg kell tenni a pappá formálódás útján. Az egységesség magában foglalja azt is, hogy az úton levésben jelen van az állandóság, hogy a szeminárium befejezése nem jelenti a képzés végét; folytonos, egységes út a pap élete. Tehát a keresetséggel veszi kezdetét és a többi szentség fölvétele révén tökéletesedik, de folytonosan úton van. E gondolat jegyében igyekszik a dokumentum a papság ön- és továbbképzésének új dimenziót nyitni (RF 53).

Az egész személyt érinti, mert egyesül benne az emberi, spirituális, intellektuális és pasztorális dimenzió. Nem lehet bizonyos részeket kihagyni ebből a formálódásból bizonyos személyes vagy közösségi akadályokra hivatkozva. A dokumentum újra felhívja a figyelmet annak veszélyére, ha bizonyos irányban eltolódik a képzés, gondolhatunk itt a túlzott intellektualizmusra, vagy esetleg annak háttérbe szorítására. A személyre mint egészre tekint (RF 60,63,94,95).

Közösségi, mert a hivatás az egyházban születik, és a szolgálat végzése is ott történik. Közösség nélkül nem tud hivatás születni, illetve szolgálások nélkül nem lehet a hivatást végezni. Tehát az egyház közösségéből fakad a hivatás, és Isten Népeinek szolgálata felé irányul (RF 50,51).

Missziós, mert felkészíti a jelölteket mint leendő pásztorokat, hogy Krisztus missziós parancsának eleget tegyenek az egyház közösségében. Világosan látható, hogy a dokumentum alkotói érzékelik a világ sokszínűségét, változatosságát, ahol az Örömhírt tovább kell adni. Nem lehet megszokott formák mögé bújni, hanem a hagyomány szem előtt tartásával a jelen kor aktualitásában kell megélni a missziós parancsot. Igyekszik azt a szemléletet formálni, hogy a klérusra bízottak köre nem kizárólagosan csak a templomba járó hívek, hanem azok a kereső emberek is, akik a látókörünkön kívül esnek (RF 51,69).

b) *A képzés különböző dimenziói*

7Vö. PDV 81.

A *Pastores dabo vobis* iránymutatásainak megfelelően⁷ négy dimenzió hat egyszerre a képzés és a felszentelt papok élete során: az *emberi dimenzió*, amely a „szükséges és dinamikus alap” a teljes papi életben; a *lelki dimenzió*, amely a papi szolgálat minőségéhez járul hozzá; a *szellemi dimenzió*, amely a szükséges értelmi eszközöket kínálja a lelkipásztori pálya értékeinek megértéséhez, ezeknek megéléséhez és a hit megfelelő továbbadásához; a *lelkipásztori dimenzió*, amely a felelős és hatékony egyházi szolgálatra tesz alkalmassá.

Ezen jellemzők és dimenziók révén megkülönböztethetünk egy *kezdeti szakaszt*, mely tulajdonképpen a szemináriumi időszak, és a *folyamatos képzést*. Az új *Ratio* a szemináriumi képzést további szakaszokra bontja: van egy előkészítő (propedeutikus) szakasz, a filozófiai tanulmányok vagy tanítványság időszaka, a teológiai tanulmányok, vagyis az alakulás, növekedés időszaka, végül a pasztorális, vagy másképpen a hivatást összegző szakasz, mely tulajdonképpen egész életen át folytatódik. A tanítványi és az alakulási szakasz kapcsolódnak az eddigi filozófiai, teológiai képzési rendszerhez. Az utolsó szakasz szorosan illeszkedik a szentelésre való felkészüléshez, de a papi életben való folyamatos fejlődésre is utal, s ez utóbbi már nem osztható ilyen világos kategóriákba. Az egész dokumentumot végigkíséri az állandóság, a folytonosság gondolata. Tehát a papképzésre mint egy élethosszig tartó folyamatra tekint, ahol a körülmények változnak (szeminárium, plébánia), de a személynek mindig készségesnek kell maradnia az Úr szava megtételére, késznek lenni a mindennapi megtérésre (RF 80–88).

A korábbi *Ratió*hoz képest a képzésnek ez a felosztása mindenképpen újdonsággal szolgál, különösen a kezdeti időszakot illetően. Az 1990-ben tartott püspöki szinódus bevezette a propedeutikus évet (RF 54,57,59,60). Világszerte sok helyen elindult, és változó intenzitással működött, működik. Napjainkban három típusú előkészítő évet különböztetünk meg:

Autonóm forma (a legtöbb ilyen jellegű). Amerikában több helyen (Mexikó, Argentína, Brazília, Bolívia, Chile) a II. Vatikáni zsinat után megkezdtek az autonóm képzéseket, melynek céljaul azt határozták meg, hogy híd szerepet töltsenek be a civil élet és a szeminárium között. Az Európában működő előkészítő évek egyfajta felzárkóztatást, bevezetést szolgálnak a lelki életbe és a teológiába.

Nagy vagy kisszemináriumhoz integrált képzés (Franciaországban, Autun Egyházmegyében). Ebben az évben az aspiránsoknak nincsenek vizsgái, pusztán *megérik az indokolatlan szeretetet*, ahogyan a szeminárium fogalmaz. A hivatás megszületésének és világos felismerésének az időszaka ez. Kiemelkedő jelentőségű a karitatív munka végzése, a lelki élet elmélyítése. Tanulnak imádkozni, kontemplálni, melynek fő meghatározó vonala a kármelita lelkiség.

Hivatáspasztorációval összekapcsolt propedeutikum (példaként lehet említeni az ausztráliai Wagga-Wagga Egyházmegye programját).

⁸Vö. *Enchiridion Vaticanum*, S3. Dehoniane, Bologna, 2005, 865–940.

Spirituális képzést ad az új belépőknek, akik nem a szeminárium-ban élnek. Ezen időszak alatt történik a növendékek felkészítése a majdani szemináriumi életre. A hivatásreferens végzi a feladatot laikusokkal együtt. Az első döntés meghozatala és a kísérés a cél, miközben a jelöltek a civil életben élnek. Ilyen programokat találunk többek között Skóciában, Olaszország bizonyos egyházme-gyéiben, illetve az Antillákon.⁸

E vázlatos betekintés a propedeutikus évek típusaiba arra enged következtetni, hogy mindenhol a helyi sajátosságokat figyelembe véve hoztak létre előkészítő éveket, melyek végeredményben ugyanazt a célt szolgálják: egyfajta felzárkóztatást és felkészülést a szemináriumra, a hivatás melletti döntés megerősítésével.

4. A papi identitás kérdése mint a *Ratio sarokköve*

⁹Vö. RF 30.

A papi identitás kialakulása, léte, fejlődése, hatása tulajdonképpen a papképzés célja, ahogyan a *Ratio Fundamentalis* újra felhívja erre a figyelmet. A papképzés és a pap életének legfontosabb kihívása, hogy hogyan és milyen identitás alakul ki, illetve az mi módon fejlődik az évtizedek alatt a szolgálatban. A papi identitás kérdése nem pusztán teológiai kérdés, de nem lehet kizárólagosan a pasztorális témába sem besorolni.⁹

A *Ratio* az emberre mint egységes személyre tekint, így a nevelés-ben, az identitás kialakításában ezt kell figyelembe venni az egyen-súly megteremtésének érdekében. Gondolkodásunk nyilvánvalóan nem hagyhatja figyelmen kívül azt a gazdagságot, amit az egyház saját hagyományaiban megerősített, és amit most konkrétan olvas-hatunk a II. Vatikáni zsinat eseményének fényében. Szükség van azonban arra is, hogy az egyház kritikusan tudja ellenőrizni, hogy a dokumentumaiban szereplő értékek és utak milyen gazdagságban tudnak ma megvalósulni.¹⁰

¹⁰Vö. RF 92.

a) *Elsődlegesen figyelniünk kell a papság, a presbitérium kapcsolati iden-titására.* Ebből a szempontból különbséget teszünk egzisztenciális és szakramentális dimenzió között.

Az egzisztenciális dimenzió szempontjából érdemes figyelniünk a következő sorokra: „Nem lehet másként meghatározni a szolgálati papság természetét és küldetését, csak azoknak a kapcsolatoknak az összefüggésében, melyek a Szentháromságból erednek és az egyház közösségében — mely Krisztusban az Istennel való egységnek és az egész emberiség egységének a jele és szentsége — folytatódnak. Ebben az összefüggésben a kommunió egyháztana döntő a papi iden-titás — eredeti méltóságának, hivatásának és Isten népéhez és a világ-hoz szóló küldetésének — meghatározásában. Az egyházzal való kapcsolat tehát szükséges, ha nem elsődleges a papi identitás megha-tározásában. Ezért a papság mibenléte csak Krisztussal kapcsolatban szemlélve érthető.”¹¹

¹¹PDV 12.

Az idézett rész megmutatja a kapcsolat formáját a pap identitá-sában. Ez abban mutatkozik meg, hogy képes magán felülemel-

kedni, képes másokért élő emberré válni. A legtöbb esetben azt találhatjuk, hogy a saját identitásomat úgy határozom meg, hogy az vagyok én, ami mások nem. A kapcsolati formában ellenben az jelenik meg, hogy a saját identitásomat nem másokkal szemben fogalmazom meg, hanem úgy határozom meg magamat, hogy elfogadom mások létezését. A pap identitásának közösségi dimenziója Istentől fakad. Így ha a presbitérium természete kapcsolati síkon alapszik, akkor az identitás nem megszerzett emberi státusz, hanem az Istennel való közösség gyümölcse.

b) A teológiai identitás alapjai

¹²Vö. Ferenc pápa: *Beszéd a világ minden részéből a Hit Éve alkalmából összegyűlt novíciusok és novíciák előtt.* (2013. július 6.) Insegnamenti, I/2 (2013), 13.

Ferenc pápára hivatkozhatunk: lépjen ki magából az egyház! Olykor tudnunk kell más irányokat is felfedezni, elindulni olyan utakon, amelyeken nem jártunk, vagy amelyeket elhanyagoltunk.¹² „A szeminarista arra kap hívást, hogy ‘kilépjen önmagából’, hogy Krisztusban az Atya és az emberek felé haladjon, magára öltve a papi hivatást, vállalva az együttműködést a Szentlélekkel, hogy megvalósítsa a belső egységet az erő és a gyengeség között, derűsen, kreatívan.”¹³ Ez azt jelenti, hogy a leendő papnak képesnek és késznek kell lennie arra, hogy olyan emberekkel is találkozzék küldetésteljesítése során, akik eddig nem voltak az egyházon belül.

¹³RF 29.

Ezért a *Ratio*, miután bemutatta a szeminaristát mint egy önmagának is titokzatos valóságot egyrészt ajándékaival és gazdagságaival, másrészt korlátozottságaival és törekényiségeivel, szükségesnek tartja, hogy a szent rendben részesülendők és a már részesültek újra és újra visszatérjenek Krisztushoz, aki minden szempontból példaként áll előttük a saját személyével.¹⁴

¹⁴Vö. uo.

Ennek a gondolkodásnak a teológiai alapját tárja elénk a *Pastores dabo vobis*, amely a presbiter személyazonosságának, relációs természetének bemutatása előtt kijelenti: „Az egyházban — a szentháromságos és missziós misztériumban — valósul meg minden keresztény identitás, a pap szolgálata és sajátos identitása is. A pap ugyanis az ordo szentségében kapott erőből arra kap küldetést az Atyától, hogy Jézus Krisztus által — akihez mint népe Fejéhez és Pásztorához egész különlegesen hasonlóvá vált — a Szentlélek erejében éljen és dolgozzon az egyház és a világ üdvössége szolgálatára.”¹⁵

¹⁵PDV 12.

A fenti dokumentumok bemutatják, mennyire konkrét a szentháromságos élet tapasztalata. Látható tehát, hogy nem pusztán teológiai valóság, hanem egzisztenciálisan is érinti a személyt. Hiszen a húsvéti eseményekben csúcsonylik ki a kinyilatkoztatás, hogy valójában ki is az Isten, és kicsoda az ember. Aki a krisztusi életet adja, valóságos Isten és valóságos ember egyszerre. Az esemény nem pusztán hősieles tett, hanem az örök kapcsolat megjelenítése, ahol a mindig szerető Isten van jelen. Az „életet adni” kifejezés annak a megnyilvánulása, ahogyan a Fiú, Isten Igéje kapcsolatban áll az Atyával a Szentlélekben, és azt tanítja, hogy a szeretet nem merőben jótékonyaság, hanem a másikkal való elszánt odafordulás,

¹⁶Vö. uo. 17:
AAS 57 (1965), 21.

¹⁷RF 30.

¹⁸RF 32.

**A „közösség”
jelentősége**

¹⁹RF 50.

²⁰II. János Pál:
Novo millennio ineunte.
Apostoli levél. (2001.
január 6.) 43: AAS 93
(2001), 297.

²¹Ciprianus:
De dominica Oratione,
23: CSEL III A, 285.

²²PDV 18.

melynek során az ember elveszíti és a másik szolgálatában megtalálja igazi önmagát. Ezt az identitást csak Isten népének közös vágyában lehet értelmezni, amint azt a *Ratio* megerősíti: „Amint a II. Vatikáni zsinat figyelmeztet, a papok természete és küldetése az egyházon belül értelmezhető, amely Isten népe, Krisztus titokzatos teste és a Szentlélek temploma,¹⁶ ennek szolgálatára szentelik életüket.”¹⁷

A papság identitásának kapcsolati jellege, miközben megtalálja a saját lényegét az Isten népének közösségében, egyszerre válik szentségi jellegűvé és megszentelővé. Ahogyan a *Ratio* fogalmaz: „A papok, a püspökök rendjével közösségben, elválaszthatatlanul részei az egyházi közösségnek és ugyanakkor pásztorai és vezetői is egyben Krisztus akaratából, az apostolok művének folytatóiként. Éppen ezért a pap *nem csupán az egyházban, hanem az egyházzal is kapcsolatban áll.*”¹⁸

A „közösség” kifejezés a püspöki rend, a papság és az egész egyházi közösség közötti kapcsolatrendszerre való hivatkozással egy olyan ontológiai értéket vetít elénk, amely a küldetés, a missziós jelleg alapja. A presbiterium identitásának relációs dimenziója biztosítja, hogy a közösségnek, amelybe az egyén beilleszkedik, ahol a fejlődése történik, alapvető szerepet kell játszania az életében. A közösségi tapasztalatnak önmagában, a léte által kell eredményre jutnia, magyarázza a *Ratio*: „A kezdeti képzés időszakában a közösségi életnek hatással kell lennie minden személyre, meg kell tisztítania szándékait és át kell alakítania magatartását annak fényében, hogy Krisztushoz igyekszik egyre hasonlatosabbá válni.”¹⁹ Teológiai nyelven azt mondhatjuk, hogy az egyházi „mi” az egyén „én” formáját képezi, mind-egyiket az egy Krisztus „énjéhez” illeszti. Ez azért lehetséges, mert az isteni élet, a szentháromságos lét a nagy „Mi”, az egyházi „mi” közösségében válik láthatóvá.

Tehát az identitás kérdésében hangsúlyos szerepet kap a közösségben betöltött szerep és az ott megélt valóság. Ahogyan Szent II. János Pál pápa és Szent Ciprián fogalmaznak: „Az egyházban, amely »a közösség hajléka és iskolája«,²⁰ és amely »egységét az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységéből nyeri«,²¹ a papnak a 'közösség emberének' kell lennie.”²²

A papnak a presbiteriumban betöltött közösségi szerepét a szentelés kegyelme hozza létre, ami konkretizálódik majd önmaga teljes odaadásában az Eucharisztiaán keresztül. A pap meghívása személyesen neki szól, Isten és ember kommunikációjának a gyümölcse, viszont ami ebből a találkozásból fakad, az egy harmadik fél, a zárandokló egyház tagjai felé fejt ki a hatását. A papok a szentség kegyelme révén részévé válnak a presbiteriumnak. Ebben a közösségben teljesedik ki az a közös küldetés, melyre egyénenként meghívást kaptak. „A szentelés által a papi rend tagjaivá lett papokat a szentségi testvériség köteléke fűzi egymáshoz; abban az egyházmegyében, melynek szolgálatára püspökük vezetése alatt szentelték őket, egy presbiteriumot alkotnak. Különböző hivatalokat viselnek ugyan, de egyetlen papi szolgálatot végeznek az em-

²³PO 8. berekért.”²³ Ez a közösséghez való tartozás alakítja ki azt a közös tudatot, melynek alapja szentségi és ontológiai.

Ez a közösséghez való tartozás és az ebben való szolgálat nem lehet pusztán utópia az egyház számára. Nem problémamentes a közösség létrehozása, fenntartása és továbbéltetése, viszont a gyümölcsei és a szükségessége vitán felül áll. A közösségnek már a képzés legelső pillanatában létre kell jönnie; stabilitásának és szükségességének evidenciává kell válnia a papságra készülő szívében és értelmében. Ezen az úton való előrehaladásban szükséges, hogy a részegyház, az egyházmegye, ahol a küldetését teljesíti a pap, éltető közösség legyen. Hazánkban működik a papi továbbképzés úgynevezett rekollekciós formája, illetve ide sorolhatók az esperesi gyűlések, a papi lelkigyakorlatok. A meglévő gyakorlatok egyáltalán nem elvetendőek, de érdemes elgondolkodni azon, hogy mi módon lehetne még tartalmasabbá tenni e formai kereteket. Néhány felvetődő ötlet a teljesség igénye nélkül: többnapos rekollekciók, amelyek lehetőséget nyitnak néhány napos elvonulásra; korosztályoknak szóló tematikus képzési napok; esperesi kerületek közös lelkipásztori terve, papi csoportok közös kirándulása...

A továbbképzéseknek érinteniük kell spirituális, kulturális, teológiai, pasztorális szegmenseket. A cél az, hogy a papok minőségi időt töltsenek együtt. Nem pusztán információs anyag átadására van szükség ezeken az alkalmakon. Ezen találkozási lehetőségek tartalmasabbá tételéhez szükséges, hogy előzetesen előkészített program mentén haladjanak, legyen felelős csapat, amely előkészíti, kidolgozza a témákat. Akkor tud hatékonyabbá válni a presbitérium tanúságtétele, ha a tagjai tudatában vannak saját identitásuknak. Az egyházmegyes pap nem magánzó „gerillaharcos”, hanem az egyház — mely a részegyház közösségében konkretizálódik a pap számára is — tagjaként végzi szolgálatát a vele közösségben lévő presbitériummal a hívekért.

**Az új dokumentum
iránymutatása**

Az új dokumentum irányt kíván mutatni a 21. század elején a papságra készülőknek és a papságban élőknek egyaránt. A cél ugyanaz: Krisztus meghívó szeretetét felismerni, és ebből töltekezve tanúságot tenni a mindennapokban. A *Ratio* igyekszik rávilágítani azokra a kérdésekre, melyek a világ zűrzavara miatt nehézsé válnak vagy válhatnak. Például mi módon kell a hivatásra tekinteni, azt értelmezni; mit jelent meghívottnak lenni; hogyan alakulhatok meghívóvá; mi a presbitérium ma; hogyan vagyok a közösségben; hogyan tudom újraértékelni a papi életem. A felvetett kérdések és az ezekre adott iránymutatások segítséget adhatnak a klérus minden tagjának és a papságra készülőknek egyaránt, hogy mindig újra felfedezve a meghívás örömét, boldog és hiteles papi életet tudjanak élni. Ez elengedhetetlenül szükséges a papi személy stabil identitásának a kialakításához és az örömhír hiteles továbbadásához is.

SZÉP/ÍRÁS

VASADI PÉTER

Szót kérek

Versek a hagyatékából, amelyek olvashatók lesznek a Vigilia kiadásában *Tenger mögötte* címmel novemberben megjelenő, a költő utolsó verseit tartalmazó kötetben is.

*Gyerekek, nem jól van ez így.
Dalra fakadnék,
ti meg kórusban ricsajoztok a téren.
Én figyelek, mint oly sokszor, ugyanis ez a hivatásom, ti meg horkanva füttyültök.
Én belekezek egy jól megrágott mondatba, mely se pongyola, se balga, pusmogom magamban, ti meg a második szónál elkezdtek hahotázni, vagy rám vágjátok az ajtót. Én szeretnék szabadon levegőzni, ti meg körberaktok fanyar illatú szmettyivel.
Mi-csináljak? Orrom, fülem nekem is van, gondolatom, sőt, ma is lelkesedem a jókért. És nem mindig mondok hülyeséget.
Azt meg már alig merem állítani, hogy valamicske jog meg is illet.
Azért ezt még megfontolom a kedvetekért.*

Lelet

*Ember-előtti időben
egy karvastag- s hosszú-
csőrű, négy méter szárny-
feszávolságú, húsevő
óriásmadár, melynek
kettősen összecsukódó,
ütő, tépő, föllendítő,
csontos szárnyai voltak,
leütött, elsodort, görbe,
tőrszerű körmei közé
kapott egy kövér juhott,
többször nekicsapta a
sziklának, ledobta a fűbe,
két-három órán át falta,
majd otthagya maradékát
fölszállt a mamutfára
emészteni.*

*Kidüledt, csészényi
szemmel sem vette észre,
hogy a dúsan gyantázó fa
törzse körül már nem csak
böffentő, hanem lekvárosan
hullámzó, mély gyantagyűrű
gyűlt össze. A madár
megbillent, nekivágódott
egy tíz, tizenöt méteres
oldalágnak, csontja törött,
beleesett a gyantatartóba,
benneragadt, s vergődve
ugyan, de a fenekére merült.
...Most megtalálták az ős-
madarat az afrikai tenger-
parton, gátépítéshez hatalmas
árkot ásva.*

*Százötven millió
évvel ezelőtt történt ez a
(nem) mindennapos esemény.
Épségben kiterítve itt
fekszik előttiünk.
Beszél,
de csak a némákhoz.*

Óceánom egy szerelmem

LACKFI JÁNOS

Én bizony nem az vagyok, ki árnyékkal beérhetem,
 S mint a fecskendőt a narkós, nőmet úgy cserélgetem.
 Nem mondom, hogy nincs kísértés, ringat száz ruhát a nyár...
 Óceánom egy-szerelmem, őt kell felderítenem.
 Mámor ez, nem is kicsinyke, lejjebb s feljebb szállani,
 Sejtek sustorgó ködében kergetőzöm, és az agy
 Útvesztőin zegzugokban szaladozva kémlelem
 Lombzúgásból, reccsenésből, madártollból, hogy ki vagy.
 Kedvesemnek ezer szirmát hogyha széthajtogatom,
 Jó időkben, rossz időkben mindig más és más lelek,
 Kicsi lányt, vigyort, haragvást, ábrándot vagy kínokat,
 Ugyanaz a rongyos élet mindig más és más veled!
 Van, hogy hámozván gyümölcsöt lelkünk hámozzuk belé,
 Van, hogy sírunk tehetetlen, másra percig sem telik,
 Van, hogy csak simítjuk egymást érintésre szomjasan,
 Van, hogy holmi butaságon nevetgélünk estelig.
 Ős szövetség vérkörökkel összegyűrűz szorosán,
 Kettőnkből lett gyermek járkal a világon, nem is egy.
 Koldusok vagyunk, a kincset rég egymásnak adtuk át,
 Szultánok is, mert cserébe egymást nyerni úri kegy!
 Volt csóró romantikánk és van szép házunk, kert vele,
 Bőven áradt ránk az áldás, zuhatagnak permete.

Tűzbe ugorjak? Nem kéred, csak az ágyat vigyük át
 A szomszéd szobába, rendet tartsak, nem dögölök bele!
 Kézpénznek veszem, mit mondasz, folyószámlád én vagyok,
 Együtt úzunk porcicákat egyazon ház padlatán,
 Önemésztőn égünk együtt, egymásért, egymással is,
 Együtt haljunk meg, azt kértük Istentől, s megadja tán.

HALMAI TAMÁS

Versvilágok

1975-ben született Pécsen.
Költő, kritikus. Legutóbbi
írását 2018. 10. számunk-
ban közzöltük.

Csángó metafizika, klasszicizáló versbeszéd

Iancu Laura (1978) költészete a moldvai magyarság archaikus, középkorias, „szinkretista” vallásosságából is források, de a panaszosan büntudatos magyar költői tradícióból is merít. Istenkereső korpusz e líra, áldozati tónusokkal. Mint a költő első kötetének alábbi versében:

LEÁNY-LEVÉL ISTENNEK

*Itt hagytál, s még itt se voltál.
Ott maradtál, hol engem is tartanod kellett
Volna. Add szemem, vedd látásom, hadd
Csodáljam alkotásod. Parancsolok, vérem folyékony
Háború. Visszanyerlek, ó, kezed előtti
Ismeretlen nem-lét, s győzők a
Halál szokása felett. Vissza. Vissza-
Menekültem, utolérem kezed,
Mellyel formát gondoltál, s tovább,
Tovább szakadva szűk istenségemben,
Mielőtt a teremtést kigondoltad volna,
Hogy sehol ne legyek otthon!
Hol vagyok? Minek e sok könny s boldogság,
Mely alatt üldöztetek, miféle hatalom?
Partba fulladtam.¹*

¹In I. L.: *Pár csángó szó.*
Hargita Kiadóhivatal,
Csíkszereda, 2004, 61.

A mű elvontan klasszicizáló, pátoszosan filozofikus beszédmodora már-már Berzsenyi és Hölderlin kortársává avat bennünket. (A *Pár csángó szó* szinte még kamaszlíra: a sorkezdő nagybetűk, a szüretlenül számos szöveg, a kereső formanyelv és a vallomáslírara hangolt beszédmodor még az indulás poetológiai képletébe tartozó jellemzők voltak, ám a teljesebb nyelv ígérését hordozták egytől egyig. — Érdemes meggondolni: mennyire más, már-már forradalmian atavisztikus ez a lírikusi és versnyelvi magatartás a fiatal magyar költészet ugyanakkor induló-kibontakozó formációihoz-fejleményeihez — Telep Csoport, slam poetry stb. — képest.)

Mint általában a Iancu-szövegek, a *Leány-levél*... is a hiány, a veszteség állapotrajza, a sötét ontológiába szorított — s ekképp a *hit világosságára szorító* — szubjektum közérzeti jelentése.

A vers az ártatlanság és kiszolgáltatottság („Leány”) dacos beszédhelyzetéből szólal meg. Két paradoxon fogja közre. Az „Itt hagytál,

s még itt se voltál” sor a metafizikai árvaságnak ad nyomatékot; a „Partba fulladtam” zárlat a kudarc, a vereség, a megsemmisülés sorsképletét rögzíti. (Nem mellékesen Berzsenyi-allúzió, hiszen az *Osz-tályrészem* nyitányának [„Partra szállottam”] inverze ez a zárósor!)

A szelíden számonkérő imabeszéd („tartanod kellett / Volna”) a kérés gesztusait („Add”, „vedd”, „hadd”) a kétségbeesés mentális zónájában helyezi el („vérem folyékony / Háború”, „sehol ne legyenek otthon”).

A forrón indulatos szólam (a leghosszabb mondat felkiáltást artikulál) kérdésként ismer a létbeli identitásra („Hol vagyok?”); de az istendefiníció ünnepi fensége („kezed előtti / Ismeretlen nem-lét”) s az élet-halál dichotómia fölötti diadal („győzők a / Halál szokása felett”) a teljes verset állítássá színezi át.

A kreatúra Istent ugyan nem, de az Istenhez fordulás nyelvi lehetőségét fölleli. Mintha azt sugallná: ahol az ima lehetséges, ott Isten szükségszerű.

Gyertyagyújtogatók

Az újholdas formaeszményt antik és reneszánsz ihletettséggel egyéníté Imre Flóra (1961) nemcsak költő: tanár is. Alábbi verse pedig tanítani valóan szép darabja az életműnek.

OSZTÁLYTEREM

Doba László kollégámnak ajánlom

*ó ezek a fiatal arcok
elvakart pattanásaikkal
hirtelennőtt s kicsit meghajlott
fiúk a hátsó padosorokban*

*érett testű szépszemű lányok
először inkább csodálkozva
mint aki sebességet váltott
vetik maguk feladatokba*

*egy vékony ujjú kéz magasba
emelkedik félig lehunyt szem
miközben megbicsakló hangja
esetleg lehetne másképpen*

*mint karácsonyi gyertyagyújtás
egy még szellemesebb megoldás²*

²In I. F.: *A hegyről lefelé*.
Tipp Cult Kft.
„P’Art Könyvek”,
Budapest, (2009), 33.

A szerző kedvelt versformája, a szonett ezúttal a *bertóki modellt* követi: a három négysoros, keresztrímes strófa közlésrendjére párrímes zárlat üt konklúziós pecsétet.

A cím tárgyilagos helykijelölés; de a személyes dedikáció után rögtön az első szó („ó”) is jelzi az érintettség, sőt megindultság lelkiállapotát.

Az enjambement-okkal is élő, ötödféles jambikus sorok szelíd dinamikáját alig-rímek fogják vissza; ettől a beszéd köznapibb, a jelenet élettel teltebb lesz.

A tanórai scenika nem szenvtelenül szemlélt tárgya a versnek: a deixis („ezek”) részvevő otlétet sugall.

A diákokat az első három versszak fizikális mivoltukban érzékeli. A testi jelenlétből („arcok”, „meghajlott”, „érett testű, szépszemű”, „vékony ujjú kéz”, „félíg lehunyt szem”) a nem egyénített s nemileg sem identifikált — ilyesformán nemzedéki szószólónak is tekinthető — beszélő szava vezet át, megejtő bizonytalansággal („megbicsakló hangja”), az anyagtalanabb szférába. Oda, ahol a „még szellemesebb megoldás” a *szellem* világában teszi nyilvánvalóvá: a fiatal elme szolid ünnepe („karácsonyi gyertyagyújtás”) a tanulói észrevételet méltányoló módszertan. Egyszersmind az igazságok többes létmódjának s közös hitének kinyilvánítása.

A helyesírás indokkal sajátos (az egybeírt „hirtelennőt” a testi érés gyorsaságát érzékelteti; a „szépszemű” állandó eposzi jelzőkre emlékeztető, decens fordulat); az asszonáncot alliteráció esztétizálja („pattanásaikkal” — „padsorokban”); s a kétértelműség is a jelentésgazdagítás szolgálatában áll (a tizenéves fiúk kényszeres testtartását kifejező „meghajlott” jelző a *hajlott kor* idiómáját is ráírja a benső, személyes időre.)

A harmadik szakaszban két helyütt is elmarad az állítmány („félíg lehunyt szem”, „megbicsakló hangja”). Az esztétikai tetőpont közélébe vivő redukció ez; miközben a kamaszok zavart rendezetlenségére is utalhat az agrammatikusság.

Imre Flóra költészetében a klasszicizáló ambícióval párhuzamosan teljesedett ki az poétikai eszköztárat gyérítő önreflexiós szándék. A díszítetlen ironia, a dezillúziós lírátlanítás Vas Istvántól, Petri Györgytől, Várady Szabolcstól ismerős versnyelvi magatartása. Fenti verse azonban, talán mert nem alanyi horizontot fürkész, ünnepi méltóságot regisztrál — s őriz.

Elképzelünk egy magyarórát, melynek ez a vers a tárgya. Soha rosszabb választást, ha játékosan emelkedettek óhajunk lenni.

Kibetűzni egymást

Az újholdas, későmodern vershagyomány Tamás Zsuzsa (1978) költészetében az anya, a társ és a gyermek váltott nézőpontjaiból lát világot, láttat világképet. A szabadvers poétikájával érintkező rím- és ritmusalakzatok egyszerre tanúsítják a beszélő esendőségét, s szavatolnak a beszéd méltóságáért.

A szerző gyermekirodalmi munkák után jelentkezett verseskönyvvel; a debütáló kötet nyitánya miniatűr remek:

EGY A BETŰ

*Álmomban, derengő kocsmafényben,
búcsúzni készültem. Mennem kell.
Maradsz. Felálltunk, én átöleltelek.
Köztünk egy asztal. Megadtad magad.*

*Formát keres a mondhatatlan.
Mivé leszünk kalligráfus nélkül?
Indulni kéne. Föl a fénybe.
Az analfabéta olvasni készül.*

³In T. Zs.: *Mit tud a kert.*
Magvető Könyvkiadó
(„Időmérték” 2.),
Budapest, 2016, 9.

*Iniciálé: az asztal, te meg én,
az egyoldalas ábécéskönyv végén-elején.³*

A vers álomi jelenetezésében a kocsmai asztal fölött búcsúzásra összeölelkezők A betűt formázó alakzata adja a kiinduló képet — hogy azután a szöveg az írott nyelv materialitásának eseti élményét s az anyagi valóság kérdéses olvashatóságának tapasztalatát egymásra vetítve, a körkörös metaforizáció retorikai bravúrával adjon hírt a gondviseléshit önfelszámoló gyöngeségéről.

A mű térszerkezete allegorikusan áttetsző. Az asztal horizontális dimenziót jelöl, az ölelkezők a vertikális képviselői: a tárgyak sík világából az emberi együttlét nyit utat a magasba. A jelenet függőleges ambíciója a „derengő kocsmafény” alvilági homályzónájából törne „Föl a fénybe”. (Hasonlóan sóvárogva a főntebbi tisztaság után, mint Petri klasszikusának himnikus zárószorai: „Hogy elérjek a napsütötte sávig, / hol drapp ruhám, fehér ingem világít, / csorba lépcsőkön föl a tisztaságig...” — *Hogy elérjek a napsütötte sávig.*) E szándékot nemcsak a kéne—fénybe belső ríme s az f-es alliteráció nyomatékosítja, de egy kompozíciós verstani sajátosság is: a rím-telen első strófát félrímes második szakasz követi, hogy a két sorra redukált zárlat páros rímmel pecsételje meg az esztétikum kiteljesedését.

Az igeidők (múlt és jelen) egymásba csúszása — a „leszünk” jövő-távlatával — a megtörtéteket le nem zárhatóan folyamatos, folytatólagos eseménysorrá igézi. Ehhez illeszkedően az *A* az ábécé első betűje; kezdetet testesít meg, önmagába rekesztve pedig: örök kezdetet. Hogy az ábécéskönyv egyoldalas: hiányállapotnak látszik, de olvasható a végérvényes nyitottság képeként, képzeteként is. Annál is inkább, mivel az *A* határozott névelőként is szóra bírható: innen tekintve a scenika részeseit kiemeli, mintegy saját sorsukból is, ez a metamondattan. (A kiemelő-nyomatékosító elemek közül említést érdemel a tómondatos retorika stiláris ereje is.)

Apró, de elmellőzhetetlen mozzanat, hogy a kulcsszerepet játszó tárgyi létező (asztal) kezdőbetűje is az *a* — s olvasatunk akár azt is észrevételezheti: a szerzői keresztnév (Zsuzsa) a végpontot, a *Zs-t* illeszti a struktúrához. Így válik teljessé a jelek játéka; amint az is univerzális igényre utal, hogy az iniciálé a nyugati (és vallási), míg a kalligráfus — részben legalábbis — a keleti (és művészeti) hagyományok emlékezetébe írja a világ mint jel s a jel mint világ ikertapasztalatát.

Sajátos „képvers” az *Egy A betű*, s mintha azt tanúsítaná: a hölderlini „Csak jel vagyunk” tételből bátran elhagyható a korlátozó „csak” szócska. Kezdeté válunk, ha egymássá leszünk — sugallja a szöveg. S míg az asztal egyszerre választja el s köti össze az altesti régiókat, a felső testtájak (a szív, a lélek, a szellem) érintkezésnyi közelségbe kerülnek (tapintásnyi távolságot szenvednek el?).

„Formát keres a mondhatatlan” — fordul át absztrakt fölismerésbe az álomi emlékezés szólama. Az érzések kinyilvánításának nehézségéről volna szó? Vagy arról, hogy a forma nélküli Isten/istenség öltene alakot emberben, világban? Ugyanúgy eldönthetetlen, mint ahogy meghatározhatatlan a kalligráfus kiléte/mivolta is. Ha „kalligráfus nélkül” egzisztál: írnokát? teremtményét? cselekvő értelmezőjét veszíti el a világ? S akkor egymást kell megírniuk s kibetűzniük az *ábécéskódex* szereplőinek?

Tamás Zsuzsa kötetében más helyütt is érdemi társnak mutatkozik a nyelviség („Egy ómagyar vers szavaival keltem” — *Tavaszi volt*), s önálló entitásnak a közlésrendszerek („És felsorakoznak mind a jelek. / Ha sokáig nézem: megértetek” — *Jelek*); de hadd silabizáljuk ki végkövetkeztetésül a szeretet szakralitását e korpuszból: „Szeretetből van a világ. / Bizonyíték a bolyhos barka, / a daloló rigó kint a kertben, / s a szerelmes nők Krisztus-arca” (*Nagyhét*).

MÉNES ATTILA

Harmsziádák

.ávéház

1961-ben született Debrecenben. Író, drámaíró.

Kedvenc kávéházam homlokzatát csúnyán megtépázta az éjjeli vihar. A napfénytető félig leszakadt, a teraszhoz láncolt székek szanaszét heverték, s a szél messzire sodorta a díszes cégér K betűjét:

„.ÁVÉHÁZ”.

A délelőtti folyamán szokásomhoz híven, gyanútlanul üldögéltem a napon, a személyzet közben nagyjából rendbe hozta a károkat. Már csupán a felirat árválkodott a K betű híján. A következőket tapasztaltam:

A környéken sanda, leső tekintetű kalapos járőrelők korzóztak fel s alá, mindig ugyanazok, párban, egyforma ruhában, és mindannyian csokifagyit nyaltak. A pincérek úgy tettek, mintha nem engem figyelnének. Egy szürke öltönyös úr a szemközti asztalnál látszólag a *Magyar Újság* hasábjába temetkezett, ám a lapokra vágott lukpáron át mindvégig rám tapadt a szeme.

Kezdtém kényelmetlenül érezni magam.

Aztán az asztalomhoz telepedett egy férfi, és alattomosan rám kacintva megkérdezte, hogy úgy általában mi történt mostanság a nagyvilágban, mit hallottam, mit gondolok erről, és mit szólnak mindehhez az ismerőseim. Arra járt három középkorú pasas, és közvetlen közletről többször is lefényképeztek, majd szó nélkül odébb sétáltak.

Arra gondoltam, tudhatják, ki vagyok.

Ekkor jobbnak láttam, ha eljövök onnan, mire mindannyian vadul a nyomomba eredtek. Majd csak az átjáróházaknál, ahol órákig bujkáltam, sikerült őket nagy nehezen lerázni végleg.

Sosem vagy egymagad

M. Kálmán részlegvezető-helyettest, eredményekben gazdag munkáját elismerendő, nyugdíjazása alkalmából a Magyar Juh- és Kecskenyészők Szövetsége (MAJUKESZ) egy ausztráliai kirándulással lepette meg.

A minibusz Perthtől délkeletre éppen a végeláthatatlan Vörös Sivatagon vágott keresztül, amikor M. megkérte a sofőrt, legyen szíves, álljon már meg egy pillanatra, hogy ő leszállhasson, s végre, egyszer az életben igazán egyedül lehessen. Az idős férfi, hóna alatt Zeiss Icon Cortina márkájú antik fényképezőgépével és egy félliteres ásványvizes palackkal, nekiindult a sivatagnak. Úttalan utakon bandukolt bele a nagy semmibe, ahova törékeny gyermekkorra óta mindig is vágyakozott. Bizonyos idő múltán egy nagytestű madárra lett figyelmes, előkapta a kamerát és várta a kedvező pillanatot.

Amint így várakozott, hirtelen egy távoli alak tűnt föl a keresőjében. „Azt a kurva...” — sóhajtott föl Majzik bácsi. Elbújni, elrejtőzni már nem lehetett, az ember egyre csak közeledett. Kezet ráztak, s a nyugdíjas a maga tört angolságával beszélgetést kezdeményezett. A szőr-csuhás idegen maga is csak törte a nyelvet, ilyesformán jól elvoltak. Búcsúzásnál Benedictus atya tudakolta, hogy „where are you from”.

— Hungary — hangzott a válasz.

— What a fuck — kiáltott fel meglepetten a misszionárius —, me too.

Innentől már magyarul folytatódott a társalgás, majd illendően elköszöntek, s mindenki ment tovább a maga útján. Már vagy hetven métert megtettek, mikor M. úr meghallotta a kiáltást:

— Na és melyik városból?

— Hát Kaposvárról — üvöltötte, ahogy csak bírta.

— Én is, én is! — lelkendezett az egyházi, és futni kezdett Kálmánunk felé.

Széles jókedvükben mindketten csapkodták a térdüket, majd össze is ölekeztek.

— És azt tetszett hallani, hogy a Félnótás Ferike múlt héten megint hogy megverte a saját anyukáját részegen?

— Hát ezen már nem is csodálkozom — felelte a hittérítő —, ennek egyszer még rossz vége lesz!

Egyik szavukat a másikba öltötték, s immár egymásba karolva, a legjobb hangulatban indultak el a legközelebbi lakott település felé.

Bűn és bűnhődés

Azokon a rosszkedvű éjszakákon, amelyek során egyre csak régi bűneit morzsolgatta, arra a meggyőződésre jutott, hogy önmagára kirótt büntetésként feladja korábbi életét, és emberként leköltözik a föld alá, a főváros alatt húzódó csatornarendszerbe.

Saját bizonytalan sejtésein túl, amelyek szerint odalent a bunker-világítás tompa fényében, bűzben és mocsokban, csak úgy nyüzsögnek a hatalmas patkányok, és férgek, nem is beszélve azokról a vérszomjas félembéri lényekről, akiknek szintén az ilyesfajta létesítmények szolgálnak búvóhelyül, megguglizta a Fővárosi Csatornázási Művek ügyfélszolgálati irodájának telefonszámát.

Így egy, a sorsáról, eddigi életéről folytatott szokásosan keserű elmélkedés utáni reggelén tárcsázta is a számot, a *Blikk* újságírójaként mutatkozott be, s engedélyért folyamodott egy helyszíni riport elkészítésére. Mások csak próbálgatják az életet, ő azonban már döntött, tudja, mit akar; cselekszik, beszerzi a szükséges információkat.

A sajtóreferenssel történt eredményes egyeztetés után a következő nap reggelén, egy osztályvezető és egy másik alkalmazott kíséretében alászállt, hogy megismerje leendő otthonát, ahol is tétován, szívében nem kevés csalódottsággal szembesült a ténnyel, hogy ami lent van, ugyanaz, mint ami fönt, nagyjából rend, béke és nyugalom.

vel szoros kölcsönhatásba lépve, önmagától megtermékenyülve differenciálódott, számtalan újabb és újabb állapotát hozva létre.

Így termett meg minden ocsmányság, baj, szöszmös, moslék, sitt, por, sűrű füst, csikk és hamu.

Az örökkévalóság kezdetétől eonokon át megállíthatatlanul és egyre organikusabbá válva szerveződött, szervezte magát, bonyolította tulajdon összetételét, sokszorozta tömegét, formálta egyre szubtilisabbá létfunkcióit.

Így jön létre az építési törmelék, a radioaktív hulladék, a selejt, a vacakság, a kóc, az ócska rongyok, a köpet, a mostoha körülmények, az eldobott műanyag flakonok, a rossz lehelet, a madárijesztők, a betegség és halál.

A továbbiak során ez a világhódító konglomerátum a legcsekélyebb ellenállás nélkül behatolt a szellem és erkölcs dimenzióiba is.

Ebből a törzsből eredeztethető többek közt a konok harag, a bűn, a céltalanság, a közöny, az ártó szándék, a káros szenvedélyek, különül el a korrupció, a sunyiskodás, a dölyf, illetve artikulálódik az elnyomás és kizsákmányolás, a boldogtalanság, az éhezés, a cinizmus, az urizálás, az abúzus, és a szívtelenség, amit az ember manapság lépten-nyomon láthat, ha nyitott szemmel jár a hazában.

FALCSIK MARI

Így lett

Weber Kristófnak

*kifejlődött bennem egy érzék:
csak a jó embereket tűröm már meg
akik rengeteget hibáznak
mert gyarlók és nagyon is gyöngék*

*de megadásukból kiárad
az a sebgyógyító fűszeres fényük
amiben még képesek látni
magukat is épp úgy hibásnak*

*amiben mélyre hajtott fejjel
állnak és kezüket mégis úgy nyújtják
ha akármilyen bűnt elkövettek*

*hogyan épen marad bennük az ember:
a kegyelem tanát magukról tudják
így maradhatnak jó eretnek*

A bolond merítő

Jancsó Miklósnak 90. születésnapján,
mikor még saját kezébe adhattam

*kevesen túrik ezen a tájon
hogy az igazság nincsen darabra
hogy nincs egyetlen tömbös kövében
sem az időnek sem semmi térnek
nemhogy pártok származások:
semmi sziklává szilárdult helyzet
történelmek sem birtokolják*

*s hogy minden emberi való-ságunk
csak így létezhet: a meleg sárba
önvizasztalás iszapjába
ágyazódva ezer szilánkban
s a törmeléknek mi e mocsárból
kimosódik való igaznak:
nem volt egésze soha annak
kevesen bírják hogy semmi más nincs
csak ez az ezer szűrős szilánk van
hogy semmi ennél tömbösebbet
nem láthatnak a vérző tenyérben
és hogy az ezer véres szilánkban
villan csak össze amik lehetnek
s hogy semmi egészebb nem lehetnek*

*sem magyarabbak sem szabadabbak
sem igazságbirtoklóbbak
hogy a szilánk az egy szilárdság
s hogy minden sár vélekedés csak —
és aki meri? sipkás bolond az
bolond merítő akit a sokak
megcsodálnak vagy megdobálnak*

*bár ott figyelnek karéjban állva
de szélről lesve is alig állják
(ilyenkor tényleg megdobálnák)
míg nagy keze újra meríti
és felemeli és ők látják
hogy a vélelmek iszapjából
az ujjak közt csöpp se marad fenn*

*így mutatja fel színről színre
hogy rossz a jó is és jó az ördög*

*s ha az állítás kitömbösödne
azonnal csapni kell a földhöz
s ha már csak törmelék a sárban
akkor majd szilánknyi igazáért
újrászúri a bolond merítő*

Minden szelídet

*minden szelídet Isten küldött:
ha te vagy erősebb meddig tűröd
— és mindig ugyanúgy történik veled:
mindig kevésbé tűröd mint tiszteled*

*minden szelídet megütnek egyszer
tessék ez jár a fölényeddel
és mindig ugyanazt téteti veled:
soká nem bírod: felbőszülsz megvered*

*míg ura vagy és nem szolgálja
ezt minden erő kiprovokálja
mindenkiből — ez a helyzettel adatik*

*mert ha igaz és két helyzet van csak
mindig a felsőt osztod magadnak
míg eszedbe nem jut végre a harmadik*

Költőlétmód

Tímeának

*először — ez a legrosszabb és leghosszabb —
bevallja magát saját magának amitől
keze-lába elkezd reszketni és még évekig
receg — de már másnaptól ebbe a
felismertségbe öltözve próbál botolva
járni-kelni kint is a kegyetlenségénél még
közömbösebb világban míg meg nem
nyugszik végre és munkába fog: abból
dolgozik ami neki jutott bizakodván hogy látása
mindegyre képes mélyülni vagy változni
de legalábbis megmarad míg a remegő
kéz lejegyzi működésének minden részletét*

838

FECSKE CSABA

Hol miért

*kicsúszott a talaj alólam
rám szakadt a recsegő mennybolt
a valóság olykor valótlan
ha voltam is életem nem volt*

*

*árnyúzóén élek
ennél már nem lehet sötétebb
így beesteledni gyöngeség
nem találja bennem helyét a lélek*

*

*felhőt lát mikor derült az ég
senki számára nincs benne menedék
maga van mint hegytetőn a fa
fölszúrva sajtó csontjaira*

*

*löttyög rajta a világ
még nem nőtt bele egészen
saját bőrében idegennek érzi magát
alattomos aknának a mát*

Csalódás

*negyvenhat nyár szertesét
aranyló búzamezők és közhelyek
a túrhető egészben alattomos részletek
váratlanul kerülnk egymás elé
nem tudunk magunkkal mit kezdeni
a bicikli gyerekkorunk tárgyi bizonyítéka
nincs meg állunk csalódottan mint a szomjazó
akinek kiütötték kezéből a poharat*

CZIGÁNY GYÖRGY

Futam a pápa zongoráján

XVI. Benedeknek

*Igazra hajló mennyek magassága,
mégis különb az alázat nála,
még nincs vége az életútnak:
ujjai billentyű-sorokon futnak.
Beethovent játszik. Ahogy egykor a diák,
drámai akkordokra old harmóniát,
mert igazságnál nagyobb szeretet,
véráldozatnál több lehet,
szentebb a túrve titkolandó
leveretés és áldott a mankó,
ha zongora-futam véste
föl tekintetét égbe:
egy hirtelen melódia
szív-kamrából ima
méltatlan sötétbe világít,
pokol-víziók pénz-palotáit
régmúlt mosoly rengeti,
jó összezárt szájba rejteni
mit hajnalként kívánt,
dúdolgatható gregoriánt:
irgalmas dallamokat újra,
Alleluja, Alleluja.*

Visszaszámlálás

*Elfordulnak tőlem az ismerős virágok.
Kivirágzik a nemlét a déli napsütésben.
Zöld színeit elzárja előlem az erdő.
Isten hallgat. De megosztja csöndjét velem.*

MAKAI PÉTER

A láz metaphorái

I. Szolgálati idő

„Videns autem centurio...”
Luc 23,47

*Bőröm alá fut a jég, Uram!
Kezeim felemelni nem tudom.
Itt a határ — őrzöm —,
hol az ég lefelé hull.
És mi az indok? Jól fizetett
szolga vagyok?
Ki oldalra néz okosan,
kezeit mosva szerez,
kihordott fattyait
könnyesen óvja?
Nem! Köpök én rá! Itt állok.
Melletted, aki állít.
Tanu voltam.*

*De a város, akit őrzök,
szennyes!
Nem védi gondviselő!
S annál szomorúbb leszek én.
Csupa víz bőröm ingem alatt...
Mért engeded őt? Itt van!
Kínt lehelő száj friss melege,
lelki halál, meg a csend.
Nem! Csak vassal
szegezett hús és fa-anyag.*

*„Kisfiam, itt a tatár!
Apád szeme már idegen.
Sárga, fehér, vörös és fekete.”*

*Előttem senki se mentse magát,
de vigyázzon, ki elém áll,
én nem perelek! Elindulok,
és tűzbe borul
a Fehérvárra menő hadi út!*

„Éjfél van. Hireket mondunk.”

II. Esemény

Három fa áll ott,
 az út mellett.
Ott áll ma is, holnap is,
 kívülről szorosan
egymáshoz illesztve.
Néha áttöri a mozgás,
 gyorsan ide, azután oda.
Távolságát
 hozzád mérem,
lélegzetem
— lassú ütemben — leáll.

III. A fiatal N. Bruhns

für F.

„Azt mondják, láz csupán,
 de láttam én.
A hideg alatt elkísért,
 míg hívta őt a hold.
Kezeivel ingét gombolta
 lassan.
Most néz,
 az utolsó pillanat
lüktetésébe foglal,
 s ahogy vonalainkat
elmossa a mutatkozás,
az út alattunk
 tengerré vált.”

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

DOCAT. Mit kell tennünk?

A katolikus egyház társadalmi tanítása

Ferenc pápa előszavával

A DOCAT a katolikus egyház társadalmi tanítását mutatja be népszerű formában – azokat a dokumentumokat, amelyek XIII. Leó pápa óta fejlődnek, alakulnak. Nagyon fontos, hogy különösen a fiatalok érezzék meg az eredeti dokumentumok üzenetét, és tetteiket az igazság, az igazságosság és a szeretet követelményéhez igazítsák. Ferenc pápa rendszeresen felszólítja a keresztényeket, hogy aktívan vegyenek részt egy igazságosabb világ kialakításában: „A mai korban nem igazi keresztény az a keresztény, aki nem forradalmár”.

Ára: 3.900 Ft

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Blanckenstein Miklóssal

LUKÁCS LÁSZLÓ

1947-ben született Szigetváron, 1972-ben szentelték pappá. Húsz évig volt káplán Dorogon, Budapesten a Magyarok Nagyasszonya (VII. kerület) kápolnában, a Krisztinavárosban, majd az Örökimádás templomigazgatójaként szolgált. 1989–93-ban az újonnan alakult Országos Lelkipásztori Intézet főtitkára, 1993–2003-ban igazgatója, 2000–2003-ban a Budapest-Vár főplébánia plébánosa. 2003–2018-ban az Esztergomi szeminárium rektora és az Esztergomi Hittudományi főiskola tanára, 2018 augusztusa óta plébános a Bp.-Pestszentimrei Szent Imre Plébánián, de a főiskolán továbbra is tanít. 1995 óta az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye pasztorális érseki helynöke.

Talán beszélgetésünk írásos formájában is maradhatunk a tegezésnél. Tizenöt évig voltál rektor. Hogy nézel vissza erre az időszakra, mit jelentett számodra saját papi életed szempontjából?

Ilyenkor az ember mérleget készít. Egyrészt megerősített papi identításomban, másrészt szembesített is a saját bűneimmel. Állandó kihívást jelent, hogy szeretem-e a papnövendékeket. Tehát nemcsak a teljesítményüket figyelem tanárként, hanem a sorsukat kísérem, és szemlélem a Jóisten tetteit az ő világukban. Megrendítően mély tanúságtételek, beszámolóik hangoznak el nemcsak akkor, amikor bejönnek a szemináriumba, hanem közben, az évek során is. Követjük az életútjukat, fejlődésüket. Nagyon izgalmas, hogy Isten hogyan írja a sorsukat. Ugyanakkor tanítok is a főiskolán pasztorális teológiát és szociológiát, tehát készítem őket arra, hogy hová kerüljenek majd, mi vár rájuk. A jövőjüket is folyamatosan szem előtt tartom. Ma minden mozgásban van, és olyan nagyfokú a társadalom mobilitása, hogy nagyon nehéz őket felkészíteni a jövőre. Tehát nemcsak arról van szó, hogy bejön valaki a szemináriumba, aztán kész papként kikerül onnan, hanem fel kell készíteni arra, hogy milyen a világ, amelybe kerül.

Nagyon sokat kaptam ezekben az években. Gondoljunk bele: hol van ma Magyarországon harminc-negyven fiatal férfi, aki azért vállalja a közösséget, hogy keresse, hogyan tudja a Jóistent és embertársait szolgálni. Akkora ajándék és kegyelem egy ilyen közegben lenni, mint egy szerzetesközösségben. Olyan tanúságtételeket, emberi sorsokat, elköteleződéseket szemlélhettem, amelyek a saját papi hivatásomat is erősítették. Persze mindnyájan emberek vagyunk, tehát azért ez nem valami túlvilági lebegő boldog állapot.

A másik, hogy nem egyedül papnevelő az ember, hanem harmadmagával, tehát egy prefektussal meg egy spirituálissal, s azt hiszem, minden szeminárium levegőjét nagyon meghatározzák ők hárman. Becsülik egymást, együtt dolgoznak, egy közösséget alkotnak. A tizenöt év alatt voltak személyi változások, tehát több

prefektussal, spirituálissal is dolgoztam együtt. Különböző karakterek voltak, de elmondhatom, mindig sokat kaptam a társaimtól. Velük olyan dolgokat beszélünk meg, személyes sorsokat, hivatásokat, hogy ezekben a beszélgetésekben nagyon előjönnek az élet mélységei. A világi papnevelésnek jellegzetessége, hogy az előjárók, a rektor és a prefektus, fegyelmi előjárók, tehát náluk a kispapoknak nem lehet gyónni. Ez számomra szokatlan volt, mert korábban mindig ifjúsági közegben mozogtam, ahol a társaság nagy részének lelkipályozója is voltam. Ez nem azt jelenti, hogy rektorként nincsenek bizalmas, rendes, normális kapcsolatok a növendékekkel, de azért kicsit más helyzetben vagyunk.

Ennek a testvéri közegnek van egy tágabb köre: azok a paptanárok, akik a teológiai főiskolán tanítják őket. Ők tagjai a személyi konferenciáknak is, bejönnek a szemináriumba misézni, gyóntatni. Nem minden működik automatikusan, vezetni kell a szemináriumot, olykor távol tartani azt, aki túlságosan beavatkozna a szeminárium életébe.

A szeminárium napirendjét nem mi találjuk ki, hanem azt a főpásztor hagyja jóvá, ebben nagyon ősi tapasztalatok vannak. Jól kialakított, élhető rendje van a szemináriumnak. Ez adja a papnevelés keretét: a közös imádságok, a közös étkezések, játékok, kirándulások, beszélgetések... Ez adja azt a hátszelet, kínálatot a növendékeknek, amelyben rácsodálkozhat arra, hogy tulajdonképpen mit is jelent a papság.

A szeminárium mint a papnevelésnek évszázadok óta kialakult kerete tehát ma sem veszítette el időszerűségét?

Nincs benne semmi korszerűtlen. Együtt élünk, reggel föl kell kelni, el kell menni a főiskolára, rektori beszélgetések folynak a bizalom légkörében. Összegezve, egy férfiközösségnek a normális, szabályozott élete folyik. Megtiszteltetésnek éltem meg, hogy állandó reflektálást kínált a saját papságomra is. Amikor valakiről azt javasoltuk a főpásztornak, hogy küldjük el, vagy egyikük nagyon bizonytalanul mutatkozott a hivatásában, mindig figyeltünk arra, hogy ez neki ne legyen törés, lehet, hogy világiként kell folytatnia az életét.

Igazából az évfolyam a meghatározó, ha az jó és van egy pár húzóember, akkor elbírák a gyöngébbeket, bizonytalanabbakat. A szeminárium akkor működik jól, ha vannak értelmes, lelkiileg érett kispapok. Mindig voltak olyanok, akik éretten, normálisan az egész háznak meghatározták a légkörét. Nekik van igazán becsületük. Fontos, hogy közösséget alkotnak. Az első évben ketten-hárman laknak együtt, függetlenül attól, hogy milyen életkorúak. Elégge el vannak különítve, és a „kisduktor”, egy negyed vagy ötödéves van velük. A kezdeti időszak súrlódásai fontosak, azt akarjuk, szokják meg a közös életet, lássák, hogyan él, mit csinál a másik. A napirendjük ugyanaz, mint a miénk, de vannak eltérések. Nincs ugyan szigorú értelemben vett noviciátus, de — azért más formában — ez egy olyasféle elkülönítés.

Mondanál néhány adatot? Hány kispapal voltál együtt ebben

Körülbelül kétszáz fiatallal éltem együtt ez alatt az idő alatt. Ebből kilencven jutott el a szentelésig, nyolcvanegynéhány közben meg gondolta magát és elment, vagy mi javasoltuk a főpásztornak, hogy

az időben, hányan jutottak el a szentelésig?

az adott fiatal ne folytassa a szemináriumot. Ha éves bontásban nézem, nagyjából a fele jut el a szentelésig. Általában az első és második évben megszületik a döntés. Bár van olyan is, akin harmadéves korában látszik, hogy bizonytalan, vagy ő gondolja meg magát. Vagy akkorra derül ki jobban, hogy nem ide való.

Kevesen tudják, hogy szemináriumba nem lehet jelentkezni. A püspöknél lehet jelentkezni, annál a főpásztornál, akinek a jelentkező a papja szeretne lenni. Bármelyik egyházmegyét lehet választani. A püspök veszi fel a jelentkezőt, vagy utasítja el a felvételét. Az előjárók persze tagjai a felvételi bizottságnak és részt vesznek az előkészítésben, de mi csak az Esztergomba jelentkezők esetében, mert a többi egyházmegyébe a saját püspökük veszi fel az embereket. A jelentkezőknek pszichológiai vizsgálatra is el kell menniük, nincs-e valamilyen orientációs problémájuk, vagy olyan tulajdonságuk, ami alkalmatlanná teszi őket erre a hivatásra. Ezután a püspök dönt arról, hogy melyik szemináriumba küldi a kispapját. Az esztergomi főegyházmegyébe felvetteket nagyrészt ide küldi a főpásztorunk; de például Pécsnek, Kaposvárnak nincs saját egyházmegyei szemináriuma, ott nem vagyunk benne a felvételi bizottságban, a püspök küldi hozzánk a felvetteket. Szabadkáról is hozzánk jönnek. Most negyvenkét fővel zártuk az évet, ez ma a legnagyobb létszámú magyar szeminárium.

Honnan, milyen háttérből érkeznek a jelentkezők?

Körülbelül az egyharmaduk jön érettségi után, tehát 18–19 évesen. Az elmúlt években tizenhétnek volt valamilyen felsőfokú diplomája, hat-hétnek szakmája. Néha húsz év az életkori különbség egy évfolyamon belül. Érdekes viszont, hogy azok között, akik közben elmennek, vagy akiket el kell küldeni, fele-fele arányban vannak az idősebbek és a fiatalabbak. Tehát nem feltétlenül éretlen a 18 éves, és érett az idősebb vagy akár diplomás, akad köztük sodródó agglegény.

Ami a családi háttérrel illeti: nagyjából kétharmaduknak a szülei rendezett házasságban élnek. Persze az idősebbek már rég nem élnek otthon, tehát nem a szülői házból érkeznek. Majdnem az egyharmaduknál viszont a család nem vallásos. Ezek nem feltétlenül felnőtt megtérők, hanem más vonalon kerültek kapcsolatba az egyházzal. Szinte mindig van egy olyan pap, aki nekik valahogy a modellt is jelenti, még a lelkeségi mozgalmak esetében is. Nem feltétlenül gyóntatójuk, hanem valamiképpen példaképük. A paptestvér talán nem is gondol arra, hogy a meghívás rajta keresztül hangzik el. Érdekes egyébként, hogy lelkeségi mozgalmakból nemigen jönnek papnak, mert ott a világi hivatás is nagyon jelentős. Ez nem azt jelenti, hogy nem kötődnek az egyházhoz, például a karizmatikus közösségek, a Fokoláre vagy akár a Regnum, csak más hivatást választanak.

És az egyházi iskolából?

Több mint a fele megfordult egyházi iskolában. Az ember azt gondolná, hogy onnan többen jönnek, mert ott látnak elkötelezettséget. Meglepő, de azt gondolom, hogy a többségük nem ott kapja a hiva-

tását. A hittan tudása erősebb, de nem az iskola adta a meghívását, hanem például az a pap, aki bejárt oda. Tehát nem mutatható ki az, ami régen tapasztalható volt, hogy a szerzetesi fiúgimnáziumokból jött a többség. Ez nem azt jelenti, hogy ezeknek az iskoláknak nincs értékük a nevelés szempontjából, de a hivatás jellemzően nem ezekből érkezik. Ma már a szerzetesiskolákban is többnyire civilek tanítanak. Mi a pesti piaristáktól hatan jelentkeztünk papnak, és négyen a párhuzamos osztályból is. Persze nem lett mindenkiből pap, de ha összerakom az akkori helyzetet, ma többen jönnek más iskolákból.

A szeminaristák hogyan találkoznak az egyházi élet mindennapi valóságával?

Az évnek nagyjából a háromnegyedét töltik a szemináriumban. A nyári három hónap azonban nem teljesen szabad. Nyaranta mindenkinek részt kell vennie egyhónapos plébániai gyakorlaton, minden évben másutt. Ez tehát öt helyszín és öt pap megismerését jelenti. Persze nagyon gondosan megválogatjuk, hogy hova mennek plébániai gyakorlatra. A főpásztor mindig olyan plébániákra küldi a kispapokat, ahol van élet, ezek között éppen a szakpásztoráció révén sok az együttműködés, kapcsolat. Az illetékes plébánosokkal szoros kapcsolatban állunk, a reflexióikat mindig figyelembe vesszük. A hivatások vasárnapján is elküldjük őket egyházközségekbe, nyaranta táborokban vesznek részt. Vannak, akik visszajárnak az előző helyükre, táborokba mennek a fiatalokkal. Sokféleképpen érintkeznek tehát a mai egyházi valósággal. Ennél nyitottabbá nem lehet tenni egy szemináriumot, mert akkor szétesik. Amikor ott vagyunk a szemináriumban, akkor legyünk ott egészen. Tehát ha nem is szoros klauzúra, de azért elég szoros együttlét.

Egy időben a püspökök megpróbálták egy előkészítő évet beiktatni, a volt váci szeminárium adott ennek helyet.

Nem mindegyik püspök küldte oda a kispapjait, az esztergomi például sose. Nem voltak rosszak a tapasztalatok, de ez a képzés valahogy elfogyott. A görögkatolikus kispapok esetében most is működik. Beer Miklós újraindított hasonlót, a kismarosi ciszterci nővérek mellett, egyfajta lazább felkészülést a papságra. Amint említettem, mi tudatosan építjük ezt a spirituális felkészítést az első évben. Róma most kiadta a papnevelés új irányelveit, létre is jött egy püspökkari bizottság ennek végiggondolására. A dokumentum nagyon javasolja, hogy legyen egy ilyen előkészítő év. A nehézség az, hogy ha egy harmincéves ember bejön, ez más, mint amikor a spanyoloknál tizenhét évesen lépnek be kisszemináriumba. Úgy látjuk, hogy ezt a szabályt személyre szabottan kell alkalmazni. Ha jött valaki idősebb, de láttuk a bizonytalanságait, akkor felvételt nyert, de kihelyezték egy plébániára, hogy nézzük meg kölcsönösen, alkalmas-e a papságra. Tehát differenciáltan érdemes ezt bevezetni, nem automatikusan. Van például, aki olyan műveltséggel, olyan éretten jön be, hogy nem kell neki külön kultúrát adni. A képzés amúgy is hat éves, ha még egy hetediket is hozzáteszünk, aránytalanul megnyúlik a felkészülés folyamata. A vélemények megoszlanak erről. Egyeseknél biztosan szükséges, de azt sokféleképpen meg lehet oldani.

Elhangzik, hogy a papnak közösségi embernek kell lennie, és ugyanakkor a szemináriumban nem igazán nevelődnek közösségre.

A közösségi tapasztalatot vagy hozza magával, vagy nem. Kevesen vannak, akiknek nem volt köze valamilyen ifjúsági csoporthoz, lelkeségi mozgalomhoz. Itt pedig egymás közvetlen közelében élnek megfelelő szabályok szerint. A szemináriumban kispapi közösségekben élnek. A világiakkal másként lesznek együtt, a papnak vezetőként kell megjelennie a plébánián. Amikor kikerülnek plébániai gyakorlatra, akkor éppen az a cél, hogy lássanak másféle közösséget. Ez ugyan csak rövid idő, de a végén fél évig diakónusként kint vannak plébániákon, és olyan helyre kerülnek, ahol van élet. A közösségi lelkület nagyon személyfüggő, vannak merevebb típusok. A pap egyedül él, a legtöbb helyen már néhány év múlva plébános lesz, rohangál öt falu között — ott eleve más a légkör, mint egy városi értelmiségi közegben. A közösség kérdéséhez tartozik az is, hogy vannak-e barátai, és kik azok. A legtöbben törekednek a papi barátságok kialakítására, de ez alkati kérdés.

Mennyire csökken a hivatások száma?

Sajnos elég erősen. Amikor én kezdtem, négyszáz körül volt a kispap-állomány, most kétszáz-kétszázhusz körül mozog. Érdekes a kilépések kérdése is. Csak a saját szemináriumomban végzeteket követem, azokból is az esztergomiakat. Körülbelül tíz százalék hagyja el a papi pályát. Amióta én beléptem, öt aposztatált a kilencven fölszenteltből. Általában ez az első öt-hat évben dől el. Nem mindig azok mennek el, akik kevésbé tehetségesek. Ez életforma kérdése. Nem a cölibátus a legfontosabb ok. A papság presztízse csökkent. Egy templomban átlagosan a vasárnapi miséken ma jóval kevesebb 18 és 30 év közti fiatal férfi vesz részt. Tehát arányában nem csökkent a papi hivatások száma, ha a vallásgyakorló fiatal férfiakat nézem. Pedig ebből a korosztályból kerülnek ki a papnövendékek. A férfi szerzetesnövendékeket elég nehéz megbecsülni, van, aki külföldön tanul, vagy ott lépett be, van külföldi, aki itt képződik, de az összlétszámuk száz körül lehet. Tehát összesen mintegy háromszáz fiatal férfi van, aki papi és/vagy szerzetesi hivatásra készül.

Hogy fogalmazná meg a papi eszményt? Azt az eszményt, amely a papnövendékek nevelőjét irányítja?

Most egyházmegyes papságban gondolkodunk. A legfontosabb, hogy szeresse az Urístenet, de nemcsak úgy szokványosan, hanem legyen meg benne az önátadás lelkülete, hogy amit az Úr kíván tőle, azt megteszi — persze a megfelelő formák között. A másik pedig, hogy legyen világos előtte: neki ez a hivatása, és erre rátette az életét. Mert ha ez az elfogadó döntés nincs meg, akkor nem megy semmire. A harmadik, hogy ő a püspökének a papja. Tehát nem elszabadult hajóágyúként apostolkodik, a saját feje után, ahogy ő kitalálja, hanem az egyházmegyei rendszerbe lép be, ahol beosztást kap. Fontos az is, hogy a csapatban tudjon gondolkodni. Ha ezt nem érzi, akkor a szomszédokkal sem fog tudni együttműködni, együtt pasztorálni, hanem egyéni vállalkozásai lesznek, maszekolások, extrákban utazik. Ez nem azt jelenti, hogy a papnak nincsenek meg az egyéni lehetőségei, de fontos a tudat, hogy az egyházmegyémmek

vagyok a papja, a püspököm munkatársaként, az ő küldetésének részeseként. Ezt persze nem kell túldimenzionálni, de ez identitási szempontból döntő kérdés. A következő, hogy nagy rendszerek része ugyan, létszámban, fizikai távolságban, de legyen benne affinitás egy paptársi kapcsolatrendszerre, amelynek lehetnek lelkeségi vonatkozásai. Fontos az is, hogy tudjon bánni az emberekkel. De irreális volna mindenkitől elvárni mindent: legyen szupervezető, jó közösségszervező, prédikátor, értsen a gyerekek nyelvén éppúgy, mint az idősekén. Ma, mivel kevés a pap, és az intézmények is elkoptak egy kicsit, óriási kihívás, hogy neki mindenhez értenie kellene. Nincsenek ideális körülmények. Túl nagyok a struktúrák, és hiába igyekszünk bevonni világiakat, nekik is sok feladatuk van, sokan másod-, harmadállást vállalnak. Eddig egy plébánián volt három káplán, valamit mindegyikük jól csinált, és lassan plébánossá érlelődött. De ma egyedüli harcosként kell helytállnia, még a nagy helyeken is, ahol régebben több pap volt. Az is probléma, hogy nem mindenki alkalmas plébánosnak. A püspököknek viszont az a gondjuk, hogy a plébániákat be kell tölteniük. Általában nagyon differenciáltan próbálják kezelni ezt a kérdést.

Hogy tudjátok kíséрни őket, amikor kikerülnek?

Nálunk általában öt-hat év telik el kápláni szolgálatban. Jelenleg huszonnyolc káplán van az egyházmegyénkben, két plébánián vannak ketten. Ez az elosztás azonban a nagyvárosi jellegből adódik. Vidéken nemegyszer öt falu tartozik egy paphoz, de ez összesen párszáz hívőt jelent. Én most egyedül vagyok a plébánián, amelyhez tízezer ember tartozik, és hatszázan jönnek el vasárnap misére.

Ha az egész magyar szemináriumi képzést, papnevelést nézzük, milyen az az egyház, amelyben majd hivatásukat teljesítik?

Nem lehet egyetlen sémában gondolkodni. Az ország húsz százaléka Budapesten él. Vidéken is az látszik, hogy a kiemelt helyek a városok. Budapesten kívül mindenütt a város a fontosabb, mert ott van olyan hívő réteg, amelyik értelmesen, korszerűen bekapcsolódik az egyházközség életébe. A magyar falu haldoklik. A fiatalok elmennek, maradnak az öregek, sok apró település pedig egy-egy város agglomerációjává válik. Mindenütt inkább a város a bázis. A szemináriumi nevelés szempontjából az egyház alapvető helyzete a fontos, amire folyamatosan, de előbb-utóbb intézményesen is reagálni kell. Ennek megfelelően változik a vezetés.

Most három püspök kezdi előkészíteni egyházmegyéjében az egyházmegyei zsinatot: Varga László Kaposváron már meg is hirdette, de előkészületben van a pécsi és a szombathelyi egyházmegyében is. Előbb-utóbb Esztergomban is át kell gondolni a változó helyzetet. Nem a zsinat ad megoldást, de vizsgálhatja azt, hogy milyen struktúrákban kell működtetni ma az egyházat. Hol van a pap szerepe az átalakuló társadalomban? A szemináriumi nevelésben mi egy konzervatív képből jövünk, de azáltal, hogy mindnyájan aktívan benne vagyunk a pasztorációban, látjuk közelről a családokat, a mozgalmakat, az ifjúságot, a ministránsokat. De a szeminárium nem tudja követni a változásokat, ez az egyházmegyei referensek dolga.

Hogy milyen lesz a jövő egyháza? Ehhez először azt kell megmondani, hogy milyen lesz a jövő magyar társadalma. Mennyiben más ma, mint tíz évvel ezelőtt? Milyen kritériumok alapján minősítünk? Ha a kritériumokat meghatározzuk, akkor lehet válaszolni. A jövőről nem tudok biztosat, de a jelen pozitívumait, élő jeleit látom. Ez fog tovább élni a jövőben. Mondok egy konkrét példát. Most lesz a plébániámon az első egyházközségi képviselőtestületi ülés. Sok elkötelezett, értelmes ember tartozik ide. A megbeszélés elején először elmondok nekik egy kis „egyháztant”. A kérdés ugyanis az, hogy mit akarunk a plébániával csinálni? Mit szervezzünk, mit ne, milyen legyen a lelkeség, mert ezek fogják meghatározni az egyházközség életét. Megértjük-e, hogy a Jóisten mit akar velünk? Mit várok el a hívektől? Hogyan éljük együtt a hitünket? Milyen kisközségek szerveződnek? Ezek a kérdések adnak választ arra, hogy milyen lesz a magyar egyház, amelyik most működik. Ez a folyamat nem statikus. Öt évenként újra kell tervezni az egészet, mert olyan gyorsan változnak az életkorok. Ezekhez a kérdésekhez képest harmadlagosak a technikai problémák, hogy az épület beázik, valami felújításra szorul: ez csupán az infrastruktúra kérdése. A magyar egyház általános helyzetén túl meg kell keresni minden egyes plébániának a saját jellegzetességeit, és arra építeni lelkipásztori tervet. És figyelni kell a társadalom változását.

A magyar társadalomban számos káros folyamat mutatkozik. Például általános tendencia, hogy a fiatalok nehezen köteleződnek el, gyakran fölerősödik a negatív erkölcsi atmoszféra.

Biztosan hat rájuk a környezet, általánosságban. De milyen elköteleződést várunk el tőlük? Mit tudunk az egyházban felkínálni, ami a fiatalokat elindítja a megtérés útján? Az elköteleződés a megtérésből következik. Sok mozgalom virágzik, az alfa kurzustól kezdve a Szentlélek-szemináriumig, és sorolhatnánk. Ezeken az alkalmakon szembesülnek azzal a kérdéssel, hogy mit kezdek az életemmel, és ebből a belső magatartásból kiindulva indulnak el a cselekvés útján. Az ilyen meghívásokat, ezt a kínálatot kellene erősíteni. Ki az, aki ebben részt vesz, aki ezt felelősen elvállalja, és hogyan? Itt ember-től emberig történnek mozgások, lassú folyamatok, de ezek a szolgálatok hordozzák az egyházat. A világ nem ad okot a pesszimizmusra, egyszerűen csak folyton változik. Közben pedig gyönyörű történések vannak, és ezekre érdemes odafigyelni. Persze látszanak közben a buktatók és a nehézségek, de vagy vállaljuk az életet, vagy nem. Én mindig optimista voltam. A Jóisten az üdvösséget mindenkinek felkínálja; hogy ezt milyen formában és hogyan teszi, az az Ő szuverén titka. Az egyházban van egy látható út, de hogy hány ember, mikor hogyan jár rajta, azt nem mi döntjük el.

A létszámbeli fogyatkozást nem érzed aggasztónak?

A régebbi világban, amikor a társadalom egésze kereszténynek látszott, nem biztos, hogy ez mindenkinek a személyes döntése volt. Hányan látogatják a templomot? Régen a vasárnapi mise a kultúra része volt, most nincs ilyen kényszer, mindenki maga dönt a hit mellett, személyes felelősséggel vállalja. Most veszítettünk vagy nyertünk? Kevesekkel intenzíven, vagy többekkel populárisan fog-

lalkozunk? A hívek számának csökkenését nem tartom igazi kérdésnek.

A statisztikák a vasárnapi templomba járáson mérik le a hívek számát, a vallásos élet intenzitását. Pedig a keresztény élet nem merülhet ki a vasárnapi misehallgatásban. Az Eucharisztia és az egyházközösség elméletben szoros egységet alkot, a gyakorlatban azonban ez mintha még nem született volna meg.

Nem minden látszik meg a statisztikákban. A vallásszociológus a darabszámot méri. Ez valóban objektív adat, például a keresztelések száma, de nem tükrözi a teljes valóságot. Amikor befejeződött az esztergomi zsinat, kialakult az egyházmegyék új területi felosztása, a pasztorális helynökségen elkezdtük feldolgozni az anyakönyveket. Egyszerű statisztika készült. Melyik plébánián hány keresztelés volt 1994 óta. Ugyanígy megszámloltuk, hány temetés volt, mennyi volt a házasságkötések száma. Óriási adathalmaz, de ez önmagában még nem sokat mond. Hozzá kell vennünk például az élve születéseket az adott területen. Ha ezt hasonlítom össze néhány plébánia keresztelési adataival, akkor látom az adott népesség belül a keresztelési hajlandóságot. Budapesten ezt kerületekre kell bontani, vidéken egy-egy település tartozik egy plébániához. Hasonló a helyzet a halálozások és az egyházi temetések arányával. Az esküvő más, mert sokan divattemplomokban esküsznek. Budapesten tizenegy templomban kötik meg az esküvők 50 százalékát. A KSH adatai alapján, egész Budapesten gyűjtöttük össze a polgári kötések adatait, így tudjuk a létszámváltozást reálisan értékelni. Budapest lakossága 1995 és 2006 között 304 ezerrel csökkent. Sokan kiköltöztek a fővárosból az agglomerációba.

El kell tehát választani, hogy mit vizsgálunk: az egyházmegyék összesített adatait, vagy a települések szerinti konkrét mozgásokat, a lakosság mobilitását. Nem ábrázolható egyetlen raszterben az egyházi élet, akkor se, ha a plébániarendszer máig fontos struktúrát jelent. Vannak élő területek, ennek sokféle oka lehet, és vannak kihalt részek. Egyes helyeken túl sok a templomunk, nem tudunk velük mit tenni, másutt hiányzik a templom. Ez azonban európai jelenség, nem csak magyar. Sopánkodunk, hogy nincs pap. De vajon hány kilométert tesznek meg hetente az emberek, hogy egy-egy plázában bevásároljanak? Ez egy más struktúrájú kereszténységet jelent. Nem a paphiány a legfőbb baj. Nemcsak a keresztelési hajlandóságot, a misére járást kell mérni, hanem sok minden más is: mennyien vannak kisközösségekben, milyenek a hitoktatók, hányan és hogyan vállalnak szolgálatot az egyházon belül. Mindenütt átalakul a társadalom. Ugyanakkor sokakban él egy erős elköteleződési igény, ami nem feltétlenül tartozik bele a plébániai keretekbe.

Mennyire tud átalakulni a megszokott pasztorális szolgáltatás?

A hagyományos rendszer húsz év óta megszűnt. A templomokban egy mise van, maximum kettő, gyóntatni a pap csak mise előtt tud. Kisebb településeken a kérdés az, van-e egyáltalán mise. Ezt általában igeliturgiával pótolják. Ahol hat-nyolc filia van, ott mintegy tucatnyian vannak egy misén. Meg kellene fordítani. Ne a pap rohangáljon templomról templomra, hanem a hívek jöjjenek össze egy-egy templomba. Van, ahol kisbuszok, autók viszik az embereket misére. Sok érdekes próbálkozás van, de ez nem mindig látványos.

Ahol viszont nem változtatnak, ott előbb-utóbb egészen elfogynak a hívek és bezárják a templomot. A falvak demográfiai helyzete is változik, oda nincs betelepülés. A kaposvári egyházmegyében például a Belső-Somogy falvai kihalnak. Kaposvár környékére viszont sokan kitelepültek, mert a városban van munkalehetőség. A Balaton déli része nagyon frekvenciált, főleg nyáron, és akkor már egész más típusú pasztorációt kell végezni. A pasztoráció izgalmasan követi az életet. Tehát ma már a pap nem tudja a hagyományos szolgáltatást nyújtani, mert nincs rá ideje. Olykor a struktúrákat kell átalakítani. Budapesten például a főpásztor megszervezte a temetőlelkésziséget, amely elosztja a temetéseket az ügyeleti rendszerben működő plébániák között.

Mennyire lehet felkészíteni a kispapokat a világiakkal való együttműködésre? Beszélünk a világiak nagykorúságáról.

A kispapok fele ebből a közegből jön. Az idősebbek világi hívők voltak, így dolgoztak. Vagy plébánián voltak ifjúsági vezetők. Ha ebből a közegből jönnek, akkor tudják, mit jelent elkötelezett hívőnek lenni világitként. Papként majd ide mennek vissza. Másrészt a pasztorális gyakorlat azt jelenti, hogy bedobjuk a növendékeket a mélyvízbe, az öt év alatt erre sok alkalom adódik. Diakónusként aztán eléggé megmozgatják őket ezen a téren. Bőven adódnak sajátos helyzetek, ezeket esetmegbeszéléseken oldjuk meg.

Milyen kihívásokkal kerül szembe egy kikerülő fiatal?

Alapvetően minden mozog körülötte, tehát a stabilitást nem a környezet adja, hanem ennek belül kell meglennie. Aki konzervatívabb típus, az megijed, ezt a helyzetet nehezebben éli meg. Ez normális emberi reakció. Szem előtt kell tartanunk azt is, hogy nincsenek kétszen a dolgok: mi az én sikerem vagy sikertelenségem, mit adott a Jóisten, kik a bűnösök? Mindezt elméletben hiába mondjuk, át is kell élnie, amikor például egy hittan csoporttal kell foglalkoznia. Életében nem csinált ilyet, legfőljebb gyerekkorában volt hittanos. Mi történik a csapattal? Hogy éli meg a kudarcot, sikert? Van-e pedagógiai érzéke? Lehet, hogy nincsen, de papként nagyon jól működik. Tehát inkább ezekkel a kihívásokkal találkozik. Komoly kihívás a másneműekkel való találkozás is, mert addig nem gyóntatott. Addig nem került ilyen közegbe, ahol egész bizalommal feltárulkozik előtte valaki. Ez egészen más, mint a barátságok, beszélgetések egy normális férfi-nő közegben. Akik aposztatáltak, hárman is, előtte kiscsoportokban vettek részt, tehát ennél többet nem is lehetett volna már nők közelében tartózkodniuk, mégis elvitte őket egy szerelem. Lehet, hogy ezen a téren belülről nem voltak annyira stabilak, hogy igazán döntöttek volna.

Mennyire készítitek föl a kispapokat, hogy hittant tanítsanak?

Valamennyit mindegyiküknek kell tanítani, de el kell dönteni: ha leköti a hitoktatás, akkor nem tudja ellátni a plébániai munkát. A hittan tanítást általában hitoktatók végzik, a papra a szentségi felkészítés marad. A kispapoknak van persze kateketikai gyakorlatuk, hospitálnak, de nem gyerekpedagógusoknak készítjük fel őket. Néhányuknak kitűnő érzékük van ehhez, főleg ifjúsági táborkban gyerekhit-

tant, vagy ifjúsági hittant tartanak, kinek mihez van affinitása, de nem hittantanárokat képzünk. A katolikus iskoláknál intenzívebb a kapcsolat a plébániával, a pap bejár az iskolába, osztálymisét, iskolamisét, lelkigyakorlatot tart, normális kapcsolata van az igazgatóval, a tantestülettel. A plébános és a helyi katolikus iskola viszonya azért elég változó. A most frissen átvett iskolákban még kicsit mesterséges a kapcsolat, de kezdetnek ez is valami.

Mennyi az ideális létszám? Legyen saját szemináriuma minden megyéspüspöknek, vagy elég néhány, amelyben a kispapok nevelődnek?

Mindegyiknek van előnye és hátránya. Minden püspök csak a legvégső esetben zárna be a szemináriumát, hiszen jó, ha a püspöki székhelyen van néhány kispap, aki például asszisztál, jelen van a katolikus iskolában, látják őket a fiatalok. Ennek van egy hivatásébresztő ereje. Tehát értem azt a főpásztort, aki nem akarja a kis létszámú szemináriumot sem bezárni. Több szemináriumban azonban húsz vagy annál kevesebb kispap van. Ha a létszám tíz alá esik, ott jobb lenne bezárni. Ma sincs minden egyházmegyének saját szemináriuma. A szemináriumokra ugyanakkor főiskola is épül, s a teológiai főiskolákon mindig van levelező képzés, világiaknak. Akkor viszont felemás helyzet alakul ki. Ha az egyházmegyében nincsenek a teológiával mélyebben foglalkozó papok, akkor az egész rendszer kicsit billeg. Pécs bezárta a szemináriumot, de fenntartotta a főiskolát.

Mennyi az a létszám, amivel egy szeminárium még működőképes, lelki szempontból.

Évfolyamokban gondolkoznék. Legalább ötven-hatan legyenek egy évfolyamban, ez a feladatok megosztása miatt is fontos, ők tartoznak össze, törődnek egymással. Ha ezt összeadom, akkor a 30–35 körüli már kedvező. Nekem a legkisebb létszámom 29 volt, idén 42-en vannak. Most nálunk van a legtöbb növendék. A többi szemináriumban a pontos számokat nem ismerem. Amikor én beléptem a szemináriumba kispapként, akkor hagyományosan a fehérváriak voltak ott, és néhány veszprémi. Akkor a létszámunk nyolcvan körül volt. A rendszerváltás után 40–50 körül mozgott a kispapok száma. A harmincas létszám normális, áttekinthető, családias, de ez a legtöbb helyen nincs meg. Persze ez optimum, amivel megpróbálunk a gyakorlatban élni.

Milyen az ideális kispap? Milyen az ideális papnevelő? Milyen örökséget hagy nál rá utódodra?

Az a fontos, hogyan élünk a házon belül, és milyen súlya van a személyes beszélgetéseknek. Évente kétszer mindegyik kispappal elbeszélgetek, ősszel és tavasszal. Ugyanígy a prefektus is. Mit jelent az, hogy az ember barátságos? A konfliktusokat hogyan meri kezelni? Tud-e jól dönteni, mi az ésszerű és mi nem, mikor kell határozottan beavatkozni és a döntéseket ilyenkor végigvinni? És mindig ki kell kérni mások tanácsát. Tehát: jelen kell lenni, a lehetőség szerint ismerni őket, rajtuk tartani a szemünket. Tartunk exhortációkat, elmélkedéseket, együtt vagyunk a kápolnában, étkezéseken. A szemléletformálás sok kis mozaikból áll össze.

Elméledés a hivatás mibenlétéről

THORDAY ATTILA

A szerző plébános, teológiai tanár.

A hivatás szóról elsőként az jut eszembe, hogy nem vagyok egyedül a világban. Valakinek a vonzásában élek, és valamire szól a küldetésem. Sem eredetemet, sem célokat nem önmagamban találok. Felemelő érzés arra rádöbbenni, hogy nem vagyok magamra hagyatva, mert volt, aki léteimet akarta, és aki távlatot, sőt beteljesedést ad életemnek, s ennek megvalósításához kész mindent megadni, útitársakat rendel mellém.

Meggyőződéseim szerint minden ember hivatásának gyökere, hogy Teremtőnk életre hívott. Alapvető hivatásunk tehát az, hogy létezzünk — Isten kegyelméből, ingyenes ajándékként. Jó ezt hálatelt szívvel tudatosítani, és így tekinteni embertársainkra is, mint akiket Isten hívott életre, és rendelt mellénk, hogy egymást kísérjük az úton.

Ezen alapvető megfontolás után lépünk tovább, hiszen ha létünknek célja van, akkor nem élhetünk öncélúan, hanem mindennemű tevékenységünket is ennek fényében érdemes végezni. A munkáról azt valljuk, hogy nemes emberi cselekedet, hiszen más földi létezők nem is dolgoznak abban az értelemben, ahogy az ember teszi. Az emberi munkát, mint valamit létrehozó alkotást, tudatos tervezés előzi meg, amit aztán ésszerű kivitelezés követ. Az emberi alkotás fogalmán ráadásul valami sajátos, nagyszerű és egyedi létrehozását értjük, ami a közösséget, a közvetlen környezetünkben élőket gazdagítja. A valódi alkotás azonban a teremtés, ami sajátosan isteni tett: egyedül Isten teremt, mi emberek csak a megteremtett anyagvilágot alakítjuk, formáljuk — ezt a megkülönböztetést mindig érdemes szem előtt tartanunk.

Arra kérdésre, hogy *Mi a munkád, mivel foglalkozol?*, aszerint válaszolunk, hogy mivel keresem meg a betevő falatot, mivel töltöm időmet. Ezzel szemben a hivatás fogalmán helyesen azt értjük, ami kiemel a pusztai érdekek és kötelességteljesítés világából. Boldog az, aki mindennapi, kenyérkereső munkáját önmagát is felülmúló módon, mások iránti szeretetből, a közösségért végzi, azért, hogy másoknak adhasson, őket gazdagítsa. Ám a bűntől fertőzött világban ez csak töredékesen valósul meg. Tény, hogy fáradtságos módon és gyakran sikertelenséggel, kemény kritikákkal, ellenállással kísérve végezzük napi munkánkat. Ugyanakkor az embertársakkal való együttműködés örömteli lehet, amennyiben kiegészítjük egymást, és már a közös munkálkodás közben is megélünk egyfajta harmóniát. Segítségül hívjuk egymást, hogy többre jussunk. Mindenesetre nagyszerű és fel-

emelő érzés, amikor bárminemű tevékenységünket hivatásként éljük meg, hiszen ez túlmutat önmagunkon: Istenért teszünk valami szépet; Őérte, aki a világot és benne minket megteremtett. Ezen hozzáállással magunk is Isten teremtő művének aktív részeseivé válhatunk.

A hitből élő ember saját életét Isten jelenlétében szemléli, és így keresi helyét a világban. Elemi erővel tör fel bennünk a kérdés: *Hogyan ismerhetjük fel Isten velünk kapcsolatos tervét? Vagy még pontosabban így: Miként ismerhetjük meg ránk vonatkozó akaratát, hívását? És mi van, ha nem sikerül felismernünk? Akkor minden hiábavaló? Egyáltalán, van elvárása velem szemben Istennek? Merthogy szüleink, tanáraink és munkahelyi főnökeink elvárásai között lavírozunk életünk során, ezt tapasztaljuk és ismerjük. De hogy van ez Istennel?*

Bár — a körülményeket és lehetőségeket figyelembe véve — szabad döntések sorát hozzuk egész életünkben, mégsem akarunk önkényesen élni, ha szeretjük Istent, és szívünk mélyén tudjuk, hogy Ő sokkal többet tartogat számunkra az önkényes élet örömeinél. Áldás, amikor felismerjük Istentől való hivatásunk legalapvetőbb elemét: felelősek vagyunk azért, hogy a leginkább megfelelünk rólunk szóló tervének, amelynek kidolgozására hívtunk. Valljuk, hogy Isten a kezdet és a vég, mindenek teremtője és beteljesítője: az embert arra hívja, hogy bekapcsolódjon a teremtés és a megváltás tervrajzának kidolgozásába. A hívó ember így tudva és akarva a Teremtő munkatársává szegődik, miközben életével kibontakoztatja a neki adott lehetőségeket. Meggyőződésem szerint Istennek nincs előre kidolgozott kész terve ránk vonatkozóan azon kívül, hogy üdvösségre hív: arra, hogy közel legyünk hozzá életünkben és halálunkban is.

Ebben a kihívásban Ő soha nem hagy magunkra. A bennünk működő Lelke által szólítgat, s készít fel minket a hívás betöltésére. Nem kell a sötétben tapogatóznunk reménytelenül, hanem a belénk táplált képességek és az általa adott lehetőségek mutatnak utat, hogy a szeretet útján másokért, egymásért éljünk. Tudunk a szeretete mellett dönteni: ez a döntés gyakran küzdelmekkel jár, de hiszünk benne, és tapasztaljuk is, hogy a végtelen örömebe, Isten közelségéhez vezet. A szeretet keskeny útja mellett döntve időről időre felsejlik bennünk a jézusi boldogmondások igazsága. Végző soron földi boldogulásunk az örök élet távlatában alakul.

A huszonéves fiatalok azok, akik a hivatás gondolatával leginkább küszködnek. Keresik helyüket a világban, és ez így természetes. Fel-nőttnek akkor tekinthető valaki, ha meghozta életre szóló döntéseit, amelyekhez igyekszik is ragaszkodni. Gyerekként még szülei, pedagógusai és lelkipásztorai terelgetik, hogy a legkülönbözőbb szellemi és fizikai erőpróbákon keresztül ismerje meg önmagát, képességeit, adottságait.

Isten egyedinek teremtett mindnyájunkat, és sajátos módon nevünkön szólít, hiszen a nekünk készített „kis fehér kövön írt nevet csak az ismeri, aki kapja” (Jel 2,17). Mindenkinek a saját életútját kell járnia. Még Héli főpap sem tud mást mondani a kis Sámuelnek, mint

hogy készséggel válaszoljon a hívásra, amely csak neki szól: „Szólj, Uram, mert hallja a te szolgád!” (1Sám 3,9). Az igazi lelkivezető nem hoz meg döntést más helyett, hanem arra tanítja vezetettjét, hogy képes legyen a „lelkek megkülönböztetésére”, vagyis a Lélek indításait mind tisztábban fölismerje, és legyen bátor előre lépni a felelősségteljes döntések útján.

Felmerül a kérdés, amit oly gyakran tesznek fel maguknak aggódva a huszonéves fiatalok: *És mi történik, ha felismertük a hívást, de akkor és ott nem voltunk készek a követésre? Akkor minden elveszett? Emlékezzünk a gazdag ifjú történetére* (vö. Mk 10,17–22 és párh.). Az a bizonyos valaki Jézus után fut, majd nagyrabecsülése jeléül lába elé borul, és így kérdi a Mestert, mitévő legyen, hogy a mennyek országába jusson. Az evangélista megjegyzi, hogy ez a valaki a törvényt aprólékosan követte egész addigi élete során, ám az is kiderül, hogy ennél valami többre vágynak a szíve mélyén. (Zárójelben itt biblikusként megjegyzem, hogy a szövegben nem olvasható, hogy „fiatal”, ezt inkább az egyházi hagyomány következteti, hiszen aki tovább akar még lépni, az lélekben fiatal.) Mindenesetre a nemes törekvést megérezve Jézus megkedvelte őt, és felkínálta számára a tanítványokra jellemző életformát. Ezt azonban akkor és ott nem volt képes vállalni, eltántorodott az Úr követésétől. Az ősegyház hagyománya nem őrizte meg, hogy mi lett a sorsa (talán később mégis Jézus nyomába szegődött?), de azt tanulságként feljegyezte, hogy „szomorúan távozott”. Tény, hogy számára az a konkrét lehetőség már nem tér vissza, miként a görög bölcselel is megállapította: „Nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba”.

Senki ne gondolja azonban, hogy a kihagyott lehetőség végzetes. Meggyőződésem szerint Isten soha nem mond le rólunk, hanem mindvégig fontosak vagyunk számára, vonzásában tart bennünket. Ha az egyik vonatról lemaradtunk, mert késve értünk ki az állomásra, indít a számunkra új szerelvényt. Ha elcsatangoltunk is, keresésünkre indul, és örvend, amikor megtalál — s új hivatással ajándékozhat meg. Ez áll Jézus örömhírének középpontjában. Az Istentől kapott hívás ajándék a számunkra, és Isten szüntelenül megajándékoz. A hivatástól visszariadhatunk, megtorpanhatunk előtte, de Isten ajándékozó szeretete leleményes: újra és újra felkínálja nekünk nagy türelemmel azt, ami leginkább a javunkra válik.

A Jézus által képviselt jóhírnék az is tartalma, hogy semmilyen bűnünkkel nem tudjuk megsemmisíteni Isten irgalmas szeretetét. Nyilván nehéz a sárból feltápáskodni, vagy hosszabb az út, ha zsákutcába tévedtünk, de Isten leleményesnek mutatkozik érdekünkben, hogy megmutassa a B vagy akár a C tervet is ránk vonatkozóan. Szentlelke által szüntelen vonzásban tart, hogy hivatásunk ajándékát befogadhassuk.

Lelkipásztori tapasztalataim szerint minden ember az élet három különböző területén hoz komoly döntést. Egyik a szakmájára vonatkozik, vagyis képességeinek és lehetőségeinek mérlegelésével már

tizenéves korban többnyire megtalálja azt a munkát, amelynek végzésére sok év tanulással felkészül, hogy kenyérkereső szakmája legyen. Ennek megtalálásában szülei és pedagógusai vannak segítségére a leginkább, hiszen önismeretben még sokat kell növekednie. Később ugyan lehet új szakmát választani és kitanulni, de az évtizedek múlásával egyre nehezebb új utakon elindulni, inkább csak a meglévő pályát szoktuk némileg módosítani a továbbképzések által.

A másik felelős döntés hivatásunk útján a párkapcsolatra vonatkozik. Isten férfinak illetve nőnek teremtette az embert, s teremtett-ségünk identitásával mindannyiunknak együtt kell élnie. Fiatal felnőttként szinte kihívásként éljük meg nemi identitásunkat, amelyet Isten ránk vonatkozó tervének megfelelően szeretnék megélni. Testiségünk a teremtés ajándéka, tehát az is hivatásunk fontos része, hogy férfiként illetve nőként teljesítsük be azt. Minden ember húszas éveiben sürgetően merül fel a kérdés, hogy milyen alapon és kivel szeretne és tudna meghitt kapcsolatot létesíteni és életközösséget alkotni. A testben megélt meghittség, elfogadottság utáni vágyakozás Isten hívása bennünk a teljesebb életre: Jó esetben megszületik a felelősségteljes döntés, amelyhez a fiatal felnőtt ragaszkodni akar, és törekszik megtartani azt évtizedek múltán is. Bár a külső körülmények gyorsan változnak, és belsőleg is sokat fejlődünk mindannyian, a közösen kialakított életút kibontakoztatása hűséget követel. Azt felrúgni sok-sok fájdalmat okoz, különösen azokban, akik számítanak a családi és közösségi élet védő erejére. Életen át tartó kihívást jelent tehát mindenki számára az amúgy törekeny harmónia újbóli és újbóli megtalálása a családban vagy testvéri közösségben.

Végül szólnunk kell arról az alapvető döntésről, amely meghatározza egész életvezetésünket, hiszen Istenhez fűződő kapcsolatunk milyensége mindenre kihat. Van, aki gyakorlatilag istentelenül éli életét, s nem kíván belegondolni, hogy „mivégre vagyunk a világban”, illetve nem talál hitbéli fogódzó pontokat. Mások viszont minden tetteiket Isten színe előtt akarják megélni, ebből fakadó hálával vannak teremtő és gondviselő Uruk iránt, s felelősséget vállalnak embertársaikért és a teremtett világért. A hit kétségtelenül Isten ajándéka és a legszemélyesebb kincsünk, amelyet persze „törekeny cserépedényben őrzünk” (2Kor 4,7). Mindannyian tapasztaljuk, hogy a hívő ember a hitetlenség megkísértettségében él, ugyanakkor a nemhívő is szüntelen ki van téve Isten szeretete vonzó erejének, így bármikor megkaphatja a hit ajándékát. Az ember tisztaszívú készsége, a szeretet mellett kimondott döntései jó alapot készítenek Isten jótekingony érintésének befogadására. Lehet, hogy nem tökéletesen és nem pontosan, tudva vagy öntudatlanul, de válaszolunk Isten hívására. Mi keresztények ezen válaszainkkal tudunk felkészülni és másokat is felkészíteni a hit szerinti életre, ami maga az Istentől kapott hivatás.

EGYHÁZ A VILÁGBAN

PAPI ESZMÉNY ÉS PAPKÉPZÉS
AZ ORTODOX EGYHÁZBAN

Szent egyszerűség

„Ismerek Athénben egy papot: nincsen nála alázatosabb a papok közt, és nincs nálánál egyszerűbb az emberek között” — jegyezte fel a neves író, Alexandrosz Papadiamandisz. Akiről beszél, egy egyszerű athéni papocska: kisművészi, egyszerű lélek, foltos csuhában jár, gyalog szalad egyik templomtól a másikig — merthogy két egyházközséget is ellát, és nincsen nála soha pénz, mivel mindent odaad, elosztogat a nép közt. Nikólaosz Planász atyának hívják. Názosz szigetéről való; az olvasással nem egykönnyen boldogul, és beszédén is érezni az iskolázottság hiányát. Özvegyember. Huszonnyolc esztendősen házasodott meg, azonmód diakónussá is szentelték, öt évvel később pedig pappá; miután felesége meghalt, egyetlen gyermeküket a nagynéni gondjaira bízta. Egész álló nap lőt-fut, temet, keresztel, betegekhez rohan. Legtöbbször vele tart kántora is, az iszákos Mihálisz. Idejének nagy részét azonban a templomban tölti. Egyszer megkérdezték tőle, mit csinál annyi ideig odabent. „Te kereskedő vagy, nem igaz? Ha kinyitod a boltodat, nem ülsz-e álló nap odabent? Ugyanígy vagyok én a templommal” — felelte.

Máskor az egyházközség tagjai megajándékozták egy új csuhával; legyen valami az elnyűtt, régi helyett. Nézte, forgatta, megköszönte szépen, és felakasztotta a szentélyben. Meglátta ott az egyik fiatal pap, akit öregségére rendeltek mellé segítőnek, és méregetni kezdte: milyen szép, jó anyagból készült, remek szabású — az idős atya pedig azonmód neki is ajándékozta, maga pedig járt a kiszolgált régi csuhában továbbra is. Paptársai nem mindig szívelték, de a nép rajongott érte: híre ment alázatos természetének, és Athén legtávolabbi sarkából is igyekeztek a liturgiáira. Felszentelése óta, amíg csak idős korában a betegség le nem döntötte a lábáról, azaz több mint ötven esztendőn át mindennap mutatott be Isteni Liturgiát. Ezek az alkalmak meglehetősen hosszúra nyúltak — nemcsak, mert a liturgiát kisebb szertartások, parakliszok és egyebek követték, de azért is, mert két nagy csomagban hordta magával a neveket, akikről a liturgia előkészületénél megemlékezett. Évekre visszamenőleg őrizgette a reá bízott neveket, és egyet sem hagyott ki, a szent szolgálatok ezért napi 6–7 órán át tartottak. Így lehet, hogy egy hideg téli napon, amikor már órák óta szöszmötölt a szentélyben, Mihálisz, a kántor megelégedte ezt, és bekiáltott: „Atyáááácska! Gyerünk már! Azon mesterkedsz, hogy kihálsz a pokolból a holtakat, minket meg a helyükre temess gyogyottan?!”

Napirendje szerint napjában általában egyszer, estefelé evett. A böjtöket szigorúan — olaj nélkül — tartotta, egyéni böjtöket is beiktatott — a Szent Kereszt, vagy a Testetlen Hatalmak ünnepe előtt — ámde gyóntatóként nem vette olyan szigorúan a böjtölést.

Egyszerűsége és nyíltsága sokak szemében neveltség tárgyává tette őt — nemegyszer ki is használták. Első szolgálati helyéről elmozdították, és Athén határára küldték, a Vadászó Szent János-templomba, amelyhez mindössze nyolc szegény család tartozott. Bére egy darab báránnyal volt, de mivel sokat böjtölt, ez nem zavarta, amíg hagyták, hogy békében végezze a szertartásokat. Egyszer azt mondta egy lelki gyermekének: „Gondolod, kedvesem, én nem tudom, miképpen kell fölemelni a hangomat? Fel tudom, de gondolok a következményekre, és inkább csöndben maradok.”¹¹

A fenti, anekdotikus hangvételű, a humort korántsem nélkülöző beszámoló egy olyan pap képét rajzolja elénk, aki testestől-lelkestől él hivatásának. Miklós atyát (1851–1932) 1992-ben iktatta a szentek sorába a Görög Ortodox Egyház, ezzel is elismerve, hogy a mai kor papja alapjában véve nem sokban különbözik egy vagy másfél évezreddel korábban élt elődeitől. Életének tengelye az istentisztelet, az imádság. Az ősi bizánci papszentelési ima konkrétizálja, milyen feladatra szentelték az illetőt. „Urunk, add meg kegyelmedet annak, akit arra méltattál, hogy magára vállalja az áldozópapi fokozatot, szenteld meg Szentlelked ajándékával, hogy méltó módon, feddhetetlenségben oltárod elé állhasson, országod Evangéliumát hirdesse, igazságod igéjének szent szolgálatát végezze, ajándékokat és lelki áldozatokat mutasson be, népedet az újjászületés fürdőjében megújítsa.” Feladata tehát az áldozatbemutató, a liturgia, a keresztelés és az igehirdetés.

A patrisztika aranykorában, a 4–5. században számos olyan mű született (nemcsak irodalmi igényű alkotások, hanem a zsinatok fegyelmi jellegű kánonjai is), amely igyekezett részletesebben megfogalmazni, mit is vár el papjaitól az egyház. Ezek közül talán a leghíresebb Aranyuszájú Szent Jánosnak (†407) a 380-as években *A papságról* címmel írt értekezése. Mindmáig nemzedékek forgatták nagy buzgalommal mind Keleten, mind Nyugaton. (A reformáció korától bőven merítettek belőle mindkét vitaközvetítő fél képviselői, kezdve Kálvintól. Magyar fordítása 1928-ban jelent meg Szegeden, Bölcskei László tollából.)

Antiókhiai papsága idején így ír a későbbi konstantinápolyi püspök: „A pap itt a földön végzi ugyan hivatását, de a mennyei rendekkel van egy sorban, és pedig teljes joggal. Mert sem ember, sem angyal, sem arkangyal, sem valamely más teremtett hata-

lom, hanem maga a Vigasztaló rendelte ezt a szolgálatot, és Ő kívánta, hogy testben maradván is átértsék, hogy az angyalok szolgálatát teljesítik. Ezért aki fel van szentelve, annak oly tisztának kell lennie, mintha máris a mennyekben ezek között a hatalmasságok között lenne.”²

Papi tökéletesség?

Elteltekintve a magas szavaktól, reális gondolkozásunk alapján elképzelhető-e ilyen fokú emberi tökéletesség? Biztos, hogy a klérus tagjait nem verbuválhatták a „tökéletesek” közül — számuk bármely korszakban sem érte el a hívők többségét —, ugyanakkor már korán igyekeztek bizonyos szabályokat felállítani, kik jöhetnek szóba, hogy pappá szenteljék őket. Az sem feledhető, hogy a korai századokban az egyházközségek valójában a püspök által vezetett közösségek (mai értelemben egyházmegyék) voltak, emberi mértékű dimenzióik lehetővé tették a tagok és a hierarchia közti szorosabb kapcsolatokat, a feladatok megosztását. Ettől természetesen még nem csökkentek a klérustól való magas elvárások, jobban követhetők is voltak az egyes személyek esetében.

A Szent Pál által megfogalmazott kritériumok (feddhetetlenség, hűség, házastárs, megfontoltság, józanság, köztisztelet, vendégszeretet, tanításban való jártasság, szelídség, anyagiasság kerülése, jó családfő — vö. 1Tim 3,2–4) elegendő alapot biztosítottak arra, hogy a korai zsinatok fegyelmi kánonjai a gyakorlatban is tükrözzék a fenti elveket. Bár elsősorban a püspökökkel mint kiemelt egyházi tisztségviselőkkel foglalkoztak, nem hanyagolták el a hierarchia alacsonyabb fokozatait sem. A hit titkának őrzéséhez és kifejtéséhez az egyház tanításának megfelelő ismeretere volt szükség, amelyet tanulás útján sajátítottak el.

A századok múltával egyre eltérőbb módjai alakultak ki a teológia elsajátításának és gyakorlásának. Mielőtt a kereszténység elismert és többségi vallássá lett volna, a pogány iskolákban folyó oktatás (grammatika, retorika, szónoklattan) nyújtotta az utat a magasabb műveltség felé. Erre épült a keresztények körében a teológiai ismeretek bővítése, kezdetben akár önképzéssel (Szentírás tanulmányozása), akár egy tanult klerikus vezetésével. Amióta a 3. századtól katechetikai és teológiai iskolák alakultak Alexandriában, a palesztinai Kaiszareiaiában, Antiókiában, Edesszában és Niszibiszben, itt is részesülhettek magasabb teológiai képzésben klerikusok. Természetesen ezek az iskolák nem voltak képesek kielégíteni az egész egyház szükségleteit. Ebben segítettek a gomba módra szaporodó monostorok, ahol behatóbban foglalkoztak a Szentírás tanulmányozásával, s a rendszeres liturgikus életben egyre több helyet foglaltak el a teológiai ihletű himnuszok is. A sajátos szerzetesi életmód is hatást gyakorolt a papságra készülők szemlélet-

módjára. A szentelés feltételei között szerepelt a Szentírás ismeretén kívül a papság életét szabályozó zsinati döntések ismerete. A 410-ben Szeleukeiában tartott zsinat megkövetelte a jelöltektől, hogy kívülről tanulják meg Dávid zsoltárait.³

Nem szabad azonban azt gondolnunk, hogy magas szintű ismereteket vártak volna el a klérus tagjaitól. Nyilvánvaló, hogy képeseknek kellett lenniük az eretnek tanok felismerésére és elhárítására, de a tanítás feladata elsősorban a püspökökre hárult. A papoktól erkölcsös életet és a szertartások buzgó végzését követelték meg, de a papnevelésre nem hoztak létre intézményes kereteket. A gyakorlatban ez úgy nézett ki, hogy a közösségnek azt a tagját, aki a szolgáló pap mellett kellő liturgikus tapasztalatra tett szert, és életmódja megfelelt az elvárásoknak, a püspök pappá szentelte. Konstantinápoly 1453-as török elfoglalása után már szó sem lehetett volna bármilyen intézmény létrehozásáról. Egyedül a monostorok tudtak színvonalas teológiai ismereteket nyújtani. Az oszmán birodalomban még a görög anyanyelv oktatása is tilos volt. Egyes merész papok, mint a vértanúhalált szenvedett Etóliai Szent Kozma (1714–1779) vándorolva, élete kockáztatásával, éjszaka tanította írni-olvasni a falvakban a gyerekeket. Ilyen körülmények között elképzelhetetlen volt bármilyen intézményről álmodni.

Évszázadokon át így történt a klérus sorainak betöltése, s így volt ez Magyarországon is a 17. században, az unió előtt és még utána is sokáig. Az ortodox papok (batykók) a ruszin családok jobbágyok vagy a jobbágyként kezelt papok fiai közül kerültek ki. Falujukban megtanulták az írás-olvasást, mellé a templomi éneklést, a szertartások végzését, és csekély összegért a püspök levizsgáztatta, fölszentelte őket, majd visszamentek saját falujukba papnak.⁴

Papképzés az újkorban

Az újkor változásai azonban az ortodox egyházat sem hagyták érintetlenül. A felekezeti küzdelmek és a felvilágosodás azzal is érezte hatását, hogy úgy vélték, szellemi téren jobban fel kell vértézni a papjelölteket. Így alapította meg 1631-ben Pjotr Mogila kijevi metropolita a róla elnevezett Akadémiát, mintájául pedig a lengyel jezsuita kollégiumokat választotta. A latin nyelven folyó oktatás inkább általános ismereteket nyújtott, kevesebb teológiai. 1685-ben alapították Moszkvában a későbbi Teológiai Akadémiát. Nagy Péter és utódai felvilágosult, „nyugatos” kormányzása a 17–18. században több iskolareformmál is igyekezett javítani a kezdetben sanyarú körülményeken. Nem csupán papok, hanem világi hivatalnokok képzése is lebegett célként ezen intézmények vezetői előtt. A hallgatók létszáma 3000-ról 20.000-re emelkedett, de az időközben szaporodó, s főképp monostorokban működő szemináriumok pénzügyi alapjai igen csekélyek voltak, a tanulók ellátása silánynak bizonyult,

a tanárok képzetlenek voltak, a könyvtárak kevés kötettel rendelkeztek, az épületek pedig szánalmasan omladoztak. A tanulók legtöbbször csak biflázták az anyagot. Mindennek oka abban is keresendő, hogy a felvilágosult eszmék terjedésével a papság lenézett réteggé vált, legtöbbször csak a papok gyermekei vállalták apjuk hivatásának folytatását.

Az 1814 és 1860 közti reformok nyomán az oktatás szerkezete négy rétegre tagozódott. A parochiális iskola nyújtotta az alapoktatást, valamint az ének és a katekizmus tanítását. A négy éves körzeti iskola a szemináriumra készített elő, és képezte a sekrestyéseket. A hat éves szeminárium — latin nyelven — oktató retorikát, filozófiát és teológiát, amelyben hangsúlyosabb szerepet kapott a Szentírás. Végül a négy éves akadémia magasabb színvonalon, skolasztikus módszer alapján oktatta a teológiát, de a követelmények miatt a hallgatók 20–40 százaléka kihullott a képzésből. 1838-ban a Mogila-féle katekizmus lett az oktatás alapja, a hangsúly pedig a liturgikus képzésre tolódott át.⁵

Míthogy Oroszország volt az egyetlen olyan ország, ahol az ortodox vallás szabadon és uralkodói támogatással volt gyakorolható, érthető, hogy az itt kialakuló teológiai oktatás mintát nyújtott más ortodox egyházak számára is. Magyarországon Sztratimirovics István karlócai szerb metropolita 1790-ben foglalkozott egy teológiai iskola megnyitásával. Végül 1794-ben Sremski Karlovciban nyílt meg a papi iskola, 1820-ban pedig már minden szerb egyházmegyében volt szeminárium. Az ortodox románok Balázsfalván (1754), Szebenben (1786), Temesvárott (1790), Iaşiban (1803) és Huşiban (1852) hoztak létre szemináriumokat.

Míg a török uralom alól felszabadult Balkánon és Görögországban megerősödött az ortodox egyház, és ezzel párhuzamosan kialakult a teológiai oktatás egyetemi rendszere, ehhez nem kötődött szorosan a papnevelés. A kommunizmus győzelme után azonban Oroszországban szinte teljesen összeomlott az addigi egyházi struktúra. Mivel a vértanúk tízezreit követelő, legszörnyűbb sztálini üldözés után az 1940-es évek végére csak két akadémia (Moszkva és Szentpétervár-Leningrád) és egy szeminárium (Ogyessa) működhetett, szigorú korlátozásokkal, a püspökök kénytelenek voltak képzésben nem részesült papok ezreit felszentelni. A politikai változások után az 1990-es évekre hármas tagozódású egyházi képzési rendszer alakult ki. A három-négy éves teológiai „szakiskolák” érettségét nem adnak, kántorokat és sekrestyéseket képeznek. Az öt éves szemináriumban folyik az alapvető teológiai oktatás, amely mellett különös súlyt fektetnek a papnövendékek lelki és liturgikus képzésére. A kétszintű (3+2 év) akadémiai képzésben tudományos fokozat nyerhető el. A 2011/12-es tanévtől igyekeznek összhangba hozni a bolognai rendszerrel.⁶

„A legfontosabb az üdvösség”

Az ortodox egyházban azonban máig sem módosult a papi eszménykép, melynek megvalósítása nem kötődik semmiféle képzési rendszerhez. A mai Görögország két legnépszerűbb szentje Áthoszi Szent Porfiriosz (1906–1991) és Paisziosz (1924–1994) atyák. Az előbbi még az elemi iskola első osztályát sem végezte el, csak olvasmányai alapján bővítette ismereteit, mégis évtizedeken át az athéni Központi Kórház szeretett lelkésze volt. A Szentírásról kívül sokat olvasta a szentek életrajzait és más lelki irodalmat. Szent Paisziosz egyszerű szerzetes volt, s amikor megkérdezték tőle, nem akart-e valaha is pap lenni, azt felelte: „A legfontosabb az üdvösség”.

Hazai példaként emlitem boldog emlékü Tolmacsov Mihály budapesti orosz paróchust, aki nem részesült hivatalos teológiai képzésben, „csak” állandóan Aranyszájú Szent János műveit olvasta, melyeket még a 19. században teljes egészükben lefordítottak orosz nyelvre. Jugoszláviából utasították ki 1950-ben orosz volta miatt, s Budapesten műszaki rajzolóként tartotta fenn családját, miközben teljes energiáját papi tevékenységének szentelte. Szabadságának minden napját a köznapra eső számos egyházi ünnepen végzendő szent szolgálatokkal töltötte. Mély lelkiségének hatására többen tértek meg Krisztushoz.

A pap mint az egyháznak, vagyis a liturgikus-eucharisztikus közösségnek szolgálja annak a Szentléleknek hordozója, akinek kegyelme (a szentelési ima szavai szerint) „mindenkor orvosolja az erőtlenségeket, és pótolja a hiányokat”.

BAÁN ISTVÁN

Előadasként elhangzott 2018 májusában az Egyháztörténeiszek 5. Országos Találkozóján.

¹Nacsinák Gergely András: „Adj áldást, atya”. *Találkozások huszadik századi görög ortodox atyákkal*. Szent Maurícusz Monostor – L'Harmattan, Bakonybél – Budapest, 2007, 17–19.

²A *papságról* 3,4. Szent István Társulat, Budapest, 1944, 29–30.

³Vö. Lewis J. Patsavos: *A Noble Task: Entry into the Clergy in the First Five Centuries*. Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Mass. 2008, 283–301.

⁴Damjanovics Judit: *A munkácsi egyházmegye papjainak és kántorainak szellemi élete a 16–18. században*. In Baán István: *Bizánc innen és túl*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 2018, 547.

⁵Alexander Sydorenko: *The Kievan Academy in the Seventeenth Century*. The University of Ottawa Press, Canada, 1977, 17–45; 107–113.

⁶Sebastian Maximilian Hacker OSB: *Die Reform der theologischen Ausbildung in der Russischen Orthodoxen Kirche nach den Vorgaben der Bischofskonzilien 1989–2011*. Echter, Würzburg, 2017, 135–137; 179–181.

IN MEMORIAM RÓNAY LÁSZLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ ÖRÖKSÉGE

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem irodalomtörténész doktorandájaként és 2014 októberétől a Mária Rádió Égi Múzsza – Isten-élmény és Isten-hiány az irodalomban című műsorának szerkesztő-riportereként nyílt alkalmam Rónay tanár úrral beszélgetni. 2016 februárjában, az otthonában, az íróasztala mellett tartott számomra egyszemélyes előadást a vallásos, az istenes líra és a transzcendens költészet kiemelkedő alkotóiról. A teljes hanganyag először a Mária Rádióban hangzott el, 2016. február 20-án. Az alábbi írás az elhangzottak alapján készült. (H. R.)

Horváth Réka: Sokféleképpen érthetőek az úgynevezett vallásos líra versei, mert a legtöbb költő nagyon egyedi stílusban alkotott. Elég, ha pár közismert, istenes verset is író költőt említek: Ady Endrét, Babits Mihályt, Pilinszky Jánost, Sík Sándort, József Attilát, Radnóti Miklóst, Dsida Jenőt és Harsányi Lajost, akit egyenesen a magyar katolikus líra megújítójaként tartanak számon. Kezdjük az alapoknál: mit is nevezünk vallásos lírának vagy istenes költészetnek?

Rónay László: Ha lehet, kicsit rendet tennék a fogalmak között, mert más az istenes líra, és más a vallásos líra és a transzcendens költészet. Hogy megvilágítsam a különbséget közöttük, mindekenél talán azt kell tisztázni, hogy az istenes líra képviselői azok a papköltő nemzedék tagjai, akiket említett is. Harsányi, Sík Sándor, Mécs László: ők a kezdetek a 20. századi lírában, és őket követi a többi nemzedék. A harmadik nemzedékből kiemelném a legtehetségesebbet: Tűz Tamást, aki ugyan nem Magyarországon vált igazán ismertté, hanem inkább Kanadában. Ő 1956-ban Harsányi tanítványának vallotta magát. A másik pedig Csanád Béla, aki a Keresztény Értelmiségiek Szövetségét alapította és vezette, emellett kitűnő költő és fordító is volt.

Az istenes költő, a papköltő számára Isten egy olyan jelenvaló, akit állandóan meg lehet szólítani, és akitől kegyelmet, szeretetet lehet remélni. Mondok egy példát is, és ez talán jól megvilágítja Isten állandó jelenlétét egy istenes költő számára. A második nemzedék egyik költője, akit ritkán emlegetünk: Kocsis László, aki jórészt Pécsen élt, egy balatoni hajókirándulásról írta a következő sorokat:

*Úszik a hajó, az élet hajója
Zavarban, viharban... S a vihar felett
Nyárfás Badacsonytól dombos Fonyódig
Egyedül Isten kaszál fényrendet.*

*Látod-e? A hajó kereke töri
A víz esti tükrét s mindenütt vihar száll,
Tükröt tör, embert, élet-rendet rendít
S fényrendet csak Isten kaszálja kaszál.
(Isten fényrendet kaszál, részlet)*

Tehát Isten jelen van. A papköltő nem küzd meg Istenért, mert számára bizonyosan létezik. Sík Sándor egyik leghíresebb verse, a *Krisztus mindenfelől* is ezt az állandóságot jeleníti meg. Aki volt már a budapesti Mikszáth Kálmán téri rendházban, ahová a piaristákat elüldözték a rendházukból az 1950-es években, az tudja, hogy Sík Sándort valóban minden felől körülvette Isten olyasformán, hogy bárhol nyitott ablakot, mindenütt ott volt egy templom formájában. Sándor bácsi kinyitotta az ablakot, akkor rálátott a Mikszáth Kálmán téren a kicsi templomra. Távolabbra tekintett és látta a jezsuita templomot a Krúdy utcában. Kilépett a szobájából, és ott volt az oltár a piarista kis kápolnában. Körülvette Isten, és Isten számára így evidenciaként létezett.

Egészen más a helyzet a világi emberrel, akinek állandóan kérdései vannak. Mi, világi emberek nem érezzük nyilvánvalónak a Jóisten létezését. Naponta meg kell küzdeni érte, és kérdéseket próbálunk föltenni.

HR: A protestáns költőknél is megfigyelhető hasonló bizonytalanság. Ady Endre vagy Balassi Bálint versei jutottak eszembe. Erős hitük mellett küzdenek, perlekednek, kérdezősködnék. Verseik ebből a szempontból különböznek a katolikus művektől.

RL: Természetesen. Adynál különösen érezni lehet ezt, mint a legtöbb költőnél, így Babitsnál is érzem. Nála is vannak korszakok, amikor kételkedik, és van, amikor biztosan rátalál Istenre. Ezzel szemben előfordul, mikor azt kell mondja, hogy „Hozzám már hűtlen lettek a szavak”, de addig ír, amíg Isten engedi.

Most felolvasok egy gyönyörű szép verset, arról, hogy a világi költők hogyan kérdeznek, és hogyan keresik Istent. Költőként ritkán szoktuk emlegetni Somlyó Zoltánt. Ő hívó zsidó volt, Kosztolányinak nagyon jó barátja és az *Esti Kornél* egyik szereplőjének ihletője. Az ő verse így szól:

*A szűk Könyök uccán hazamegyek,
most hajnali három óra.
Istenem, vezess a jóra!*

*Békevirágok e szürke kövek
és béke e hajnali ég.
Istenem, szeretsz-e még?
Züllennem, hullanom rendeltetett*

és lehull, aki arravaló.
Légy velem, Mindenható!

Hajnali percek szemeznek alá
s a harang a szívükbe sikolt.
Istenem, sok bánatom volt!

Keresztények úztek, csúfoltak zsidók.
És a nők se szereztek nekem semmi jót.
Eldobtak, mint az odvas diót.

Húsz évvel szerettem, húsz évvel vakon,
ma sápadt és zord halovány alakom:
istenem, a szívedbe lakom.

Nincs éjjelem, nincs és nappalom sincs,
csak e hajnali ég, csak e kék...
Istenem, szeretsz-e,
istenem, vezetsz-e,
istenem, megversz-e még?
(Hajnali imádság)

Mikor az egyetemi hallgatóknak olvasom fel ezt a verset, akkor azt a kérdést teszem fel, hogy a világi „kül-ember” számára melyik a legizgalmasabb rész e sorok között? Vajon nem az, mikor megkérdezi: Istenem, megversz-e még? Talán azáltal is közel juthatunk Istenhez, hogy megver, amikor a vers költője arra utal, hogy megérdemelte azt a pofont az élettől.

Azt mondtam, hogy van egy harmadik típusú vallásos költészet is. Ebbe a típusba tartozik az a költő, aki minden nehézség nélkül fölszármal a valóság fölé, és onnan tekint alá és fölfelé. Én ilyen költőnek érzem a nemrég meghalt Juhász Ferencet, aki a mindenséget próbálja versbe foglalni. A mindenségén kívül kitekint az ég felé. Azt, hogy belát-e, nem lát-e? — ezt én nem tudom, de az biztos, hogy a teremtett világot látatja költeményeiben. Nagyon szépen fogta meg ezt Juhász költszetében Pomogáts Béla, aki a búcsúztatóján mondta el, hogy Juhász tulajdonképpen egy olyan vallásos költő, aki egész életében a mindenségben próbálta megfogni Istent. Ez mindnyájunkra jellemző: hogy a kislétünkben, nagylétünkben keressük Istent, és ha szerencsénk van, akkor néha megtaláljuk.

HR: A következő gondolat Karinthy Frigyesztől származik: „Úgy érzem, hamarabb eljutok hozzá a benne való kételkedés révén, mint a benne való vak hit útján.” Az Istent kereső magyar lírának sajátossága a kételkedés útján, a kérdések mentén való eljutása Istenhez. Ön mit gondol erről?

RL: Pontosan. Teljesen egyetértek vele. Az általam olvasott versben is benne van: Istenem, megversz-e még? Tehát kételkedünk, értelemszerűen folyamatosan kételkedünk: az emberi elme nagyon véges.

Bármilyen bölcs teológusok vannak is, és bármilyen szépen írnak is a költők, kis kétség azért bennünk is marad. Különösen akkor, ha közeledünk a halál felé, akkor egyre több kérdés merül fel bennünk, hogy vajon Isten átsegít-e, vagy sem. Én hiszek abban, hogy átsegít, de ettől függetlenül valóban a kétségeink által jutunk hozzá egyre közelebb, már, akinek sikerül. De nem mindenkinek.

HR: Sokszor a történelem súlya, a háborúk, a nehéz időszakok ihlették a költőket arra, hogy Isten felé forduljanak kérdéssel vagy bizakodással. Az embert próbáló időkben Isten felé fordulunk.

RL: Természetesen. Szorongatásban az ember valakihez fordulni szeretne. Ahogy a kisgyerek, a csecsemő az édesanyjához fordul, úgy mi, ahogy növekszünk, egyre inkább Istenhez próbálunk fordulni. Nagyon jellemző példája ennek a magyar lírában Radnóti Miklós. Ha az utolsó korszakának versei közé sorolható *Nyolcadik eclogát* vizsgáljuk, amelyben útnak indul a költő a profétával, aki hívja, az félelmetesen élesen világítja meg azt, ahogy a szorongatott ember elindul, hogy megtalálja Istent. Adja Isten, hogy sikerüljön!

HR: Említettük már Harsányi Lajos nevét, aki kevésbé ismert, pedig nagyon fontos alapokat tett le, valamint újított is a katolikus lírán. Mesélne a munkásságáról?

RL: Az az igazság, hogy naplója alapján ismerem őt, amelyből részleteket közölt édesapám a Vigiliában, ám a napló sajnos eltűnt. Ebben nagyon sok mindent írt a gyerekkoráról, a költészetéről. Kutattuk, kerestük, de nem találtuk sehoh. Végül egy plébános hagyatékából bekerült a győri egyházi levéltárba. Két hónappal ezelőtt egy nagyon érdekes írás jelent meg, amelyben Harsányi önmagáról és a katolikus költészetéről is vall. Érdekes, hogy mi sokszor beszélünk a papi líráról, amely az ő kezdeményezése volt. Kiss József meghívta Harsányit, hogy publikáljon A Hétkben, sőt följajánlotta neki, hogy kiadja kötetben a verseit. De nem fogadta el, mert ő azt mondta, katolikus költőként katolikus kiadónál adná ki a verseit. Ebben szerintem igaza volt. Vidéken élt, elzárva magát a kritikától, és elzárva kicsit a világirodalomtól is. Abban az időben már egy hatalmas folyamként működött az úgynevezett neokatolikus líra, különösen Franciaországban. Ezt ő nem nagyon ismerte, és nem is ismerhette. Nem jutottak el hozzá a könyvek. Ő akkor a természetben kereste, és találta meg Istent. De mihelyt elhatározta, hogy nagyobb ívű versekben, úgynevezett eposzokban keresse Istent: ott megbicsaklott. A legrosszabb, hogy tulajdonképpen az ő pályáját, és a többiekét is elvágta a Rákosi-rendszer. Nem írhattak. Ez borzasztó! Vissz-

hangtalannak lenni... Egy költő, aki nem hallja a saját hangján a verseit, akinek nem olvassák a köteit, az borzasztó. Óriási érdeme, hogy az általam említett fiatal vallásos lírát művelők közül sokan őt tekintették mesterüknek. Sík Sándor visszahatózóbb személyiség volt, Harsányi kitarulkozóbb. Szerintem a keresztény líra nem itt ért a csúcspontjára, még csak nem is Mécs Lászlóban, akinél népszerűbb költőt én el nem tudok képzelni. Amikor az Új Emberben közzétettük Mécs verseit, azt a számot újra kellett nyomni. Volt még egy nemzedék, amelyik hallotta őt. Képzeld el egy költőt: csodaszép hang, hófehér ruha, kék cingulus, ráirányulnak a reflektorok, és elkezd szavalni. Gyönyörű hangja volt. Még hallottam őt, mert itt ült ebben a szobában, amikor apám kötetbe rendezte a verseit. Hallottam a hangját, félelmetesen szép volt.

Idővel a vallásos líra, vagy katolikus líra fogalma más értelmet nyert. Ha ma azt mondom, hogy katolikus líra, vallásos líra, akkor legelőször Pilinszky jut eszembe. Ez nem is vitás. Mindenképp eszembe jut a saját édesapám, Rónay György, aki szintén képviselője volt ennek. Vagy eszembe jut Dsida Jenő, akinek, jóllehet, egyetlen sora sem jelent meg a Nyugatban. Harsányi nekik nem volt a mesterük, de ő mindig arra törekedett, hogy valamiképpen szövetségbe vonja össze őket, a katolikus költőket. Tervei között szerepelt egy ellen-írószövetséget csinálni, amely sose sikerült. Hála Istennek, azt kell mondanom, mert nem jó az, hogy ha ezt a fogalmat, hogy katolikus vagy vallásos líra egy ketrebe zárjuk. Ennek éppen az a lényege, hogy ott szóljon, ahol eddig nem szólt. Tehát a katolikus gondolatot a költő ismertesse meg olyan közegben, ahol az eddig nem volt hallható. Nekem Seregély érsek úr mondta azt a nagy bölcsességet, hogy evangelizálni nem ott kell, ahol nagyon jól tudják az Evangéliumot, hanem ott, ahol nem, mert ott kell megismertessük. A nemzedék, amelyhez tartozott Kocsis László, Mentés Mihály, erre törekedett. Az a borzasztó, hogy nem futhatták ki a pályájukat, mert összetörte a Rákosi-rendszer őket is.

HR: Most felolvasok néhány sort a *Ki az Úr* című Harsányi Lajos-versből:

*Kezdetben volt az Isten.
Az Isten volt az Úr.
Azután jött a Tűz, Vízt
Az Ég, a kék Azúr.
Majd jöttek a Királyok.
S azok lettek urak.
Aztán elűzték őket,
Kiirtva magjukat...*

A vers hosszan folytatódik, és egyértelműen kiolvasható belőle rájátszás Ady Endre költészetére.

Tömör, rövid sorok, nagy kezdőbetűk és a központi fogalmak is őt idézik: az Isten, az Úr, a Tűz, a Víz, Királyok.

RL: Örülök, hogy ennyire ismeri és szereti Ady Endrét, mert sajnos manapság mintha kezdene egy kicsit a csillaga lefelé hanyatlani, pedig nagyon-nagyon nagy és kezdeményező költő volt.

Megmondom őszintén, hogy ahogy elkezdte olvasni ezt a verset, az jutott eszembe, hogy „*In Principio erat verbum, verbum erat apud Deum, et Verbum erat ipse Deus: Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt, és az Isten volt az Ige.*” Ettől függetlenül Ady mindenkire hatott. Szerintem mindenkire. Kosztolányira is, aki hiába küszködött, mérgelődött, azért rá is hatott, vagy Babitsra is, és ezt a hatást senki nem tudta levetkőzni. Sík Sándornál egész evidensen kimutatható az Ady-hatás, de Harsányinál is. Nem szégyen! A nagy költő nyomot hagy az embereken. Azt kell mondanom, hogy addig jó, amíg vannak nagy költők, akik korokon átnyúlnak. Nagyon jó érzéssel ragadta meg ezt.

HR: A következő gondolatot Sík Sándor mondta Harsányiról: „*Egyszerre volt szakrálisan komoly, és gyermeken kedves.*” Ezt az érzékenységet emelhetette ki Sík Sándor. Azt, hogy megtalálta a természetben, az emberek lelkében az érzékeny pontokat. Mély hite határozta meg az érzékenységet és a szakrális komolyságát.

RL: Nagyon érdekes, amit Sándor bácsi mond erről, mert valóban úgy van, hogy egyszerre volt komoly, nagyon sértődékeny költő — minden költő sértődékeny, én úgy tapasztaltam —, másrészt pedig volt benne egy nagyon rokonszenves, valóban gyermeki vonás. De hát végeredményben ez a gyermekség mindnyájunkban ott lappang. A legszebb kifejeződése szerintem *A kishercegben* van: jól csak a szívünkkel látunk. Harsányi ilyen ember volt: a szívével látott, ami nagy adomány, mert a legtöbben csak a szemükkel látnak, és csüggedezve csupán a rosszat veszik észre. De aki a szívével lát, az nagyon érzékeny a szeretetre. Ez a legfontosabb dolog. Nem véletlen gyűlte köréje a fiatalok, mert szerette őket. Érezték, hogy szereti őket. Szent Pál megmondta, hogy annál több nincsen, mint a szeretet, hiszen az a legfontosabb.

HR: Mélyen érzékennyé tesz bárkit, ha nyitott szívvel jár a világban, ők a legsérülékenyebbek.

RL: A világ nem kedvez ennek az erénynek. A szeretetnek semmiképpen. Én úgy vettem észre, hogy egy olyan világban élünk, amelyik inkább gyűlölködik, mint szeret. De az ilyen hullámvölgyek

elmúlnak, aztán jönnek majd hullámhegyek. Nem kell ettől elcsüggedni. Nem a parlamenti vitákat kell figyelni, hanem azokat az egészen egyszerű embereket, akikben felfedezzük a szeretetet. Mert van ilyen! Valahányszor elmegyek nyáron Balatonszárszóra, találkozom ott igazi parasztemberekkel: bámulatosan szeretnek. Segítőkészség, jóság, s ezt mindenütt meg lehet tapasztalni. Nagyon nagy dolog.

IRODALOMTÖRTÉNET-ÍRÁS ÉS KERESZTÉNYSÉG Búcsú Rónay Lászlótól

Még egyikünk sem foglalkozott a magyar irodalom történetével, amikor megismerkedtünk — a budapesti Piarista Gimnáziumnak a Dunára néző történelmi épületében. Magam ott kezdtem általános iskolás felső tagozatos tanulmányaimat még 1945 szeptemberében, Lacika (hiszen így nevezte őt minden osztálytársa és barátja, később szerkesztőségi kollégái is) akkor még elemi iskolai tanuló volt, csak néhány esztendő múltán csatlakozott a piarista diákok megbecsült táborához. Piarista diáknak lenni akkor kitüntetés és némi kockázatot jelentett, hiszen már előre lehetett érezni az átalakulóban lévő magyar történelem bizalmatlanságát az egyházi iskolákkal szemben. Három évvel volt nálam fiatalabb, de már akkor is nem kicsiny tekintéllyel ajándékozta meg az a tény, hogy a neves katolikus író, tudós és szerkesztő: Rónay György fia volt. Később néhány évre a történelem elsodort bennünket egymástól, és csak a hatvanas években találkoztunk ismét, midőn én, nem kicsiny megpróbáltatások, így a tőköli internálótáborban töltött hosszú hónapok után, barátaim jóvoltából állást kaptam a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetében, ahová némi kitérével Rónay László is követett. Ő ezt megelőzően Bicskén volt általános iskolai tanár, majd a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársaként ismerkedett meg a filológiai munka rejtelmeivel. Az Intézetben már régi ismerősökként üdvözöltük egymást, és ismeretségünk hamarosan barátsággá nemesedett. Hosszú éveken át dolgoztunk együtt az akadémiai intézetben, és ez a közös munka akkor sem szűnt meg, midőn Rónay László a budapesti bölcsészkar huszadik századi tanszékén kapott tanári megbízatást, elsősorban Király István és Czine Mihály jóvoltából, akiknek ítélőképességét és jóindulatát az bizonyította, hogy felkarolták a fiatal katolikus tudóst.

Kevesen tudták akkor, hogy Rónay Lászlónak szerepe volt az 1956-os forradalom eseményeiben is. *Emlékmorzsa a forradalomról* című visszaemlékezésében, amely néhány esztendeje jutott el az olvasó kezébe a Népszava ötvenhatos különszámában, maga számolt be arról, hogy mi minden

fűzte őt a magyar forradalom eseményeihez. Nemcsak a személyes szolidaritás, hanem a tevőleges részvétel is, mint az akkor feléledő katolikus sajtó munkatársát, aki több írásában is kiállt a forradalom igazságai mellett. Ezt később nem vették jónéven tőle. A bicskei tanárság után mégis sikerült Budapesten megkapaszkodnia, hiszen Rónay György tehetséges és szorgalmas fiát minden körben szakmai és baráti jóindulat vette körül. Így lett a Petőfi Irodalmi Múzeum, majd az Irodalomtudományi Intézet munkatársa. Az intézetben — elsősorban vezetőinknek: Sótér Istvánnak, Klaniczay Tibornak, Bodnár Györgynek és Béládi Miklósnak az érdeme volt ez — igen eredményes kutatómunka folyt. Ennek gyümölcseként sorra jelentek meg Rónay László monográfiái és tanulmánykötetei elsősorban a Nyugat nagy nemzedékének íróiról, mindenekelőtt Kosztolányi Dezső és Márai Sándor munkásságáról, amelyet valójában ő helyezett el ismét méltó helyre, a magyar irodalomtörténet magaslatára. Jól emlékszem a néhány évtizeddel korábbi tudományos beháborúkra, hiszen akkor erősen meg kellett küzdeni annak érdekében, hogy Babits, Kosztolányi vagy éppen Márai Sándor munkásságát ismét a magyar irodalom élvonalában tarthassuk számon. Ebben a küzdelemben vezető szerepet töltöttek be Rónay László írásai: monográfiák, tanulmányok és vitacikkek, amelyek bátran állottak ki az imént említett írók műveinek értéke mellett. Egy olyan korban is, midőn például Márai Sándor tevékenységének méltatása nem tartozott a veszélytelen irodalomkritikai feladatok közé.

Rónay László irodalomtörténet-írói tevékenységének egyik legfontosabb terepnumát az akadémiai irodalomtörténeti kézikönyv szerkesztése és létrehozása jelentette. Az 1945-öt követő évtizedek magyar irodalomtörténetének feldolgozására vállalkozó, hatkötetes kézikönyv Bodnár György, Béládi Miklós és Kenyeres Zoltán mellett elsősorban az ő munkáját dicsérte. Ez volt az az irodalomtörténeti összefoglalás, amely először adott átfogó és elemző képet modern magyar irodalmunk nagy egyéniségeiről, műveiről és intézményeiről. Mindez nem volt kockázat nélküli vállalkozás; jól emlékszem arra, hogy magas hivatali beosztásban tevékenykedő pártkorifeusok, például Aczél György milyen elvetemült támadásokat intéztek a kézikönyv ellen. Ezeknek a támadásoknak az elhárításában jeles barátomnak is igen nagy szerepe volt. Jó lelkiismerettel állapíthatom meg, hogy a magyar irodalomtörténet-írás és irodalomkritika modernizációja ezekhez a kézikönyvekhez fűződött, ezeknek ítéleteit a mögöttünk lezajlott történelmi változások után sem kellett visszavonni vagy megmásítani.

Rónay Lászlónak igen fontos és személyes szerep jutott a mögöttünk álló korszak magyar iro-

dalomtörténet-írásának megújulásában és eredményességében. Mint irodalomtörténész, mint egyetemi tanár, mint vezető folyóiratok állandó kritikusa, és nem utolsósorban mint a Vigilia egyik vezető szerkesztője igen hatékonyan tudta új pályákra terelni a magyar irodalomtudományi gondolkodást, és ennek során korábban szinte mellőzött területeket vett gondozásába, illetve fedezett fel. Egyik ilyen volt a magyar katolikus, illetve keresztény irodalom kutatása és bemutatása: ebben édesapjának, Rónay Györgynek a példáját követve világította meg a modern magyar irodalom keresztény gyökereit, szellemiségét és értékeit. Korábban szinte általános volt az a meggyőződés, hogy a keresztény irodalom elsősorban a konzervatív irodalmi gondolkodás határai között található meg. Ezt a megítélést olyanok kérdőjelezték meg, mint Sík Sándor és Rónay György, akik maguk is arra törekedtek, hogy összebékítsék a modernitást a kereszténységgel: erre utaltak Sík Sándor Ady Endre költészetét elemző írásai vagy Rónay Györgynek a huszadik századi magyar költészetet és elbeszélő irodalmat bemutató könyvei, illetve tanulmányai. Ezek a könyvek és tanulmányok igazolták azt, hogy a modern magyar szellemiség és a keresztény gondolkodás nemhogy szemben állnának egymással, hanem szervesen kiegészíthetik egymást. Ennek a felismerésnek az igazságai öltöttek alakot először Sík Sándor és Rónay György, majd Rónay László munkásságában, amely nemcsak édesapjának és nemcsak Babits Mihálynak, Pilinszky Jánosnak, Nemes Nagy Ágnesnek, Toldalagi Pálnak és másoknak a tevékenységében mutatta ki a kereszténység és a modernség mélyen ható összefüggérendszerét, hanem saját kortársainak irodalmi műveiben is.

Rónay László irodalomtörténet-írói tevékenységét igen eredményesen egészítette ki tanári munkája. A budapesti bölcsészkar huszadik századi irodalomtörténeti tanszékének tanáraként mindig az irodalmi hagyományok és a modernség mélyen ható összefüggéseire hívta fel a figyelmet, és mindig arra törekedett, hogy akár a legmodernebb áramlatok és művek világában is felmutassa a keresztény értékeket és a nemzeti hagyományokat. Mindez nemcsak kutatói és történetírói feladatot jelentett számára, hanem pedagógiai küldetést és elkötelezettséget is, hiszen az egymást követő fiatal nemzedékekkel kellett elfogadtatnia annak igazságát, hogy a művészi érték és a keresztény gondolkodás igen gazdagon egészíthetik ki egymást. Magam is eltöltöttem néhány évet a budapesti bölcsészkar huszadik századi irodalomtörténeti tanszékének oktatói között, és tapasztalatokat szerezhettem arról, hogy az egyetem hallgatói milyen egyetértéssel és szeretettel idézik fel Rónay László előadásainak eszmevilágát és tanulságait.

Most, hogy búcsúzom Rónay Lászlótól, természetesen nemcsak a tudós tanár alakját idézem magam elé, hanem a személyes jóbarátét is. Ahogy bevezetőmben kifejtettem, mindig közelről figyelhettem barátom tudományos és egyetemi munkáját, és az elsők között vehettem kézbe sűrűn megjelenő könyveit. Ezek a könyvek: irodalomtörténeti monográfiák, például Kosztolányi Dezsőről, Sík Sándorról és másokról, illetve irodalmi esszé- és tanulmánygyűjtemények most már egy igen gazdag tudósi és írói pálya örökségét jelentik. Mídon elbúcsúzom Rónay Lászlótól, arra gondolok, hogy ez a búcsú nem lehet végleges: könyveim velem maradnak ezután is, nem egyszer fogom kezembe venni őket, és mindig tanulsággal idézhetem fel gondolataikat, nemcsak a magam, hanem mások számára is.

POMOGÁTS BÉLA

CERUZASOROK RÓNAY LÁSZLÓRÓL

Májusban, a tavaszi félév végén felhívott telefonon. — Most mentek el a gyerekek. (Az utóbbi évtizedekben a hallgatókat már gyerekeknek neveztük, unokáink idősebbek voltak.) — Befejezem, kész, többet nem tanítok, ez volt az utolsó órám. — Ne hülyéskedj — válaszoltam nevetve — ismerlek, nem mondod komolyan. Hát, komolyan mondta...

*

Van, aki birtokot, házat, villát, bankszámlát, részvényeket örököl, ő két dolgot örökölt édesapjától. Örökölte a huszadik század magyar irodalmát. Ebbe beleszületett. És örökölte azt a szellemiséget, amit két, egymással ritkán szinonim szóval lehet megnevezni, örökölte a katolikus humanizmust. Ezt folytatta. Az eszközeit, mondhatnám, a fegyvereit aztán már maga készítette. Két győzedelmes fegyvere volt, a derű és a kedvesség. Szándékosan nem a szeretet szót használom, a szeretet lehet szigorú és lehet kemény. (Elemiben az a tanár szeretett legjobban, aki néha jól megpofozott.) Laci örökké derűs volt, és az élet minden pillanatában, minden találkozásunk, minden beszélgetésünk alkalmával, minden mondatában volt valami alkati kedvesség. Ez nem előre megtanult viselkedésformából fakadt, hanem a lényéből.

Persze szenvedélyes is volt. Volt egy szenvedélye. A tanítás, mondanám, de nem mondom, mert ez nem a tanári értelemben vett tanítás volt, hanem inkább a „gyerekek-közt-levés” és a „derűs-kedvességgel-segítés” szenvedélye. A gyerekek, a hallgatók pedig megértették, és ami több,

megéreztek ezt a feléjük áramló fluidumot. És rajongtak érte. Már hosszú évek óta nem tudott bemenni az egyetemre, a szervezete fokozatosan és egyre alattomosabb módon hagyta cserben. A hallgatók vándoroltak fel hozzá a Mandula utcába, a könyvespolcok és a hanglemezek között, a dolgozószobában folytatódtak és folytak az órák.

A tudós irodalomtörténész? Könnyebb lenne felsorolni, kiről, miről nem írt, mint felsorolni könyveit, tanulmányait. Közülük jó párról írtam kisebb-nagyobb ismertetést az évtizedek során újságokba, folyóiratokba, idén ezeket összegyűjtöttem, és egybefűzve beletettem új kötetembe, mely mostanában jelenik meg. *Irodalomtörténet derűvel* — ezt a címet adtam neki. Mert azt a rengeteg tüchtig, filológiai pontosságra törekvő író sem tud mást adni, mint önmagát, tulajdonképpen nem létezik objektivitás, csak objektivitáskeresés van. Néha a tárgyilagosság ígézetében próbálunk kilépni önmagunkból, de hamar belátjuk, lehetetlen. Laci nem is próbálkozott vele, őszinteségének ez volt a záloga.

A „derűs irodalomtörténet” lényegét nem az tette, hogy anekdotákkal szakította volna meg gondolatmeneteit, tréfás történeteket szólt volna a tudományos értékű szövegekbe. Hanem az, hogy a *rerum concordia discors* „kellős közepén”, ahogy Nietzsche írja, mindig a *concordiát* vette észre, emelte ki, és írta meg életpályákat, műveket elemezve. Sokszor haragudtam rá ezért. Haragudtam, hogy miért nem haragszik. Szabó Dezsőről szóló utolsó könyvét, amelynek bemutatójára már annak a hétnek a végén került sor, amelynek első napjaiban elhunyt, ezt a könyvét úgy dedikálta a nyáron, hogy „az édes Juditnak (a feleségem) és a zordon Zoltánnak”. Igen, én zordon voltam, és most már alighanem az is maradok, az ő derűs, egyetértést kereső írásai mellett.

De egy valamiben (persze sok mindenben) egyetértettünk. A scientista társadalomtudományi áramlatok uralmának évtizedeiben nem adtuk fel az irodalomtörténet-írás szubjektív emberközeliességének elvét. Hittük és vallottuk, hogy az irodalomtörténet-írásnak, ha életben akar maradni, abba kell hagynia a természettudományokkal való versenyfutást, és vissza (vissza? előre!) kell fordulnia a természetes irodalomolvasás lelki szabadságához. Hittük és vallottuk, hogy az eleven irodalom szívdobogásának közelében végezzük munkánkat, nem pedig egy elzárt laboratórium lombikjai és mérőeszközei között élünk. Nem vegyészek vagyunk és nem képletekkel dolgozó matematikusok, bízunk kell abban, hogy képalakító diagnosztikai gépezetek nélkül is képet tudunk alkotni irodalmi művek segítségével va-

lamiról. A társadalom életéről és lelkéről. Inkább íróféle emberek vagyunk.

✱

Laci már régen kilépett a filologizáló értelemben vett irodalomtörténet szűk falai közül. Már hét-száz oldalas Márai-monográfiája is írói teljesítmény volt, a maga filológiai akribiájával együtt és annak ellenére. De nem csak az irodalomról írt. Nemcsak a Nyugat harmadik nemzedékének összeállítását ismerte (amit ő tárt fel elsőként *Az Ezüstkor nemzedéke* című első könyvében 1967-ben), hanem a Fradi összeállítását is ismerte évtizedekre visszamenőleg. Mert nem csak az irodalmat kapta apai örökségül. „Félévszázad telt el azóta, hogy apám kézen fogott és kivitt a rogyadozó Üllői úti Fradi pályára” — kezdte *Fradi szívvel* című és remek humorú önéletrajzi kötetét. Magyar–latin szakos egyetemista korában még az is felöltött benne, hogy valamilyen sport témából fog disszertálni. Illett is volna a szakpárjához, az ókorban a testkultúra a kultúra integráns része volt. Amíg tehetett, kijárt meccsre, de később is, a legutolsó időkig pontosan tudta a játékosok és edzők nevét, figyelte a változásokat, és örült a zöld-fehérek sikereinek. Aztán a futball mellett belépett életébe a zene. Ez nemcsak a zöld gyeppel veteledett szívében, hanem az irodalommal is. Neki volt (volt? van, az még áll) a legnagyobb hanglemez gyűjteménye, amit valaha láttam, pedig például Sötér Istvánnak is nagyon nagy volt. A világ- és magyar irodalom sok ezer könyvének szomszéd-ságában ott tornyosodtak a Mandula utcában a zeneirodalom remekei, egy-egy mű szinte minden jelentős felvételével. A duplumokból bőven ajánlkozott nekem is.

És Judit, Ágnes, Kriszta, Tamás? Judit távolabbi családját még az én szüleim ismeretségi köréből ismerem, a három „gyerek” pedig együtt nőtt fel az én két fiammal. És az unokák? Imént említett fradis önéletrajzi kötetétől két évvel — mert azért van fontossági sorrend — jelent meg a *Kalandozások unokáimmal* című könyve. A szívügy, ahogy nevezi az előszóban. Rövid kis írásokból áll. Megpróbálom a kötet befejező írását idemásolni, és evvel fejezem be ezt az emlékezést. *Lefelé Juhász Gyulával, ez a címe.*

„Kettecskén andalgunk Katával. Ó vigyáz, ne hogy fölösleges sietségre késztesse. Én nyögve bandukolok a nyomában. Néha letép egy-egy virágot. Aggódom, hátha védettek. Tél végén már nem láttam hóvirágot, a tilalmi listán szerepelt. (Hogy eddig miként nőtt leszedése után, föl nem foghatom.)

— Mit motyogsz, nagypapa?

— Eszembe jutott egy vers kezdete.

— Mondd hangosan!

— Figyelj:
*Lassan megyünk a völgybe lefele,
 Hull ránk a nyári áldás levele,
 Ma nyári zöld, holnap őszi arany,
 A csúcson a tél barnája van.
 Lassan megyünk a völgybe lefele.*

— Szép. Ki írta?
 — Juhász Gyulának hívták a költőt.
 — Tudsz még idézni belőle?
 — Nem emlékszem pontosan.
 — De azért próbáld meg.
 — *S amíg megyünk a völgybe lefele,
 Ne fájjon, hogy eltűnünk bele
 S a magas csúcsok ormain talán
 Más vándorokat ragyog be a láng,
 Amíg megyünk a völgybe lefele.*

— Ez is tetszik — beleszagal az alkalmi csokorba —, de egy kicsit szomorú.
 — Juhász Gyula ritkán írt vidám verset.
 — Miért?
 — Magányos, lelkibeteg ember volt. Sokszor gondolt a halálra.
 — Ebben a versben is?
 — Igen. Emlékszel, mi szerepel benne legtöbbször?
 — Az, hogy megyünk lefelé a völgybe. Mint mi ketten.
 — Tudod, az emberek nagy része fölér a csúcokra. Egy ideig ott vannak. Aztán megindulnak lefelé. Mint a nagypapa.
 — Öregszenek?
 — Igen. Öregszenek, betegeskedünk, egyre távolodnak tőlünk a dolgok, azok is, amelyeket eddig könnyen elértünk.
 — Azért nyögsz akkorákat, ha leemelsz egy lemezt a polc tetejéről?
 — Azért.
 Kata emészti a hallottakat. Üldözni kezd egy lepkét, amely csalafinta módon kelteti magát. Aztán visszajön, megfogja a kezem, mintha lépkedni segítene.
 — Most, ugye, könnyebb?
 — Ha segítesz, mindig könnyebb.
 Erősebben szorítja ujjaimat.
 — De, ugye, még soká tart, amíg leérsz a völgybe? Amíg egészen leérsz...
 — Nem rajtam múlik. Majd eldönti a Jóisten.
 — Menjünk lassabban!
 Lépdelünk. Ami nekem lefelé, neki föl. Szorít-szorít, hátha még vele tarthatok a csúcsok felé!"

KENYERES ZOLTÁN

A PLATONIKUS LACIKA

Mindenkinek, aki szeretne róla megemlékezni, alaposan föladta a leckét maga az elhunyt, Rónay László, azzal, hogy a temetése utáni hétvégén meg-

jelent Szép Szó-számban újra közölték két régebbi írását. Hogyan lehet ezután róla, a múlt kedden eltemetettéről szorongás nélkül írni, ha már ő maga e két cikk egyikében, amelyet közel két évvel ezelőtt írt, arról elmélkedik, hogy hogyan is hat rá a Farkasréti temető, már akkor is, ha csak arra sétál, de különösen akkor, ha felkeresi szülei ottani sírját?! Ráadásul még be is illesztett ezen cikkébe egy, a tárgyhoz illő költeményt. Egy olyan írótól, akinek egy kétszer is újrabóvított monográfiát, valamint egy külön tanulmánykötetet is szentelt. Mint írja: „Talán nem véletlen, hogy órámról készülve Márai Sándor *Farkasrét* című verse került a kezem ügyébe.” Talán az sem véletlen, hogy olyan kifejezést használt, amely kétértelmű: „órámról készülve” jelentheti azt is, hogy valaki egy halottak napja körül tartandó egyetemi órára szedi össze a témába vágó idézetanyagot, meg azt is, hogy a saját eljövendő halálára gondol vagy készül.

*Hat hónapja halt meg. Már dátum. Néha
 Péntek délben felijedek, kinézek
 az ablakon és leteszem a villát —
 a ködöt nézem, vagy a napsütést,
 a percet érzem. Ekkor halt meg, ekkor,
 Óriási nagy már, ős, pogány. A mondák
 nagysága nőtt belőle. Tárgyak élnek
 Szobámban — szemüvege, sétatotja —
 Egy képeslap. Abbáziába írta
 Tavaly ilyenkor, szálkás, nagy betűkkel
 „Kedves fiam, — írta — sétálj, pihenj.”
 Most ő „pihen”. Nem értem. Néha várom,
 Tán felhív interurbán. Int, vigasztal,
 Szól valamit. No szólj, apám! Már érted?
 Megtudtad? Szólj, üzend meg! Én nem értem.
 A sírját „rendbehozták”. A keresztet
 madár szállja meg néha, a virágok
 ápoltak. Merre van most? Oly magányos
 Emléke is. De néha, éjjel, utcán
 Meg kell állnom, lassabban járok, érzem
 Itt megy mellettem, öregem s nehézkes
 Léppéssel. Köriülnézek. S egy levél
 Érkezik néha, sápadtan nyitom föl
 Kézírását sejtem meg a papíron —
 Hol vagy apám? Egy szót még, hadd köszönjek!
 („Neves” voltam már, pökhendi, szeszélyes,
 S még így köszöntem: „Kezét csókolom.”)
 Hová címezzem ezt a halk vonítást?
 A semmibe? Farkasrétre? Hová?*

Persze egy filosz, aki egy halhatatlan íróról ír vagy a róla szóló órához gyűjt anyagot, folyamatosan gondolkodik saját életéről és haláláról is, különben nem érdekelné az egész. Rónay László, akit mindenki csak Lacikának hívott, az Irodalomtudományi Intézetben is, ahol én mintegy húsz évig együtt dolgoztam vele, természetesen akár Sík Sándorról írt, akár Prohászka Ottokárról, akár

Babitsról, akár a magyar kultúra katolikus reneszánszáról, mindig magától értetődően életet és irodalmat azon módon markolt össze, ahogyan ezt édesapjától, illetve a Rónay György által is közvetített keresztény művelődésben felnőve megtanulta. Nézzük például, hogy mit ír Rónay, az atya, a talentumok példabeszédéről: „Sokféle értelme lehet egy példabeszédnek. Gazdálkodjál jól a talentumaiddal: — ennek ez az egyik értelme. De van egy rejtettebb is, amelyik azt példázza, hogy »az Emberfia abban az órában jön el, amikor nem is gondoljátok«, és hogy Isten országa nem »hamarosan« jön el, hanem »azon a napon, amikor nem várják, és abban az órában, amikor nem sejtik«, vagyis nem a példabeszéd »szolgáinak« számítása, hanem az Úr számítása szerint s a szolgák és intézők dolga nem a számítás arról, hogy mikor valósul meg az Ország, hanem a virrasztás és a kamatoztatás, számítások nélkül mindaddig, amíg a gazda királyként vissza nem tér, elszámoltatni.”¹

Az első perctől kezdve, amikor is bemutatkoztam, mosolygósan fogadott, és attól kezdve úgy beszélt velem, minthogyha ezer év óta ismernék egymást. Hozok egy példát: később egyszer, amikor bent ültem a Vigilia szerkesztőbizottságában, ahol természetesen ő is ott volt, megkért, hogy menjek át hozzá már az Új Ember szerkesztőségébe, mert készül éppen egy irodalmi összeállítás a húsvéti ünnepi számba, és írjak már oda valamit. Hiába szabadkoztam, hogy ki vagyok én, hogy jövök én ehhez, leültetett, adott egy kis írógépet, és mondta, hogy fél óra múlva visszajön. Fél óra múlva kész voltam a cikkel, mert eszembe jutott egy gyermekkori feltámadási körmenet, ahol ministráltam. Tulajdonképpen így is édesatyja előzékenységet és kedvességét folytatta, mert egyszer régebben, 1978 körül, mikor szerkesztettem Faludi Ferenc műveiből egy válogatást a Magyar Tallózóba, akkor Rónay Györgyöt kértem meg régi barátja, Sötér István közvetítésével, hogy szíveskedjék a kötethez előszót írni. Egy-két nap múlva hozta az intézetbe.

Lacikát persze nem mindenki szerette, de ő azokat is szerette, akik utálták, fúrták, és próbálták ellehetetleníteni. Politikai okokból, természetesen, mert elviselhetetlennek tartották időnként, hogy Sötér és Klaniczay különböző gyanús klerikális elemeket bújtatnak az intézetben, és így aláássák a szocializmus szépen vastagodó alapjait. Lacika csak mosolygott, és csak azért is folytatta tovább aknamunkáját a *Sóska* helyettes, majd Béládi Miklós halála után főszerkesztőjeként, illetve Pomogáts Bélával és Béládival még odáig is elvetemedtek, hogy az emigráció magyar irodalmáról ők írták az első könyvet.

Rónay Lacikát ugyanis, bármilyen furcsa, nem érdekelt soha semmiféle előítélet, lett légyen az

akár jobboldali, akár baloldali. Hadd hozzak példát éppen a napokban megjelent utolsó könyvéből, amely egy olyan íróról szól, akit mindkét oldal tudott hevesen magasztalni és még hevesebben gyűlölni, azaz Szabó Dezsőről. (Jellemző intézetünkre, hogy miközben ezt az író-t hivatolatosan lefasisztázták, az intézet bibliográfiai osztályán állott egy szobra. Később ezt el is lopták.) A könyv címe: *Közelítések Szabó Dezsőhöz*. Jó cím, mert érzékelteti, hogy nem olyan egyszerű a recepció oldaláról közelíteni és így mondani róla újat és igazat. Ez a könyv is, mint annyi más, tele van galambepéjű megjegyzésekkel, mert a szocializmus azért benne is csak kitermelte a maga belső elválasztású ellensavait. Például amikor a *Megered az eső* című regényt elemzi, természetesen sort kerít a regényben szereplő gimnáziumi tankörlet bemutatására is. „Igazgatóját Benkő Lajos »hüllőnek« nevezi, s az a valóságban is. Gyáva, alkalmazkodó, óvakodik bármiben állást foglalni, szabadjára hagyja a vitákat, amelyek mind jobban osztják meg a tanárokat. Van spicilije is, aki minden reggel beül az irodába, s elmondja a friss híreket. (Ez egyébként a legtöbb hivatásban máig élő szokás.)”² A könyv nemcsak világnézetileg vagy eszmeileg szolgálhat igazságot az íróknak ott, ahol ő már régen megérdemelte volna, különösen Nagy Péter ellenirányú monográfiája után, hanem elsősorban stílusáról mutatja ki, hogy a korábban sokszor igazságtalanul patetikus, üresen csattogó deklamálásnak tekintett szöveg tulajdonképpen mély biblikus ihlettel összefüggő, poétikailag a zsolttárokra emlékeztető prózavers. (Ezt a *Segítség!* című regény elemzésekor írja le, ahol szintén nem tudja megállni, hogy igazat mondjon, és ezért megemlíti, hogy Szabó Dezső az utókorban élő képének eltorzításához nagymértékben hozzájárult Kosztolányi *Neroja* is; itt beszúrva megállapítja, hogy egyébként ehhez úgy írt Thomas Mann előszót, hogy a könyvet el sem olvasta.)

Ha végtelen hosszú bibliográfiáját végigolvassuk, illetve próbálunk ennek alapján kiválogatni fő irányokat, akkor azt lehet látni, hogy ez jóformán lehetetlen, ugyanis, noha irodalomtörténész volt, de abból a ritka fajtából, amelyik nem hajlandó csoportokat vagy iskolákat összemesterkedni az áttekintés kedvéért, és mindig csak maga a szöveg és annak abszolút értéke alapján ítél meg egy-egy művet vagy egy-egy író-t. Hadd hozzak erre is egy példát. Egyszer bevittem a Vigilia szerkesztőségébe egy Krasznahorkai-novellát (*Az Escorialban elmaradt egy vacsora*), nagy lelkesen ajánlottam, és mindenkinek szétosztottam, hogy döntsenek. Nem nagyon tetszett senkinek, kivéve Lacikát, aki szívósan és mosolyogva meggyőzött mindenkit arról, hogy ennek közlését bizony nem mulaszthatja el a lap! És láttam rajta, hogy ráadásul nem az én kedvemért teszi, hanem tényleg tetszett neki a szöveg.

Találtam a múltkor egy honlapot, ahol az ELTE hallgatói kinyilváníthaták véleményüket tanáraikról. Meg kell mondanom, hogy senki olyan dicshimnusz nem kapott, mint Lacika. Látszott, hogy még az is szerette, aki nem szeretett olvasni. Talán lehet, hogy igaza volt Platónnak, aki az írást az előszóhoz képest már hanyatlásnak tekintette. Persze ezt Platón is írásban tette.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

¹Rónay György: *Hit és humanizmus*. Ecclesia, Budapest, 1979, 207.

²Rónay László: *Közelítések Szabó Dezsőhöz*. Hungarovox, Budapest, 2018, 86.

SZOMORÚ KÖNYVBEMUTATÓ

Szeptember 20-ára fájdalmasan szomorú könyvbemutatóra hívott a Hungarovox Kiadó. Ezen a napon három könyvet kívánt az olvasók figyelmébe ajánlani: Rónay László *Közelítések Szabó Dezsőhöz* című opusát, Ballai László *Bottyán János szabadságharca* című kötetét és Farkas Judit Csernák Árpáddal készített beszélgetőkönyvét, a *Titokzatos áramlás örökösét*.

Rónay László munkáját már ismertük.

A megállás nélkül, folyamatosan dolgozó irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, egyetemi tanár, a 2018. év tavaszi félévének utolsó napjáig tanító professzor emeritus monográfiát írt az Ezüstkör nemzedékéről, Thurzó Gáborról, Kosztolányi Dezsőről, Tersánszky Józsi Jenőről, Képes Gézaról, Tamás Menyhértől, Sik Sándorról, Mécs Lászlóról; elsőként írt Márai Sándorról, összeállította *A katolikus költők antológiáját*, megírta *A magyar katolikus egyház története 1939-ben* című alapművét. Közreadott esszé- és tanulmányköteteket, önéletrajzi feljegyzéseket. 1967 és 2018 között megjelent ötvenhat könyve után az ötvenhetedik, a *Közelítések Szabó Dezsőhöz* című munka hősválasztásában, szerkesztésben, felépítésében meglepetés volt.

Rónay László korábban ugyanis az irodalomból kitalált, de lélekben hozzá közelálló szerzőkkel és törekvésekkel foglalkozott. Volt, akít a feledés pereméről húzott vissza. Kosztolányiról — Heller Ágnes: *Az erkölcsi normák fölbonnlása. Kosztolányi Dezső* című, 1957-ben megjelent kiátkozó könyve után, a szóba jöhető szerzők gyéren publikált, részproblémákat megpendítő cikkeivel egy időben — az 1970-es évek elején monográfiát írt (a könyv végül 1977-ben jelent meg). 1982-ben, jegyezte föl, kezdte el „rendszeresen olvasni” a „kirekesztett” Márait. A róla szóló első könyve kéziratával 1988-ban lett kész. Kijuttatta a gépiratot a San Diegóban élő írónak, akinek — írta — „nem volt rosszalló megjegyzése” a munkáról. Márai halála után a Magyarországra érkezett kéziratokat és leveleket felhasználva,

a kiteljesített változat 2017 karácsonyára jelent meg 771 oldalon. A katolikus irodalomszemlélet 1890 és 1920 közötti változását dokumentáló írásokat szöveggyűjteményben, monográfiákban, tanulmányokban mutatta föl. Ezekben a munkákban nemcsak az 1948 után indexre került alkotásokat és írókat hozta vissza a kirekesztő feledésből, de megírta azokat az összefoglalásokat is, amelyek nem készültek el a két világháború közti korszakban. Megértő, befogadó, polémiára kész katolikus szerzőként sohasem a távolságot, mindig a lehetséges kapcsolódási pontokat kereste.

Mindezekre gondolva indultunk el a könyvbemutatóra. És természetesen gondoltunk Szabó Dezsőre is. Az öntörvényű személyiségre, a gondolkodását és a véleményét folyamatosan módosító, környezetével és a világgal mindig kíméletlen íróra, a két világháború közötti korszak gondolat-vezérére és szerepértelmezésére. Az önmaga mitológiáját megteremtő és folyamatosan építő emberre, aki (Veres András szavaival szólva) „a vérségi és kulturális alapon összeforrt magyar faj önmagát megváltó forradalmá”-nak akart irányt szabó vezére lenni 1918–1919-ben, 1919 őszétől, aztán az 1920-as, 1930-as évek fordulóján. Profétája akart lenni a korszaknak. Előbb kiátkozta a magyar faj ellenségének tekintett zsidókat, a megnyomorító kapitalizmust, aztán elvetve az antiszemitizmust, a népet akarta felemelni, a magyar demokráciát akarta „megteremteni”, „a munka kizsákmányolásának megszüntetésé”-t kívánta.

És felidézttük magunknak Szabó Dezső személyiségét is. Soha nem kételkedett önmagában és művei értékében. *Az elsodort falu* második kiadásának előszavában, 1919 szeptemberében mély meggyőződéssel hasonlította művét Homérosz eposzaihoz, s szavakba foglalta: a magyar irodalom az ő regényével lépett be a világirodalomba. Nem próbált megérteni senkit és semmit. Egyformán nekiment Tisza Istvánnak, Pintér Jenőnek, Horváth Jánosnak, Tamási Áronnak és Babitsnak. 1943. október 18-án az *Életem* elé írt beköszöntőben a maga szellemi szuverenitásának mindenhatóságát hangoztatta.

Rónay László mentalitásában, gondolkodásában semmi nem volt Szabó Dezső személyiségéből. Az életről, a hitről, a világról, az irodalomról vallott felfogása nem vett kanyarokat. Hű maradt önmagához. Szeretet és megértésre törekvés vezérelte. Szerette a könyveket. Csendes derűvel szemlélte az irodalomtudományban gyors egymás után alakuló szövegelemző irányzatok térhódítását. Nem reagált arra a gyakorlatra, amelyik interpretációs irányzatok fogalomrendszerébe akarta bepréselni a műveket, s a fogalomrendszeret többre tartotta, mint magát a művet. Nem tekintette a műalkotást zárt és külön entitásnak. Változatlanul azt gondolta, az irodalmi szövegnek nagyon bonyolult és áttekintéses kapcsolata van a megélt emberi élettel, még akár

úgy is, hogy a szerző teremt egy alakot, köré egy történetet, a szöveg szereplőit megkonstruált helyzetben cselekedtetni, s a mű megjelenésekor kiderül, amint ez Rónay György *Esti gyors* című regénye esetében történt, hogy az elgondolt emberi sors megtörtént a valóságban is.

Szeretet és megértésre törekvés vezette ötvenhetedik könyvének megírásában is. Négy regényt és egy novellát vont be az értelmezésbe, *Az elsodort falut* állítva a középpontba, mégpedig úgy, hogy a könyv második felében közreadta Schöpflin Aladár 1937-ben, Szerb Antal 1935-ben, Várkonyi Nándor 1942-ben, Nemeskürty István 1993-ban készült irodalomtörténetéből a Szabó Dezsőről szóló részeket és Veres András *Szabó Dezső újraértékelése* című, a Jelenkor 2013. januári számában megjelent tanulmányát.

A vendégszövegek közzététele és a cím első szava, a „Közéltések” különös interakciót teremt. Azt sugalmazza, nincs végső és egyetlen olvasat, vannak olvasatok, amelyeket meghatároz a tanulmány- vagy könyvíró szituáltsága, a gondolkodástörténeti aura, amelyik körülveszi, meghatározóak korábbi olvasmányai, értékorientációja, céltételezése. Tanulságul szolgálnak erre a megidézett szerzők. Schöpflin 1937-ben *Az elsodort falut* egy lángész és egy dilettáns közös művének nevezte, „papírizú fejezetek”-kel és egy „nagy író tollára méltó részekkel”. Szerb Antal 1935-ben arról írt, hogy a szerző „összhangzásba hozta az aktuális magyar érzésvilágot az akkor Európa-szerte korszerű művészi formákkal”, miközben „az érzelmi (...) beállítottságú fiatalság” profétájának tekintette az antiszemizmus révén „népszerűvé” lett író. Várkonyi Nándor 1942-ben Szabó Dezső társadalomtörténeti várakozásai felől szemlélte a szerzőt. A Nagy Háború előtti időkben vélte felfedezni vezérelvét, „a magyar fajnak dühös, mindig védelmező és mindig támadó szeretetét”-t, új honfoglalásra készítve elő a nemzetet, melyet sem a vörös, sem a fehér forradalom nem valósított meg, melyet végül a „paraszt szocializmus”-tól várt, nem számolva azzal, hogy „a sovén kizárólagosság” semmiképpen nem jelenthet alapot a nemzet sorsának jobbá tételére. Nemeskürty István 1993-ban német- és zsidóellenesnek mondta a szerzőt. Veres András az ideológus Szabó Dezsőről írva az 1912 körül kialakult, majd a háború alatt kikristályosodott, aztán véglegessé formálódott nézeteit értelmezte. Rendpártiságát, a szabadverseny- és az individualizmus-ellenességét, a rendpártiságból kialakult radikalizmusát, a „magyar faj” önmagát megváltó forradalmának szükségességbe vetett hitét, 1928 után a családásokban megélt „keresztény kurzus” elutasítását.

Rónay László a vendégszövegekkel nemcsak tágitotta az értelmezés körét, de fel is mentette magát attól, hogy a jelzéseken kívül részletesen kelljen írnia mindezekről a problémákról. A számára kedves megközelítési módot választhatta. A szöveg „szoros olvasása”-val, a lehető legkevesebb jegyzettel, a legfrissebb művek számbavételével magáról a műről írt. A valóságban megtapasztalt tényeket, például lelkész testvérének a vonásait is viselő Farcádty tiszteletes sorsrontását, Ady életvitelének megjelenését beleszóve a szintén „Muszáj Herkules” Farkas Miklós sorsába. Mindezt kiegészítette az értelmiség szerepvállalására vonatkozó, majd Németh László műveiben visszatérő gondolattal, a falusiak sorsának felvállalásával, a kis közösségek értékeinek átmentésével.

Szeptember 20-án szomorú szívvel és belső szorongással szálltunk a metróbá feleségemmel. Ekkor már alig váltottunk szót. Barátunkra gondoltunk, Rónay Lászlóra, akinek szelleme, tudtuk, ott lesz velünk. Sejtettük, hogy Judit és gyermekeik nem jönnek el erre az alkalomra. Amikor befordultunk a Rátkai Klub utcájába, majdnem egyszerűen mondtuk, milyen kár, hogy nem csak a *Közéltések Szabó Dezsőhöz* című könyvről esik szó!

Feleslegesen gondoltunk erre! A könyvbemutatót, ahol a kiadott program szerint mindhárom könyvnek volt hivatalos méltatója, aztán a szerzők kaptak szót, Kaiser László költő, író, szerkesztő, a kiadó vezetője nyitotta meg. Megrendült hangon emlékezett Rónay Lászlóra. Az egyik legnagyobb irodalomtörténész volt, mondta, széles érdeklődésű, a világot befogadó tudós, aki úgy tudott írni, mint Szerb Antal és Benedek Marcell, minden munkáját tudás, mélység, empátia, érdekesség, olvashatóság jellemezte. Méltatta kivételes kedvességét, a belőle sugárzó harmóniát. Azon kevés emberek egyike volt, zárta szavait, akivel szemben senkinek nem lehettek rossz érzései. Csernák Árpád író, színész, a Búvópatak főszerkesztője, a vele készült beszélgetőkönyv hőseként utoljára kapott szót. Nem a saját könyvéről beszélt, hanem Rónay Lászlóról. Nem ismerte személyesen, mondta, mégis megrendítette a halála. Nem kell személyes találkozás ahhoz, hogy mély és igaz szellemi kapcsolat vagy akár barátság alakuljon ki két ember között. Az ember nem tudja racionálisan irányítani érzelmeit, s maga is csodálkozik, milyen mélyégesen megrendíti valakinek a halála, akit nem is ismert.

Mi ismertük őt!

SIPOS LAJOS

KRITIKA

A KÖLTŐ KITART

Vasadi Péter: *A kórus kitart*

Vasadi Péter halála után a Magyar Napló példás gyorsasággal adta ki *A kórus kitart* című kötetet, mely a szerző zenei témájú műveit és válogatott verseit tartalmazza. Egy terjedelmes életműből való válogatás mindig nehéz feladat elé állítja a szerkesztőket, s ez a megállapítás különösen igaz Vasadi Péter esetében, akinek az életműve rendkívül organikus, tisztán saját belső impulzusait követve bontakozott ki. Ennek tudatában különösen dicséretes, hogy a tizenöt kötet verseiből összeállított válogatott kiadás rendkívül egységes és jól fókuszált. Határozott kontúrokkal mutatja fel Vasadi Péter költészetének fősodrát, s finom arányérzékkel jelöli ki azokat az alappilléreket, melyekre ez a költészet mindvégig támaszkodott. Az életmű egységességének érzete bizonyára abból a tényből is fakad, hogy Vasadi Péter poétikájának alakulását mélyesen meghatározza a hűség attitűdjének etikai-esztétikai-poétikai konstanciája, melynek köszönhetően az időnek a szerzői tudatba íródó tapasztalatai alárendelődnek egy teológiai-üdv történeti temporalitásnak, melyben nem az előrehaladás, hanem a visszatérés „logikája” biztosítja a belső szerkezet finom dinamikáját. A válogatott versek olvasása során jól kirajzolódik az az „evangéliumi elkötelezettség”, ami többek között éppen azzal nyeri el érvényességét, hogy ez a beszéd következetesen függetleníti magát a biografikus idő kronológiájától, s kezdettől fogva egy más irányú tapasztalat érdekszerébe ágyazódik bele. E belátás természetesen nem azt jelenti, hogy nincsenek poétikai elmozdulások vagy domináns stilisztikai történések ebben a gazdag költői pályában, pusztán arra mutat rá, hogy a verstörténések már kezdettől fogva egy határozott kontúrú szellemi horizont folyamatosan újrendeződő verbális reprezentációi. Ebből a szempontból nagyon szerencsésnek tartjuk a címválasztást, hiszen *A kórus kitart* cím egy olyan jelenidejűséget teremt meg, ami egyrészt az egész költői korpuszra vonatkozóan érvényes, másrészt a kitartás fogalmában jól ragadja meg a Vasadi-költészet etikai attitűdjét.

A Vasadi-életmű legjavát tartalmazó kötet két részből áll: az első zenei témájú verseinek és prózáinak bőséges gyűjteménye Halmai Tamás válogatásában még a költő halála előtt készült; a második szakasz pedig Zsille Gábor válogatásában időrendi áttekintést nyújt az életmű egészéből. Véleményünk szerint nagyon produktív rendezőelvnél bizonyult Vasadi költészetének a zenei inspirációk felől történő újrendezése. Ez nemcsak a

kötet első felének anyagára igaz, hiszen az itt hangot kapó lírai, vallomások-próza belátások valójában a kötet második felének verseiben nyernek igazolást. A két egység közti lehetséges áthallások mélyen benne gyökereznek Vasadi Péter művészetformáló létszemléletében. Azt is mondhatnánk, hogy esztétikai szempontból a Vasadi-versek közös nevezője a világmegnyilatkozások eredendő zenei alapzatának kikerülhetetlen tapasztalatát rögzítő poétikai praxis. A kötet zenéről szóló lírai meditációi próza nyelvezetük ellenére valójában a költő ars poétikai érvényű megnyilatkozásai, melyekben a szerző, a szavak mestere fejezi ki hódolatát egy magasabb rendű művészi megnyilatkozás, a zene szelleme előtt. E vallomások az alázat hangján szólalnak meg, hiszen látják a szavak kényszerének korlátokat teremtő természetét a zenével szemben. Az „*életünk zeneműként épül, formálódik, mélyén az abszolút csöndnek, mintegy anyagi hallgatásnak titkával. Ez a Hallgatás zene a legmélyebben: a Lét zeneien forrása mindennek s mindenkinek: Isten amennyire csönd, annyira zene. Ami Istentől van, zeneien van...*” — vallja a szerző. (111.) Vasadi világertésének ez a nagyon szép formulája a válogatott kötet mélystruktúrájának vezérfonala is lehet. A szerző ebben a szövegrészletben rendkívüli pontossággal ragadja meg saját művészetének egyik alapvonalát: a világnak egy olyan duális szerkezetbe való rendezését, melyben a dualitások nem képeznek diametrális ellentéteket, hanem olyan létaspektusokként állnak elő, melyek valami végső, organikus egységnek csak a megnyilatkozás szintjén szembenálló variánsai. Vasadi Péter számára a zene azért kitüntetett formája a művészi megszólalásnak, mert az általa létrejövő felhangzás, a „hang-szobor” mögött nem képezhető meg konstans referencialitás, azaz nem fordítható le a tudat hermeneutikai mechanizmusain keresztül, hiszen a zene által valójában a csönd feltárlásának eseménysorával állunk szemben. A kötet verseinek ebből az irányból érthető alap-tapasztalata a nem-tudás, a nem-értés elementáris percepciója. Ezt az extázist talán legszebben a *Richter* című vers ragadja meg: „*Nincs kép, szerkezet, / mintha, talán, jelző. / Nem hasonlít semmire. / Csak zene van, az, ami ő, / vagy más, mindegy, hangzat, / hangfolyó kanyarog szüntelenül. / Rajtunk át, bennünk, édes / a nem-értés, a nem-tudom, / a nem-vagyok, s ha igen, / üresen, hogy telítődjem.*” (43.) Amikor Vasadi verse úgy értelmezi Richter Schumann-interpretációját, hogy abban már nincs kép, szerkezet, jelző, akkor az értelemteremtő és értelemtagoló formák meghaladásának (hangfolyam) nagyszerű lehetőségét látja bizonyítva, azaz azt, hogy a mű

átzúdul a tudat valóságértést lehetővé tevő kategorizáló rendszerén, és önállósítja magát.

Az ellentéteket folyamatosan egymásra vonatkozó poétikai vibráció Vasadi költészetének versépítő szerkezeteit is átjárja. Verseinek egyik legszembetűnőbb nyelvi-retorikai sajátossága az a feszültség, hogy egyszerre hoz működésbe centrifugális és centripetális kompozíciós erőket, így módon dinamikussá téve a versbeszéd monologizáló struktúráját. A centrifugális mozgást az a Vasadi-versekben mindig jelen levő „versmag” (szó, szintagma, mondat) működteti, mely magához rendeli és rendezi a köréje épülő, hozzá közelebb és távolabb álló szövegmozzanokat. A poétikai elrendezés ezáltal a versben megszerkesztett létbeli elrendezettséget tükrözteti: „*Amit mondani akarok, / nem tudni szoktam, / inkább észreveszem. / Széljárta és üres / a semmi bennem, de jól megépített, / akár egy kifutópálya*” — írja a *Tetszhalott* című versben. (145.) A Vasadi-versek végső vonatkozásrendszere mindig önmaga a teremtett szöveg, ami nem más, mint az általa teremtett erővonalak mentén rendeződő tér. Vasadi versei „középre zárnak”, s igyekeznek a szövegtéren belül tartani energiájukat, éppen e visszafogottsággal hitelesítve önmagukat. Az előbbiekkal éppen ellentétes irányba hat az a nyelvi sajátosság, mely alapvetően mellérendelő szerkezetekben a szöveg újrafogalmazásait végzi el, elsősorban nem a jelentésgyarapítás szándékával, hanem a retorikai gesztus fontosságának hangsúlyozásával. A *Végszó* című versben olvashatjuk: „*végiglobog, végighasít, / szétszórna, mégis összetart / lánggal áthúz keresztben // papír vagyok, égő grafit / satíroz / tűzből kell megszületnem.*” (161.) A lazán mellérendelt, elkülönült, de egymást helyettesítő kijelentések kifelé mutatnak a versből, ahogy egyre jobban távolítják, egyre asszociatívabban érvényesítik jelentésüket a vers középpontjától. Ez a sajátosság különösen kiépített módon van jelen a szerző látomásverseiben, melyek a hagyományos filmtechnikához hasonlóan az alaplátványt egyre bővítő újabb és újabb „képkockákban” teremtik meg az imagináció teljes terét. Ebben az összefüggésben *A kórus kitart* kötet egyik tengelyverse, *A kertet szokni kell* parataxisos retorikája által szinte mintaversnek tekinthető. A nyelvi szerkesztettség kétirányú logikája teremt meg a Vasadi-vers poétikai labirintusát, s ebben a szerkezetben bontakozik ki a költői szemlélet antropológiai irányultsága. E tekintetben Vasadi Péter költészete a magyar irodalomnak abba a fontos hagyományába illeszkedik bele, melynek centrumában egy a teremtett világot antropomorfizáló humanisztikus perspektíva áll. Ebben a költészeti hagyományban a vers a megszólaló én világ- és létértelmezésének feladatát vállalja el, azzal a meggyőződéssel, hogy az élményszerűség, a

személyesség egy poétizált-retorizált térben újraserkeszthető és közvetíthető.

Vasadi lírájának antropológiai horizontja több összetevő mentén írható le. A válogatás nagyon jól tükrözteti az egyik legfontosabb elemet, amelyen keresztül Vasadi versbeszéde valójában a hittapasztalat nyelvi megnyilatkozásaként áll elő. A hit-hordozó beszéd nyelvi-logikai erőforrása az a szemléleti irányultság, melyben az inkontingens valóság egy-egy eseménysorozata az ember egzisztenciális alaphelyzetének/archetípusainak mintázataként válik a megértés tárgyává. Ebből a szempontból a legerősebb Vasadi-versek azok, melyekben a verstörténés „spanyolfala mögött” (Báthori Csaba) szinte észrevétlenül előrajzolódik az evangéliumi archetípus, amelynek kibomló keretében az eredendő, esetleges versvalóság hirtelen erős reflektorfénybe kerül, és a teljes *existentiát* érintő tételekkel terhelődik. Véleményünk szerint a válogatott versek közül ide tartoznak többek között a Balassa Péternek ajánlott *1987. augusztus 28., a Mélypont* és az *Egy ember* című versek. Ennek a finom poétikai áttűnésnek egy másik aspektusa magára a lírai megszólalóra terjeszti ki hatókörét. Vasadi versbeszélője túl van azon az esztétikai-etikai belátáson, hogy egy integrált személyiség/személyesség közvetlen kifejezésének, és másban való megjelenítésének ideális modellje a posztmodernitás horizontján már nem működtethető. Ennek tudatában a Vasadi-vers lírai énje a magyar irodalmi modernségben nagy hagyománnyal bíró személytelen személyesség által közvetítette, anonimá tett beszédhelyzetbe realizálódik. A stilizált én ebben a szerkezetben az én közvetlen megjelenítéséről való lemondással éppen a beszéd humán aspektusának megőrzését biztosítja, és lehetővé teszi az élmény, a meggyőződés személyességének az „arc elvesztése” utáni megőrzését. Ugyanakkor a jól sikerült Vasadi-szövegek személytelensége mögött nagyon karakterisztikusan megjelenik az az extatikus mélyszólam, amely kibillenti a verset a tiszta tárgyiség poétikai sterilitásából. „*A hit szellemünk tüze, mely megkímél bennünket attól, hogy az evangélium professzionistái legyünk. Választott gyermekeinek kell lennünk, akik mernék csodálkozni. Égesse ki belőlünk ez a tűz a közhelyeket. Tegye szavainkat pontossá és forróvá. Irányítson a mélység fölé. Értesse meg velünk, hogy az igazi tudás a szeretet erősödő vonzásában áll*” — fogalmazott Vasadi Péter *A szó válságáról, a szó örömérő* című írásában. Valószínűleg e belső hitkésztetés tüze az, ami ezeknek a verseknek a katarzispotenciált biztosítja. Talán erre az átfűtöttségre gondolt Esterházy Péter is, amikor Vasadi látomásverseiről azt mondja, hogy „*a révület versei ezek, de Vasadi Péter nem a látomásait írja, hanem csak erősen néz, és azt. Nem szemlélődés ez, hanem küzdelem.*” A Vasadi-versekben a hit-tapasztalatot megformálni igyekvő beszéd

éppen ezen küzdelem által soha nincs fenyegetve a puszta konfesszió régóta formákká szilárdult üres-járataitól.

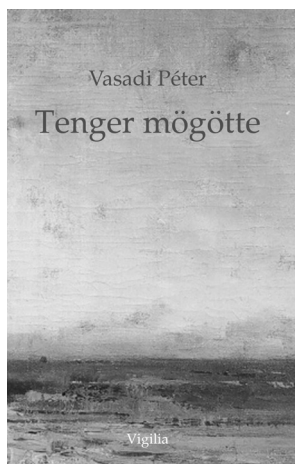
A kötetet olvasva külön örömkre szolgálhat, hogy Zsille Gábor több kert-verset is (*A kertét szokni kell, Gazdag tavasz, Éjfonat, reggel*) felvett a válogatásba. Véleményünk szerint a Vasadi-versek egyik tematikus tengelyét a „kert-versek” alkotják, hiszen Vasadi olvasói kötetéről kötetre találkozhattak ezzel a tematikával. A kert az én és a világ viszonyának kitüntetett helyeként természetesen mozgásba hozza azokat az archetipusos jelentésköröket, amelynek keretében a kert a bűnbeesés-feltámadás szimbolikus-metafizikai helyévé válik, de ezzel az értelemssíkkal együtt a lét olyan modellje is ez a tér, mely mintegy örökös kibomlásban annak a történésnek a hordozója és alanya, melynek az ember csak ideiglenes szemlélője: „gazdag / tavasz: / szakad a gát, zuhog alá s szét- / árad a bőség: / majd rejtélyes erőszak rendeli a téiben.” (*Gazdag tavasz*, 190.) Az én és természet viszonya így a születés-halál, virágzás-hervadás organikus rendjébe tagozódik

bele annak a felismerésnek a birtokában, hogy a halál a természet körforgásában az élet feltételeként válik felismerhetővé. A felismeréssel a lét ritmusára történő ráhangolódás az ént a szimmetriapontként tűnteti fel, s ez a szimmetria születés-halál, élet-lét horizontjainak metszéspontjába helyezi az ént. A Vasadi-versek beszélője eredendően ebben a metszéspontban áll a maga kitartó hűségével. Mint a kórus. „A kórus kitart, míg kétfelől / az este sötétén össze-leng.” (*Phil. C. fájdalom, esőben*, 88.)

A fent bemutatott poétikai csomópontokon túl *A kórus kitart* című kötet gazdag „mintaanyagot” sorakoztat fel Vasadi Péter emlékezés-verseiből, ima- és zsoltárparafrázisaiból, hommage-aiból, rövidverseiből és ars poétikaiból is. Az olvasó számára külön örvendetes lehet az Illés Árpád *Csigaház* című munkáját borítóképként felhasználó könyvtervezői és kivitelezői igényesség is. (Szerk. Halmai Tamás és Zsille Gábor; *Magyar Napló*, Budapest, 2018)

KOMÁLOVICS ZOLTÁN

A VIGILIA KIADÓ ÚJDONSÁGA

VASADI PÉTER **Tenger mögötte**

Vasadi Péter legutolsó, *Csönd születik* című kötete 2016 tavaszán jelent meg a Napkút Kiadó gondozásában. Az ezután született verseit egy fekete színű, „Új versek, 2016. IV.–” felirattal ellátott dossziéba gyűjtötte. Könyvünk ennek a dossziének az anyagát, vagyis a költő életének utolsó bő másfél évében írt költeményeit tartalmazza.

Ára: 1900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:
1052 Budapest, Piarista köz 1.
Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443
E-mail: vigilia@vigilia.hu;
Honlap: www.vigilia.hu

SZEMLE

KÖNYVEK KÖZÖTT

AZ ELTÚNT IDŐ NYOMÁBAN

A kis herceg időtlensége

A címet jól ismerik a nemes irodalom barátai. Elgondolkodom, igaz van-e Proustnak, felidézhető-e a múlt a maga teljességében. Elöttem csak arcom villannak föl, mondatok úsznak körülöttem, események töredékeit vélem látni. Eseményeket, melyek már soha nem ismétlődnek, mégis érdemes visszaidézni őket, hátha megállíthatjuk az időt, visszaidézhetjük a szépet, jót, amit kaptunk az élettől. Gyalázatomban válik: Proust művét kicsit untam. Később ráébredtem, milyen sokat kaphatunk emlékeinktől, s ha töredékesen is, egy-egy esemény mennyire fontos volt, lehetett.

Ahogy telnek-múlnak az évek, egyre szívesebben költözöm a múltba. Felfedeztem, mennyire gyümölcsöző szembesülni vele, milyen sokat adhat azoknak, akik számára újdonság mindegyik történése. A történelem lehet halálosan unalmas és végtelenül izgalmas, kivált, ha egy-egy személyes megjegyzésünkkel érzékeltetjük, hogy a mi történelmünk, a mi ügyünk. Amikor a háborúról, Budapest ostromáról idézem gyermeki tapasztalataimat, mindig némaság kíséri elbeszélésemet. Papírmásé vár a karácsonyfa alatt. A bástyákról a várvédők tekintenek az ostromló indiánokra, akik lovaikon száguldoznak a vár körül. Képzetelemben már az esti játékot készítettem, amikor a házukba bevágtak az első akna. (Több mint negyven követte.) Lóhalálában száguldottunk a légópincébe. Majdnem másfél hónapig ott éltünk. Mire visszatértünk a lakásba, a karácsonyfa kopáran, dísztelenül állt, a várvédők és az indiánok eltűntek. Egy maradt hátra az ostromlók közül, fél karját elveszítette. Meggyógyítani nem tudtam, a fiókomban őriztem, mint az ostrom fájdalmas mementóját. Egy átalakításnál aztán eltűnt, nyilván társai után lovagolt.

Ezt a háborús karácsonyt minden évben visszaidézem, nagy figyelmet keltve. A tudós történet-szek számára semmit sem jelent. A fiatalok lelkében visszhangzik, mint ahogy az is, hogy édesanyámmal szó szerint árkon-bokron átmertünk Solymárra. Ott lépett le apám a sok „kicsit havat lapátolni” vitt civil sorából.

Gyerekszemmel a háború. Valami idilli volt benne, így látják a gyerekek. Ilyennek mutatja a csodálatos kis herceg is. A Móra Könyvkiadónál most jelent meg 40. kiadása. A kis herceg nemzedékek tanítója, Rónay György „klasszikus fordításában”. Saint-Exupéry hercege is dacol a múltó idővel.

Az elveszített idill

A második világháború idején nagyon népszerű volt *Az ismeretlen birtok* című francia regény, Lovass Gyula mesteri tolmácsolásában. Visszaperelhetjük azt a boldogságot, melyet egyszer már átéltünk, vagy hiába lótok-futunk utána, végképp elveszítjük? Én így olvastam, így emlékszem rá: „Elérhetetlen vágy az emberé, elérhetetlen, tündér, csalfa cél” — írta Vörösmarty a *Csongor és Tündében*.

Nem érjük el, de kielégíthetetlen szenvedéllyel és kíváncsisággal keressük. Már-már kézbe fogjuk, de elillan. Kezdődik a hajsza előlről, s ebben telik el az élet, amely mégsem volt hiábavaló, hisz tartalmassá tette az ideálok kergetése.

Sokan rossz helyen, múltó javak között kutakodnak, hátha ott van az igazi érték. Korunk elszánt kincskeresőit a pénz, a hatalom mozgatja. Telnek-múlnak az évek, eljön a vég, és a gyászolók azt kérdik: érdemes volt? Ez lett mindabból, amit összeharagsolt megtevesztéssel, hazugsággal, csalással, lopással, hízélgéssel? Nem ért volna többet egy este az unokáival? Pár meghitt szó a család körében? Mintha még éjjel is nyakkendő viselt volna. Addig-addig, hogy végül megfojtotta.

Nem a hízélgők mosolya és tapsa életünk igazi értékmérője. A szenteskedőknek áll a világ. Csak éppen emberi tartásukat veszítik el az arcukra fagyott mosoly álarca mögött. „Add meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami Istené” — így tanított Jézus. Szomorú, hogy vannak, akik fordítva teszik. Istenítik a császárt, megfelekednek Istenről. Napjaink farizeusai, akiknek „jaj lesz”.

Emlékezetem szerint Zimándi Pius idézi naplójában a nyilas *Egyedül vagyunk* egyik cikkét. Szerzője szerint Hamlet a férfiatlanság: az effeminált ember látványos képviselője. Az ilyenek fölött eljár az idő.

De ki olvassa az *Egyedül vagyunkat*?... Hamlet mégis megmaradt.

RÓNAY LÁSZLÓ

RÓNAY LÁSZLÓ:
KÖZELÍTÉSEK SZABÓ DEZSŐHÖZ

„Szabó Dezsőt nem csak úgy látom, mint az *Életem* javítgatóját, hanem mint a halálára készülőt is” — olvashatjuk Rónay László *Közelítések Szabó Dezsőhöz* című monográfiája fűlszövegében. Rónay László utolsó kötetét töretlen munkabírással javítgatva szintén készült a Teremtővel való találkozásra, szavait idézve arra várt, hogy „a Jóisten gondoskodjék sorsa felől”. A keresztény szellemiségű irodalomtörténész páratlanul gazdag munkásságának méltó zárása a Szabó Dezsőről írott kismonográfiája. Noha a két világháború közti magyar

próza különálló egyéniségéről napjainkban is születtek rész tanulmányok (itt elsősorban Kovács Dávid *Szabó Dezső nemzetszemlélete* című, 2014-ben megjelent tanulmánykötetére gondolhatunk); két régebben megjelent monográfia (Gombos Gyula és Budai Balogh Sándor könyve) után Rónay László Szabó Dezső műveit hitelesen bemutató kötete valódi hozzájárulást jelent az eddigi kutatások árnyalásához és kiteljesítéséhez.

„Szabó Dezső erényei és hibái szenvedélyességéből erednek” — olvashatjuk Várkonyi Nándor megállapítását a függelékben, és Rónay László szintén az író erényeire-hibáira világít rá sajátos kismonográfiájában. A Kolozsvárott született író, kritikus, publicista életművéhez egyedi módon közelítő kötet különös abban a tekintetben is, hogy részletes életút helyett csak egy-egy életrajzi mozzanatot villant fel; a novellák, a tanulmányok, a publicisztikai írások tárgyalását is mellőzve csupán a legjelentősebb alkotások elemzésével jelöli ki Szabó Dezső életpályája legfontosabb állomásait. Ahogy a szerző is vallja, őt mű elemző bemutatásával „lehetetlen e gazdag, gyakran önmagának is ellentmondó életmű mérlegét megvonni”. S bár Rónay László nem törekedett teljességre, a *Nincs menekvés*, *Az elsodort falu*, a *Megered az eső*, a *Segítség!* és a *Feltámadás Makucskán* című, részletesen vizsgált prózai alkotások kiválasztásával tudatosan jelöli ki az életmű súlypontjait. A századvégi életérzést tükröző *Nincs menekvés*; a magyar expresszionista próza legnagyobb hatású alkotása, *Az elsodort falu*; a mozaikos szerkezetű *Megered az eső*; a magyar génusz hanyatlását ábrázoló *Segítség!* és a szatirikus jelenetekben bővelkedő *Feltámadás Makucskán* elemző bemutatását Schöpflin Aladár, Szerb Antal, Várkonyi Nándor és Nemeskürthy István bírálatát tartalmazó függelék követi, a kötet egészét pedig Veres András *Szabó Dezső újraértékeléséhez* című tanulmánya zárja. Az írói magatartás leglényegesebb jegyeit feltérképező kötet további érdekessége, hogy idézi Szekfű Gyula *A nemzedékprobléma* című esszéjének egy részletét, Kodály Zoltán Szekfű Gyulához 1926 márciusában írott levelét és Erdélyi József *Tanyai emlék* című versét is. Az Eötvös Collegiumban Szabó Dezső baráti köréhez tartozó Szekfű Gyula és Kodály Zoltán szemlélete a *Segítség!* című regény elemzését árnyalja. Szekfű kifejti, hogy Szabó Dezső „a népi összefüggéseket visszavitte a faji misztikumba”, Kodály viszont — akinek szívügye volt a székely néphagyomány — inkább Szabó Dezsővel értett egyet a parasztság történelmi szerepének értékelésében. A szerző Erdélyi József lírába öntött gondolatait szintén párhuzamba állítja Szabó Dezső nézeteivel.

Bár Szabó Dezső a Nyugat által nyitott kapun lépett be az irodalmi életbe, mire első regénye, a *Nincs menekvés* 1917-ben megjelent, addigra a folyóirattól már eltávolodott. Rónay László először

a *Nincs menekvés* főhősének, Szántó Dénesnek bénító magányosságát mutatja be érzéletes jellemábrázolással, majd az első világháború után publikált magyar sorstragédiákat tárgyaló prózai alkotásokat elemzi. Az irodalomtörténész mérték tartó véleményformálását bizonyítja, hogy reálisan látja Szabó Dezső hibáit is, hiszen torzképet rajzolt azokról, akik tudós fölényrel közelítettek az irodalomhoz (például Horváth Jánosról); a világháború súlyos következményeiért kizárólag a zsidókat és a szabadkőműveseket tette felelőssé; regényeinek cselekményét túl sok szálon futtatta; és néhol önsajnálatba vitte az alakok megjelenítését. Mindezen hibák ellenére a kötet felmutatja Szabó Dezső prózájának értékeit: idézetek bőséges példatárával támasztja alá sodró lendületű, erőteljes mondatainak stílári bravúrait, nyelvi zsenialitását, tájrajzainak szépségét, a jellemrajzok megformálását és remekül szcenírozott, mesteri jeleneteit. Rónay László több szempontból is rávilágít választott szerzője értékeire: szépprózába öntött történelmi tapasztalatainak igazságára, a Trianon után szétroncsolt ország nemzeti-társadalmi gyötrelmeire, a sokat szenvedett magyarság megmaradásáért való küzdelmére. A kötet érzékletesen árnyalt elemzésekben mutatja be az író remekült megformált jellemrajzait, a felismerhetővé váló történelmi-irodalmi közélet szereplőit, a magyar értelmiség széthullását (például Farcady tiszteletes vagy Boór Bálint szobrászművész hanyatlását). A függelékben olvasható, ritkábban idézett bírálatok is megvilágítják az életmű monumentális szándékát. A kötet záró fejezetében Veres András megjegyzi: „valóban újraértékelésre szorul Szabó Dezső nézeteinek megítélése”. Ehhez az újraértékeléshez — élvezetes esszéstílussal, gondolati-hangulati elmélyültséggel, árnyalt szövegelemző módszerrel — járul hozzá a *Közelítések Szabó Dezsőhöz* kötet is Rónay László irodalomtörténeti-kritikusi életművének méltó zárásaként.

Babits Mihály írta Kosztolányi Dezső halála után: „Az író élete nem múlik el, csak befejeződik, elkészül, mint egy könyv. Ez éppen annyira kezdet, mint vég.” Babitsnak a Kosztolányi-nekrológban kifejtett gondolata Rónay László pályájára is igaz. Az etikumot és a minőségeszményt képviselő irodalomtudós megállás nélkül dolgozott. Irodalomtörténeti munkássága során a modern katolikus irodalomszemlélettel foglalkozó esszé- és tanulmánygyűjteményei mellett legkedvesebb szerzőinek monográfiát szentelt. A modern magyar irodalom kiemelkedő alakjai: Thurzó Gábor, Devecseri Gábor, Kosztolányi Dezső, Képes Géza, Tersánszky Józsi Jenő, Márai Sándor, Mécs László, Sík Sándor, Tamás Menyhért és Szabó Dezső életművének érzékeny elemzései az ő pályarajzai révén válhattak árnyaltabbá és teljesebbé. A babitsi klasszicista eszmében nevelkedett költő, író és műfordító édesapja,

Rónay György nyomdokain haladva vallotta, hogy az írás erkölce: ihletforma, stílus, magatartás. (*Hungarovox*, Budapest, 2018)

SEBŐK MELINDA

**KISS SZEMÁN RÓBERT:
„TÁMASZKODVA, TÁMASZ
NÉLKÜL...”
A katolikus irodalom közép-európai
alakváltozatai**

Amikor a magyar irodalom komparatistikai vizsgálatára vállalkozunk, akkor leggyakrabban valamelyik nagy (angol, francia, német, esetleg orosz) nemzeti irodalmat választjuk összehasonlító irodalomtudományi elemzésünk alapjául. Így van ez a magyar katolikus irodalommal való foglalkozás során is: sokkal inkább magától értetődőnek tűnik a francia katolikus irodalom (esetleg az angol vagy a német) összefüggésében értelmezni a magyar katolikus irodalmi műveket és jelenségeket, mint egy másik, miénkhez hasonló geokulturális meghatározottságú nép irodalmával egybevetni. Ahogy Kiss Szemán Róbert idén kiadott, *„Támaszkodva, támasz nélkül...”* című könyvében is megállapítja: „a nyugat-európai, elsősorban a francia neokatolicizmus bűvöletében létező közép-európai katolikus irodalmak szinte tudomást sem vettek a szintén periférikus helyzetű szomszédos nemzetek hasonló jellegű irányzatairól, alkotóiról és műveiről”. Kiss Szemán könyve, mely a katolikus irodalom közép-európai alakváltozatait vizsgálva a magyar, a cseh és a szlovák katolikus irodalom összehasonlító elemzését végzi el, a fentebb jelzett szemléletmódból fakadó hiányt is pótolja.

A peremhelyzet tapasztalata két területen is meghatározó. Egyrészt — ahogy azt a fentebbi idézet is mutatja — a magyar és a szomszéd népek mind hatalmi, mind (s az előbbtől nyilván nem függetlenül) világirodalmi szempontból perifériális pozícióban vannak, és ennek, valamint a régió közös és egymással szembeni feszültségektől terhes történelmi múltjának súlyos következményei vannak a térség — Kiss Szemán által használt fogalmat kölcsön véve — „kulturális transzfer”-eire vonatkozóan. Másrészt a katolikus irodalom fogalma az utóbbi évtizedekben (vagy talán fél vagy egész évszázadban) az irodalomtörténet-írás részéről viszonylag csekély figyelemben részesült, mint ahogy azok az alkotók is, akik művészi önmeghatározásuk részeként vállalták a ‘katolikus’ jelzót, gyakran szintén a kánon peremén helyezkedtek vagy helyeződtek el. Kiss Szemán Róbert könyvének kimondott szándéka, hogy összehasonlító irodalomtudományi vizsgálódásával a katolikus irodalom fogalmát a kánon pereméről kimozdítsa a centrum irányába. A katolikus irodalommal és kultúrával kapcsó-

latos kutatások helyzetét áttekintő fejezetével a szerző egyben kiemelt figyelmet is szentel azoknak a tudományos munkáknak, melyek az övéhez hasonlóan a katolikus irodalom alkotásainak interpretációjára vállalkoztak. Mindezzel Kiss Szemán Róbert nemcsak azt az értelemszótörténeti hagyományt írja le, melyhez művével maga is csatlakozik, hanem bemutatja szerzői pozícióját meghatározó önértelmezésének szellemi közegét is.

Kiss Szemán pontosan számot vet mindazokkal a nehézségekkel és lehetőségekkel, melyeket a modern és a posztmodern szellemi kondíciók állítanak, illetve nyújtanak. Míg a modernség erőterében a katolikus irodalom jellemzően a nem-modern (azaz konzervatív) kategóriájába került, addig a posztmodern — mely relativizmusával ugyan szintén kihívást jelent a katolikus kultúra-felfogás számára, mégis azáltal, hogy felfüggeszti a modernség bináris oppozícióit, vagy éppen a posztkolonialista elméletekkel összhangban az uralkodó kánonnak alávetett irodalmi jelenségek felszabadítására vállalkozik — egyben tágabb teret is kínál a katolikus önértelmezés számára: „a posztmodern — állítja Kiss Szemán — valójában új, ezidáig soha nem tapasztalt lehetőséget nyújtott arra, hogy a katolikus irodalom és kultúra egy másik paradigmarendszer reflexív terében újragondolja önmagát és föltérképezze saját kultúrájának, történetiségének megőrződött nyomait”.

A könyv központi fejezete a *Katolikus irodalom — szövegtörzsek, pantheon, befogadói horizont*, melyben a cseh, a szlovák és a magyar katolikus irodalom elmúlt két évszázadát tekinti át a szerző. Kiindulópontja szerint a katolicizmus mint fenomeno megragadható a mű szövegének valamennyi szintjén: „A katolicizmusnak a szövegben való jelenléte, mint a szöveg struktúrájának része, izolálható és leírható.” Kiss Szemán a katolikus irodalmat kifejezetten újkori jelenségként fogja fel, és a 19–20. század irodalomtörténeti paradigmáihoz (felvilágosodás, romantika, későromantika, modernizmus, kommunista sematizmus, egzisztencializmus, valamint posztmodern) kötve vizsgálja. Gondolatmenetéből az következik, hogy a katolikus irodalom, vagy általában a katolikus kultúra egyszerre sajátos jegyekkel rendelkező alrendszere az adott irodalomtörténeti paradigmának (úgy mint „katolikus romantika”, „katolikus későromantika”, „katolikus modernizmus” stb.) és a cseh, a szlovák vagy a magyar nemzeti irodalomnak.

Kiss Szemán összehasonlító elemzéseiből pontosan láthatók azok a párhuzamok és fáziskésések, amelyek a három nemzeti irodalomban a katolikus irodalommal kapcsolatban megfigyelhetők. Ilyen például az, ahogy a felvilágosodás és a romantika idején a nemzeti kultúra megteremtésének eszménye háttérbe szorítja a felekezeti különbségeket,

s egyfajta nemzeti egységbe kovácsolja a különböző egyházak képviselőit. Még a transzcendenciára fogékony és a középkor iránt rajongó romantika idején is a katolicizmus egyfajta „látenciában” ragadható csak meg a korszak irodalmi műveiben. A 19. század közepe táján kezdik kiépíteni a keresztény felekezetek a saját kulturális intézményrendszereiket, és a század végétől az egyházak társadalmi aktivizálódásnak köszönhetően az egyes irodalmi alkotásokban egyre több azonosíthatóan katolikus vonás figyelhető meg, mely a 20. században a különböző történelmi periódusok külső, hatalmi befolyásaitól sem függetlenül vagy éppen azok ellenére bontakozik ki a cseh, a szlovák és a magyar irodalomban.

Kiss Szemán Róbert könyve nemcsak új értelmezési szempontokat ad a katolikus irodalom problematikájához, hanem erős javaslatot tesz a katolikus szerzők névsorának újragondolására is, ezáltal értekezése a három nemzeti irodalom különféle irányú rekanonizációs törekvései szempontjából is fontos tudományos munka. Miután a szerző röviden áttekinti a katolikus irodalom referencialitásának elemeit, már magától értetődőnek tűnik a katolikus irodalom fogalmának meghatározása: „Eszerint tehát a katolikus irodalom korszakokon és stílusokon átívelő alrendszereként szerves része az elmúlt két évszázad modern európai kultúrájának, amelynek referencialitása a Szó mint Logosz érvényességén, a katolikus szimbólumrendszer értelmezhetőségén, a katolikus közösség folytonosságán és a (keresztény felekezeti szinten felül álló) vallásos élmény rokonságán, valamint a Jó és Rossz tudásán alapul.”

A fentebbiek igyekeztem röviden rekonstruálni Kiss Szemán Róbert könyvének gondolatmenetét. Annak reményében is tettem ezt, hogy igazoljam a monográfia olvasásának alaptapasztalatát: olyan, a közép-európai régió katolikus irodalmát bemutató és értelmező tudományos munka született, mely a további hasonló irányú vizsgálódások számára a jövőben nemcsak hogy megkerülhetetlen lesz, hanem egyenesen alpműként is szolgál majd. (*ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018*)

SZÉNÁSI ZOLTÁN

DOCAT — MIT KELL TENNÜNK? A Katolikus Egyház társadalmi tanítása

A közelmúltban jelent meg a Vigilia Kiadónál a Katolikus Egyház társadalmi tanítását népszerű formában bemutató könyv magyar fordítása *DOCAT — Mit kell tennünk?* címmel. Az elsősorban fiataloknak szóló mű előszavában ezt írja Ferenc pápa: „Elődöm, XVI. Benedek pápa adta kezetekbe a YOUCAT-et, az ifjúsági katekizmust. Én egy másik könyvet szeretnék adni nektek, a DOCAT-et,

amely az egyház társadalmi tanítását tartalmazza. Címében az angol ‘to do’ — tenni — szó rejtőzik. A DOCAT erre a kérdésre válaszol: ‘Mit kell tennünk?’ Olyasmi, mint egy használati utasítás, amely segít abban, hogy az Evangéliummal először önmagunkat, azután közvetlen környezetünket, végül pedig az egész világot megváltoztassuk. Az Evangélium erejével ugyanis valóban meg tudjuk változtatni a világot. (...) Egymillió fiatal keresztényt szeretnék összegyűjteni — legjobb volna egy egész nemzedék —, akik kortársaik számára a ‘társadalmi tanítás két lábon járó tanúi’. (...) Ti magatok is mozduljatok meg. Ha ezt sokan, közösen teszitek, jobb lesz az élet itt a világban, és az emberek meg fogják érezni, hogy általatok Isten Lelke működik. Akkor talán fáklyák lesztek, amelyek megvilágítják az emberek útját Isten felé.” A Szentatyá azzal a szándékkal bízta a fiatalokra „ezt a nagyszerű kis könyvet”, hogy tüzet gyújtson bennük.

Christoph Schönborn és Reinhard Marx bíborosok szakavatott vezetésével német nyelvű, kiváló teológusok közel harmincfős csapata — köztük Arnd Küppers, illetve Peter Schallenberg — látott munkához, hogy a katolikus társadalmi tanítás üzenetét megismertessék a világ ifjúságával. Együtt dolgoztak jó nevű tudósokkal, valamint sok fiattal is. Ifjú katolikusok a világ minden részéről a legjobb fényképeiket küldték el; más fiatalok megvitatták a szöveget, kérdéseket, javaslatokat fűztek hozzá, és sokat tettek azért, hogy a szöveg jól érthető legyen. A társadalmi tanítás egyik fontos alapelve a részvétel, a részesezés, melyet a munkacsoport tagjai rögtön magukra is alkalmazták. Ennek jegyében készült el a DOCAT, mint a keresztény cselekvés nagyszerű irányítója.

Az eredeti német kiadás címe: *DOCAT — Was tun? Die Soziallehre der katholischen Kirche*. Az osztrák püspöki konferencia adta ki a könyvet, melyet a Hittani Kongregáció engedélyével az Új Evangelizáció Pápai Tanácsa hagyott jóvá 2016. április 7-én. A magyar kiadás 2018-ban jelent meg, a szöveget Kerényi Dénes fordította és Dr. Lukács László gondozta, katolikus morálteológus szaklektorok bevonásával.

A DOCAT, az előszót követően, a Katolikus Egyház társadalmi tanítását tizenkét fejezetben, kérdésekre válaszolva mutatja be a következő témák szerint: 1. Isten mesterterve: a szeretet (Kérdések 1–21), 2. Közösen vagyunk erősek: az egyház társadalmi küldetése (22–46), 3. Egyszeri és végtelenül értékes: az emberi személy (47–83), 4. Közjő, személyesség, szolidaritás, szubszidiaritás: a társadalmi tanítás alapelvei (84–111), 5. A társadalom alapja: a család (112–133), 6. Foglalkozás és hivatás: a munka (134–157), 7. Jólét és igazságosság mindenkinek: a gazdasági élet (158–194), 8. Hatalom és erkölcs: a politikai közösség (195–

228), 9. Egy világ — egy emberiség: a nemzetközi közösség (229–255), 10. A teremtett világ megőrzése: a környezet (256–269), 11. Szabad és erőszakmentes élet: a béke (270–304), 12. Személyes és közösségi felelősségvállalás: tevékeny szeretet (305–328).

A könyv nagyon jól áttekinthetően strukturált. Az egyes kérdések megválaszolását követően utalások találhatók, hogy a téma hol mélyíthető tovább az *Egyház társadalmi tanításának kompendiumában*, a *Katolikus Egyház Katekizmusában*, illetve a *YOUCAT*-ben. A könyv bal, illetve jobb lapszélein számos, az adott kérdést kifejtő főszöveghez illeszkedő idézet található a Szentírásból, szentektől, pápáktól, lelki íróktól, politikusoktól, illetve más gondolkodóktól (a magyar kiadásba, érthető módon, magyar íróktól-költőktől vett idézetek is bekerültek). A fejezetek végén jól válogatott részeket találhatók fontos egyházi dokumentumokból, elsősorban pápai enciklikákból. Egyes fejezetekben továbbá a témához illeszkedő kitekintés is található: Új médiumok (2. fejezet); A személy a bioetikában (3. fejezet); Mi a szegénység, A globális világ közös javai (9. fejezet); A kutatás szabadsága és az esetleges visszaélések (11. fejezet). A tizenkét fejezet 328 kérdésére adott válaszok olyan alapkérdéseket kívánnak kifejteni, mint például: Miért van szükségünk a szeretet civilizációjára? Miért van az embernek méltósága, nem pedig értéke? Miért a család a társadalom alapsejtje és az esetleges veszélyeknek van kitéve? A munka miért nem átok, hanem az ember önmegvalósításának kifejezése? A keresztények miért nem maradhatnak távol a politikától? Miért van az egyháznak különös gondja a szegényekre? Miért állnak a keresztények különleges kapcsolatban a természettel és a környező világgal? A radikális pacifizmus miért nem oldja meg a konfliktusokat, és mikor lehet végső eszközként háborúba lépni? A mű természetesen tárgyalja az egyik legaktuálisabb és legizgalmasabb kérdést, a migráció jelenségét is.

A számos színes képpel, rajzzal illusztrált, bőseges név- és tárgymutatóval ellátott, ideális méretű, könnyen kézbe vehető, igényes és ízléses kivitelű, mintegy 320 oldal terjedelmű könyv kiváló kiindulópont lehet felnőttnél, illetve ifjúsági hittan-csoportok összejevetelei számára, mindenkinek bátran ajánlható! (Ford. Kerényi Dénes; *Vigilia*, Budapest, 2018)

GRUBER LÁSZLÓ

PALAMASZ SZENT GERGELY: A SZENTÜL ÉLŐ HÉSZÜCHASZTÁK VÉDELMEBEN

Az idén hetvenedik életévét betöltő Baán István új forrásszöveg magyar fordításával ajándékozta

meg az olvasókat. Thesszaloniki hajdani püspökének, Palamasz Szent Gergelynek az egyik alapműve látott magyarul napvilágot. A több mint négyszáz oldal terjedelmű kötet egy rövid *Bevezető* (21–31.) és a mű fordítása (35–340.) mellett egy *Fiig-gelék*et (341–378.) is magában foglal, amelyben három rövidebb szöveg olvasható: Palamasz Szent-hegyi tomosza, az 1341. júniusi konstantinápolyi zsinat levele és Kalábriai Barlaám elveszett műveinek töredékei. Reményre ad okot, hogy a kötet 14/1-es számozással jelent meg, vagyis várható a szent újabb műveinek fordítása (28. oldal, 29. jegyzet).

Minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a bizánci hagyomány egyik alapkönyvét tartjuk a kezünkben. De ki is Palamasz Szent Gergely? És ki az a hészüchaszta? Palamasz a 14. században élt, csodatévő szent, az ortodoxiában az egyház tanítójaként tisztelt szerzetes teológus, akinek két ünnepe is van, november 14-én és a böjt 2. vasárnapján, az ortodoxia vasárnapja után. Ez utóbbi ünnep az ortodoxia újabb győzelméről emlékezik meg az eretnek tanítás felett. A hészüchaszta az a hészüchiában, belső békében, belső nyugalomban élő szerzetes, aki a hészüchaszta imamódot gyakorolja, Palamasz szavait idézve: az a szerzetes, akiben az érzékeket a mértékletesség, a lélek szenvedésre képes részét a szeretet, a gondolkodó részt pedig az éberség vezeti (vö. 1,2,2; 69.), „az elnyeri és látja önmagában azt a kegyelmet, amely azoknak van megígérve, kiknek tiszta a szívük” (69–70.). A boldogmondásra épülő mondat a maga egyszerű, tiszta módján írja le az ima célját, akár foglalata is lehetne annak a teológiai hagyománynak, amelyet Palamasz képvisel. A mű címében foglalt célon túlmenően szerzőnk nem egyszerűen a hészüchaszta tanításának védelmét írta meg, vagy tágabb értelemben a szent hegyi, athonita hagyományt, hanem ezzel együtt az ortodox, vagy inkább keleti keresztény teológiai és evhológiai (imádságos) hagyomány egyik, a mai napig meghatározó jelentőségű munkáját is.

Alapjait és eredeti célját tekintve a könyv apológia, egy, a hészüchaszta hitét, imagyakorlatát és tanúságtételét védő és magyarázó irat, a szerzetesi hagyományon belül lezajlott teológiai vita dokumentuma. A vita a Szentlélek származásával kapcsolatban bontakozott ki, de a következőkben a Jézus-ima gyakorlata és az ima tapasztalata köré csoportosultak át, s annak teológiai és főként antropológiai feltételeit és implikációit is érintették. Másképp mondva, a modern szakirodalomban gyakran *Triászok*nak nevezett művében szentünk a filozófus Barlaámnak, az Üdvözítőről elnevezett konstantinápolyi monostor igumenjének a vádjával szemben fogalmazta meg érveit és cáfolatait, hogy magyarázza és védelmezze a hészüchaszta gyakorlatot és tapasztalatot. A könyv egyetlen kér-

désben összpontosul: mi az istentapasztalat? Vagy fogalmazhatunk úgy: lehetséges-e Isten megismerése az imádságban? Mi az a fény, ami a Jézus-ima ismétlésével közvetlenül megtapasztalható? Szent Gergely válaszát ma is visszhangozza a hagyomány: Isten energiája, Krisztuson a színeváltozáskor a Tábor-hegyen felragyogó fény (3,3,9). A szüntelen ima gyakorlója a kegyelemben részeseül, értelmében látja Isten dicsőségét, a teremtetlen isteni fényt szemléli (vö. 1,3,46). Mindez a keleti hagyományban először a palamaszi magyarázatban kapott teológiai alapozást, belefoglalva annak szótériológiai aspektusát, vagyis azt, hogy az isteni kegyelem által a *theoptia* (Isten látása) a Háromságos Istennel való egyesüléshez és így a *theosis*-hoz, az ember átistenüléséhez vezet.

Szent Gergely nagyságát nemcsak az egyházatyáktól forrászó teológia — Vazul, a kappadókiai atyák vagy Aranyházú János mellett különösképpen Ál-Areopagita Dénes és Hitvalló Maximosz munkái — és a mindezek segítségével megélt, a sivatagi atyákig visszanyúló (a legfontosabbak talán a két Makariosz és szír Izsák) szerzetesi hagyomány mutatja, hanem az, hogy tapasztalatait értő módon, teológiai érvekbe rendezve írta meg, és ezzel az egyház hagyományának a zsinat által legitimált részévé tette.

A fordítás jó, könnyen olvasható, gördülékeny magyar nyelven szólal meg. Aki valaha olvasott palamaszi munkát, az jól tudja, mekkora feladat így szóra bírni a görög szöveget. A lábjegyzetek hasznos útmutatásokat adnak a források felfedéséhez, de az értelmezéshez is. A *Függelék*ben olvasható szövegek pedig főként a kortárs környezet és a közvetlen recepció megértéséhez segítenek hátékonan.

E helyen utalhatunk arra, hogy a görög nevek átírása néhol kissé meglepő eredménnyel járt. Így találkozhatunk a görög nevek betű szerinti átírásának következményeként például a Thessaloniké (például 22.) vagy Niképhorosz Grégorasz (23.) alakokkal. Véltetően az átírást követő módszerből adódott az is, hogy a *Tomosz* aláírói között szerepel Ioannikiosz szerzetespap a *Vatopediu* monostor apátja (347., hasonlóképpen 348.), és olvashatjuk a Hierisszosz helységnevet is (348.).

Mindezekkel együtt a kötet mindenkinek ajánlható, aki meg akarja ismerni keresztény hagyományunk egyik jelentős mérföldkövét egyház-, dogma- vagy teológiatörténeti szempontoktól vezérelve, vagy többet akar tudni az értelmi imáról, és a Lélekkel átítatott szavakba kapaszkodva próbál egyszerűsödni, hogy visszaforduljon az Atya egységéhez (2,3,42). Palamasz szövege gazdag, olvasásához biztatásként elég, ha idézzük Palamasz — gyakran ikonjain is megjelenített — rövid imáját: „Legszentebb Istenszülő, világosítsd meg sötétségemet!” (Görög nyelvből fordította, jegyzetek-

kel ellátta Baán István. *Collectanae Athanasiana II. Textus/Fontes 14/1*. Nyíregyháza, 2016)

ÖTVÖS CSABA

RÓNA TAMÁS — MEZEI MÓNIKA (SZERK.): A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETE

Székely János, a jelenlegi szombathelyi megyéspüspök, aki akkor még esztergomi segédpüspök volt, vetette fel a gondolatot, hogy meg kellene írni, mégpedig tankönyvként kézbe adhatóan, a magyar zsidóság történetét. Ez a Keresztény–Zsidó Tanács ülésén hangzott el, és rögtön volt egy jelentkező, Róna Tamás rabbi, azóta főrabbi, aki örömmel vállalta a kötet szerkesztését.

A magyarországi zsidóság történetéről jeles történészek már írtak átfogó történelmi munkákat, vagy éppen hitközségek monográfiáit. Olyan mű azonban nem készült, amely kifejezetten a magyar ifjúságnak íródott volna. A holokauszt után vagyunk, lassan nemzedékek múlnak el, és alapvető művek és ismeretek hiányoznak. Napjainkban a vallásközi párbeszédnek, melyet hazánkban mintegy 30 éve folytatunk, a rendszerváltás óta két fontos aspektusa van. Az egyik az ismeret, vagyis a minimális információ megszerzése és átadása, a másik pedig, ami még ennél is fontosabb, a személyes kapcsolat, a találkozás a másik emberrel. Közéletünk a rendszerváltás óta napi szinten volt terhes antiszemita, vagy éppen a zsidóságot nem ismerő kijelentések problémakörével. Az elmúlt kétezer év zsidóság és kereszténység között a teológiai antijudaizmus és a fellángoló antiszemitizmus jegyében zajlott. Erre 1965 őszén a II. Vatikáni zsinat *Nostra aetate* kezdetű korszakalkotó jelentőségű dokumentuma tett pontot, levéve a zsidóságról az istengyilkosság abszurd vádját. Ez nagy eredmény volt, de keserűen kell arra gondolni, hogy ehhez 2000 év és egy holokauszt kellett. A *Nostra aetate* után 50 évvel újabb dokumentumot jelentetett meg a Szentszék, amely nem dogmatikai, hanem kereső iránymutatás kíván lenni. A teológiai antijudaizmus egyik ismert toposza volt, hogy Kr. u. 70-nel voltaképpen megszűnt a zsidósággal való foglalkozás, és azóta csak az ókori, bibliai zsidóságról beszéltünk keresztény vallási téren, ami pedig Kr. u. 70 után történt, az már a diaszpóra-lét, a széthullott, bolygó zsidó képzetrendszer. Ezen kívánt Székely János változtatni, aki teológiai tanulmányainak egy részét Izraelben végezte, ahol személyes kapcsolatba kerülhetett azzal a földdel, amit szentnek érzünk.

A szemléletváltást az alapoknál kell kezdeni, az ifjúságot kell új szemléletre nevelni. Székely János püspök is erre gondolt, amikor felvetette

egy világos szerkezetű kézikönyv megírásának szükségességét. Róna Tamás rabbi örömmel látott a feladathoz, és megszerkesztette *A magyarországi zsidóság története* című kötetet, mely szinte tankönyv, szerkezete világos, és megfelel a mai „színes” és „ábrás” tankönyvkiadási gyakorlatnak. Róna Tamás Haraszi Györggyel, az Országos Rabbiképző–Zsidó Egyetem professzorával együtt felkérte azokat a történészeket, akik meg tudnák írni a magyarországi zsidóság történetének egy-egy szakaszát. Haraszi György vállalta *A kezdetektől a 18. század végéig* című fejezetet, Kövér György *„A magyarországi zsidóság története (1780–1918)”* című részt, Romsics Ignác *„A két világháború között és a II. világháborúban (1918–1945)”* címűt, Kovács András pedig a *„Zsidóság a II. világháború utáni Magyarországon (1945–2014)”* szakaszt. Végül a tankönyv lezárásaként Botos János elkészítette *„A magyarországi zsidóság történetének kronológiájá”*-t.

A kötet kissé hasonlít a Biblia történetének tanulmányozásához, amikor is a legtávolabbi időkről írjuk a legkevesebbet, és ahogy közeledünk a mához, egyre szélesebbre tárul a történeti adattár. Haraszi György fejezete ütőképes, jó feldolgozás. Idézi a dokumentumokat, szemlélteti a történeti jelenségeket, kérdéseket tesz fel, tehát tanít, oktat. Kövér György tematikusan és világos stílusban dolgozza fel az emancipáció-recepció, a népesedés-asszimiláció, az antiszemitizmus és a „zsidókérdés” történelmét, megmagyarázva olyan nem közismert fogalmakat, mint például az anti-judaizmus teológiai alapállása. Romsics Ignác statisztikai kimutatásai rendkívül fontosak, miközben kitér a társadalmi jellemzőkre, vázolja az 1918–19-es forradalmakat, megírja a fehérterrort, Trianont és a numerus clausust csakúgy, mint a bethleni „restaurációt”, majd a diszkrimináció és a kirekesztés politikáját és a holokausztot. Itt rendkívül fontos, hogy a negatívumok mellett a pozitív példák is méltó helyet kapnak, így Márton Áron vagy Szttehlo Gábor alakja. Kovács András a holokauszt demográfiai következményeit elemzi, ír a zsidóságnak a II. világháború utáni társadalomban és politikában való megjelenéséről, az 56-os forradalom leverésétől a rendszerváltásig terjedő időszakról és a rendszerváltás utáni korszakról. Botos János a magyar zsidóság kronológiáját a 2. századdal indítja és 2014. április 16-tal, a Magyarországi Holokauszt Emléknappal zárja, a zsidóság gyűjtőtáborba szállítása megkezdésének 70. évfordulóján. A kötet vége irodalmi, bibliográfiai tájékozódást is ad, nem veszve el a terjedelmes irodalomjegyzékben.

Róna Tamás, a kötet előszavában ezt írja: „tanító szó — üzenetképpen, hogy keresztények-keresztények és zsidók, mi, együtt, itt, e hazában, egy évezrednyi közös hagyományt és emléket ör-

zünk”. Székely János püspök pedig hangsúlyozza bevezetésében, hogy „tanuljunk múltunk sebeiből és bűneiből, ismerjük fel egymásban a testvért, és egymást megbecsülve és tisztelve építsük közös hazánkat”.

„Egy keresztény nem lehet antiszemita!” — mondta Ferenc pápa, és mondja Erdő Péter bíboros. Ahhoz, hogy ez valósággá is váljon, nevelés kell, egy új nemzedék felnevelése, amihez ez a könyv hozzásegíthet. (*Szent István Társulat, Budapest, 2018*)

SZÉCSI JÓZSEF

INTUÍCIÓ Kondor Attila festészetéről egy képzőművészeti album kapcsán

„Érzékileg megjelenített kontempláció”¹ — e szavakkal jellemezte Somhegyi Zoltán Kondor Attila művészetét egy 2007-es váci kiállítás kapcsán. Rieder Gábor szavaival „Kondor számára a festészet nem csupán szakma, hivatás vagy megélhetési forma, hanem ontológiai jelenség: az igazságot kereső életrend alapja”.² E megállapítást maga Kondor is megerősíti egy későbbi interjúban: „A művészetet a bölcséletnek kell vezetnie, a filozófiai szemlélődésnek pedig a művészet ad formát.”³ Végh Attila költő, publicista az interjú elején így fogalmaz: „Ha mindenáron nevet kellene adnom Kondor Attila festészetének, akkor a Chirico által már lefoglalt metafizikus festészetet találnám megfelelőnek.”⁴ S nem ő az egyetlen, aki Kondor kapcsán metafizikát, meditációt, kontemplációt emleget: a 2017-ben megjelent második életmű-kötet, *A figyelem útjai* bevezető tanulmányában Hornyik Sándor „posztmodern lelki gyakorlatként”⁵ nevezi meg Kondor alkotásait, és Végh Attilához hasonlóan az úgynevezett *pittura metafisica* alkotói sorában, úgy mint Giorgio de Chirico, Carlo Carrà és Giorgio Morandi, helyezi el őt. Hornyik az album kísérő tanulmányában az egész alkotói életutat vázolja fel olyan fogalmak mentén, mint *kontempláció, memória, imagináció és vizualizáció*, s e fogalmak mint tanulmányának egyes fejezetei az életút meghatározó műveit mutatják be, kiemelve a Kondor művészetére jellemző formai- és mediális sajátosságokat. Hiszen, amiként a művészettörténész felhívja rá a figyelmet, Kondor „meditációs objektumai” ötvözik a modern technológia és a festészet eszközeit. Kondor ugyanis festmény-animációihoz saját korábbi munkáit használja fel, és azokat „kelti életre”, animálja. A kötetben egyszerre reflektál művészettörténész és képzőművész a festményfilm installációk alapjául szolgáló művekre, és mutatják be azok gondolati hátterét. *Az emlékezés művészete, a Splendor Solis, az Ontogenezis I., a Rézesülés a létben – Ontogenezis II., illetve a Magasból épülő város* olyan filozófiai háttértudást sugalló cí-

mek ugyanis, amelyek értelmezéséhez maga a művész siet segítségünkre. Így egyfajta párbeszéd alakul ki a „művészetet értő”, azt teoretikusan megközelítő tudós és a festőművész között, aki nemcsak a vásznon gondolkodik, szemlélődik, hanem saját kutatásainak filozófiai mélységeit is feltárja. Így születhetett meg egy olyan izgalmas, és talán egyedülálló, noha nem minden problémát nélkülöző képzőművészeti album, amely valójában nem tűz ki más célt maga elé, mint az értelmezést és ezáltal a beavatást.

Ahogy több kritikus felhívta a figyelmet Kondor meditatív, a transzcendens felé való nyitottságára, úgy tehát e kötet is (mint ahogyan festményein, installációin is megjelenik a könyvtár, a könyv motívuma, mint az abszolútumhoz vezető entitás), rálátást kíván nyújtani nemcsak Kondor belső, alkotói világára, hanem azon túl, a láthatatlannal szeretné kapcsolatba hozni olvasóját. A kötet borítóján megjelenő festményrészlet talán erre hívhatja fel a figyelmet: az *Ontogenezis* (2015) című animációból ismert autótút egy részlete látható a külső borítón: az utat körülvevő fák és hegyek között, mintegy a hegy oldalában egy kapu, egy ajtó látható, amint résznyire nyitva kitarul. A szemlélő tekintetének ez a vezetése, és egyben meghökkentése jellemző Kondor további, a kötetben tárgyalt alkotásaira is. E részletben ugyanis egyfelől kifelé és egyszerre befelé is nyílnak az ajtó, amelyet Kondor az értelmezői, vagy szemlélői tekintetre bíz, és amely így kérdésként foglalkoztathatja a nézőt. Másfelől pedig a hiányra mutat rá, hiszen az ajtó mögött feltételezett „fényforrás” valójában a vásznon ürességének helye, egy „nem-tér”, ahová Kondor invitálja a befogadót. E hiányra reflektál Sinkó István is, aki így fogalmaz: „A történelem vége és kezdete, a filozófiák alkonya, a tehetetlenség melankóliája, ugyanakkor épp a hiányzó, jellemző felületek miatt a hiány kitöltésének optimista vágya egyaránt ott lebeg a képek felett.”⁶ Nem biztos, hogy a hiány kitöltésére irányuló optimista vágy vezetné a festőt akkor, amikor hasonló üres tereket jelöl ki képein, így például az *Initiatio III.* (2014), vagy *Intuitio II.* (2012) című festményein, de ide sorolhatjuk az *Ontogenezis*-ben felbukkanó Pantheon kupoláját, vagy a könyvespolcokon „ábrázolt” üres helyeket, amelyek egy-egy különleges pontot jelölnek ki a térben. A kondori elgondolás szerint talán éppen e „nem-helyek” jelentik a meditáció valós „tárgyát”, s éppen ezért nem beszélhetünk a kitöltés vágyáról. S már csak azért sem, mivel a fehér foltok motivikusan visszatérő elemei nemcsak a korábbi festményeknek, hanem az *Ontogenezis* címet viselő installációknak is.

Még egy megjegyzést érdemes tenni a borítón látható, feltáruló ajtóval kapcsolatban: Kondor a kötetben helyet kapott, művészi munkájáról írt tanulmányában (amelynek alcíme *Egy képzőművészeti projekt filozófiai alapvetése*) teszi fel a kérdést: „...hová hívja, hová vezet a nézőt a kép? (...) a néző »befelé vezető« útja, amely a kép hívására való felelet, hogyan találkozik a festő útjával?”⁷ E kérdésfelvetés talán megmagyarázza a kifelé és befelé való egyszerre nyílás lehetőségét, amennyiben Kondor számára a festészet és a művészet az egyégtapasztalat lehetőségét teremti meg.

A kötet tehát értelmezés, beavatás, s ezeken túl hitvallás is egyben: egy olyan tudatosan építkező, a metafizikai hagyományt komolyan vevő alkotói attitűddel találkozunk, amelyről jogosan írhatta Hornyik Sándor az album elején, hogy „életvezetési tanácsokat ad”⁸ a befogadók számára. Kérdés marad azonban, hogy Kondor „műhelytitkainak” feltárása nem jelenti-e a befogadók gondolatvilágának redukálását, valamint a szerzői intenció erőteljes jelenléte nem uralja-e a művek szabad értelmezését. További kérdésként maradhat az olvasóban, hogy vajon kép és szöveg egymás mellett helyezése, vagy nem helyezése adott esetben mennyire változtatna a befogadói attitűdön, és mit kezdenénk Kondor Attila munkáival, ha nem kapnánk hozzá filozófiai alapokat is? Való igaz, hogy címválasztása filozófiai és spirituális konnotációkat hordoz, s már ez megterheli valamelyest a műalkotásokat, s jogosan merülhet fel az igény ezek értelmezésére. Érdekes lehet azonban egy pillanatra hátrébb lépni a filozófiai fejtegetésektől és önmagukban szemlélni Kondor Attila munkáit, festményeit és installációit, hiszen azok Platón és Heidegger nélkül is „lélegeznek”.

VÁRKONYI BORBÁLA

¹Somhegyi Zoltán: *A meditáció öröme*. Műértő, 2007. (10. évf.) 6. sz. 2.

²Rieder Gábor: *A zárványfestés teljessége: Kondor Attila munkái*. Új Művészet, 2007. (18. évf.) 12. sz. 32–34.

³Végh Attila: *A gondolkodás fénye*; <http://www.kondorattila.hu/kritikak/kondorattilakri1.html>.

⁴Ua.

⁵Hornyik Sándor: *A humanizmus animációja – Kondor Attila művészete*. In Kondor Attila: *A figyelem útjai*. Budapest, 2017, 6.

⁶Sinkó István: *Az idő terei – Budapest Galéria Lajos utcai Kiállítóháza*. Műértő, 2012. (15. évf.) 7–8. sz. 2.

⁷Kondor Attila: *A figyelem útjai – Egy képzőművészeti projekt filozófiai alapvetése*. In uő: i. m. 26.

⁸Hornyik Sándor: i. m. 4.

83. évfolyam

VIGILIA

November

SOMMAIRE

Sur la formation sacerdotale

- GÁBOR TAKÁCS: Le clergé réformiste dans la deuxième moitié du 18ème siècle
 MIHÁLY ZOLTÁN NAGY: Áron Márton sur le prêtre idéal dans les années quarante
 ANDRÁS TÖRŐ: Réflexions sur la nouvelle *Ratio Fundamentalis*
 ■ Entretien avec Miklós Blanckenstein

In memoriam László Rónay (1937–2018)

- Écrits de Réka Horváth, Zoltán Kenyeres, Béla Pomogáts, Lajos Sipos et László Szörényi

INHALT

Über die Priesterausbildung

- GÁBOR TAKÁCS: Der Reformklerus in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts
 MIHÁLY ZOLTÁN NAGY: Áron Márton über das Idealbild des Priesters in den 40er Jahren
 ANDRÁS TÖRŐ: Gedanken über das neue *Ratio Fundamentalis*
 ■ Gespräch mit Miklós Blanckenstein

In memoriam László Rónay (1937–2018)

- Schriften von Réka Horváth, Zoltán Kenyeres, Béla Pomogáts, Lajos Sipos und László Szörényi

CONTENTS

About the Education for Priesthood

- GÁBOR TAKÁCS: The Reform Clergy in the second half of the 18. Century
 MIHÁLY ZOLTÁN NAGY: Márton about the Ideal of the Priest in the 40s
 ANDRÁS TÖRŐ: Thoughts about the New *Ratio Fundamentalis*
 ■ Interview with Miklós Blanckenstein

In memoriam László Rónay (1937–2018)

- Writings by Réka Horváth Zoltán Kenyeres, Béla Pomogáts, Lajos Sipos and László Szörényi

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Főszerkesztő-helyettes: GÖRFÖL TIBOR

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HAFNER ZOLTÁN, HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024;

Nyomdai munkák: Séd Könyvkiadói Kereskedelmi és Nyomdaipari Kft., Ügyvezető igazgató: Dránovits István

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-maillen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekk számla száma: OTP V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 6.000,- Ft, fél évre 3.000,- Ft, negyed évre 1.500,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 6.000,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a KözjóértNemzeti
Együttműködési
Alap

Ára: 600 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- RÓNAY LÁSZLÓ
KISS SZEMÁN RÓBERT
Könyvek között. Az eltűnt idő nyomában
Közelítések Szabó Dezsőhöz
„Támaszkodva, támasz nélkül...” A katolikus
irodalom közép-európai alakváltozatai
- PALAMASZ
SZENT GERGELY
RÓNA TAMÁS –
MEZEI MÓNKA (SZERK.)
DOCAT. Mit kell tennünk? A Katolikus
Egyház társadalmi tanítása
A szentül élő hészükhaszták védelmében
A magyarországi zsidóság története
Intuíción. Kondor Attila festészetéről
egy képzőművészeti album kapcsán
- A SZEMLÉKET ÍRTÁK
Gruber László, Ötvös Csaba, Rónay László,
Sebők Melinda, Szécsi József,
Szénási Zoltán és Várkonyi Borbála

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A Vigilia karácsonyi körkérdése
- Az ázsiai kereszténységről
- Balogh Margit, Görföl Balázs,
Osztrólczyk Sarolta, Patsch Ferenc,
Török Csaba és Wölfinger Kitti tanulmánya
- Ferdinandy György, Mariella Mehr,
Miklya Zsolt, Sopsits Árpád,
Tomaji Attila és Vörös István írása

nka

Nemzeti Kulturális Alap

MINISZTERELNÖKSÉG

9 770042 602005